

AULA MAGNA

SERIA FILOGIE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

STAËL-HOLSTEIN, GERMAINE DE

Doamna de Staël - Scrieri din tinerețe / Doamna de Staël ; trad.,
pref., note, coment., tabel cron. de Ramona Malița. - Timișoara : Editura
Universității de Vest, 2023
ISBN 978-630-327-045-6

I. Malița, Ramona (ed. șt.)

821.133.1

Referenți

Conf.univ.dr. Corina BOZEDEAN, Universitatea din Târgu-Mureș
Conf.univ.dr. Andreea ȘERBAN, Universitatea de Vest din Timișoara
Lect.univ.dr. Eugenia-Mira TĂNASE, Universitatea de Vest din Timișoara
Lect.univ.dr. Bianca BARTOȘ, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca
Asist.univ.dr. Cristina-Manuela TĂNASE, Universitatea de Vest din Timișoara

Editor : Centrul de Studii Romanice din Timișoara - CSRT

Adresa : blv. Vasile Pârvan, nr. 4, etaj IV, sala 410, Timișoara, 300223, România

E-mailul editorului: ramona.malita@e-uvt.ro

Website: <https://lit.uvt.ro/centre-de-cercetare/>

Sub-domenii de cercetare: Traduceri literare. – Literatură franceză romantică. – Autori francezi canonici. – Romantismul istoric și estetic.

Machetă și paginare : Ramona MALIȚA

Coperta: grafică și lucrare originală de Corina NANI

Imagini copertele 1 și 4:

Concept grafic pentru copertă și detalii din lucrarea *My dream*,

autor Conf.univ.dr. Corina NANI, Facultatea de Arte,

Universitatea de Vest din Timișoara.

Pictură: Portret Anne-Louise-Germaine de Staël (autor necunoscut); tl.wikiquote.org

© Vaulxnoy.

© Copyright, 2023, Centrul de Studii Romanice din Timișoara - CSRT

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate. Reproducerea integrală sau parțială, pe orice suport, fără acordul scris al autorului și al Centrului de Studii Romanice din Timișoara - CSRT, este interzisă.

Editura Universității de Vest din Timișoara

Calea Bogdăneștilor nr. 32A

300389, Timișoara

E-mail: editura@e-uvt.ro

Tel.: +40 - 256 592 681

DOAMNA DE STAËL

SCRIERI
DIN TINEREȚE

Traducere, studiu introductiv, note,
comentarii, indice de nume,
tabel cronologic, bibliografie
de Ramona MALIȚA

Editura Universității de Vest din Timișoara

2023

Cuprins

Mulțumiri / 7

Nuvelele Doamnei de Staël. Studiu introductiv / 9

1. Considerații preliminare / 9

2. Nuvelele staëliene: jaloane de istorie literară, repere tematice / 10

3. Personajele nuvelor / 22

4. *Zulma*. Încercare de analiză cronotopică / 27

4.1. Cronotopul memoriei / 28

4.2. Un timp-spațiu discontinuu. Un timp-spațiu condensat / 28

5. *Adela și Teodor*: hibridare generică. Scene transgenerice / 33

Note asupra textului consultat pentru traducere / 44

Zulma, fragment de nuvelă / 45

Cuvânt înainte / 47

Cuvânt înainte (1796) / 49

Zulma / 51

Trei nuvele / 67

Prefață / 67

Mirza sau scrisoarea unui călător / 70

Povestea vieții Paulinei / 87

Adela și Teodor / 123

Povestea vieții Doamnei Jane Gray / 153

Tabel cronologic / 171

Arborele genealogic NECKER-STAËL / 182

Descendente ale familiei de Staël intrate în aristocrația românească / 183

Societatea de studii staëliene / 184

Bibliografie selectivă / 187

Indice de nume / 197

Mulțumiri

*M*ulțumiri speciale țin să le transmit colegelor mele, Doamnei Eugenia-Mira TÂNASE, Lector universitar doctor, precum și Doamnei Cristina-Manuela TÂNASE, Asistent universitar doctor la Facultatea de Litere a Universității de Vest din Timișoara, Catedra de franceză, care au acceptat să citească traducerile în faze intermediare ale acestora. Sugestiile dumnealor, oferite cu generozitate, și relectura făcută cu meticulozitate au dus la ameliorări de primă importanță ale prezentei traduceri.

Un cald mulțumesc adresez prietenei mele 'de o mie de ani', Doamnei Sanda DOMINGO, de la Universitatea *Via Domitia* din Perpignan, Franța, căreia exercițiul traductiv al poeziei îi iese mai bine ca oricui.

Doamnei Conferențiar doctor Corina NANI, colega mea de la Facultatea de Arte a Universității de Vest din Timișoara, îi mulțumesc mult pentru concepția grafică a copertei, ilustrată generos cu o lucrare personală care merge mână în mână cu textul nuvelor și al povestirilor staéliene.

Lui Emanuel și lui Dănuț le mulțumesc cu totul aparte pentru sprijinul și pentru dragostea lor necondiționate. „Întâlnirile” lor cu Doamna de Staël sunt dese și mult apreciate.

Nuvelele Doamnei de Staël.

Studiu introductiv

„Mi s-au dus zilele, mi s-au nimicit planurile,
planurile acelea făcute cu atâta iubire în inima mea...”

(Iov 17:11)

1. Considerații preliminare

Volumul de față cuprinde o selecție din scrierile din tinerețe ale Doamnei de Staël: povestirea *Zulma*, nuvelele *Mirza sau scrisoarea unui călător*, *Adela și Teodor*, *Povestea vieții Paulinei*, biografia istorică *Povestea vieții doamnei Jane Gray*. Aceste texte sunt scrise în prima etapă a creației care se întinde până la publicarea primului volum consistent în 1795: *Scrieri alese*, o culegere de texte compozite care conține, pe lângă titlurile de mai sus, eseurile *Scrisoare către nefericire* și *Eseu despre ficțiuni*. O considerăm creația de tinerețe în care exercițiul literar este evident, ca pregătire a romanelor și a eseurilor de maturitate.

Formată în epoca în care saloanele literare erau un *modus vivendi* societal, Germaine-Louise-Anne Necker (1766-1817), intrată în literatura franceză cu nume suedez¹ – Doamna de

¹ Soțul ei este baronul Erik-Magnus de Staël von Holstein (1749-1802), ambasadorul Regatului Suediei la Paris, emisarul regelui Gustav al III-lea. În 1783 baronul este numit consilier de afaceri la Curtea Regală a lui Ludovic al XVI-lea, apoi în 1785 este învestit ca ambasador al Suediei în Franța Bourbonilor până în 1793. Este rechemat în țară, iar în 1795 este numit din nou ambasador al Regatului suedez pe lângă Republica Franceză, de data aceasta, odată cu schimbarea de regim în Hexagon.

Staël – are ca marotă conversația care era, pentru ea și pentru majoritatea confrăților ei scriitori, un exercițiu intelectual strălucitor, grație căruia scriitoarea construiește argumentații și ranforsează idei-cheie regăsite de-a lungul scrierilor sale din diferite etape de creație. După modelul mamei sale, Susanne Curchod, care, și ea, ținuse în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea un strălucit salon literar la Paris, tânăra Germaine, apoi scriitoarea matură, devenită soție de ambasador, conversează ca pe o scenă de teatru unde actorul / partenerul de discuție are rolul de a emite opinii viabile despre actualitatea literară și politică, mai cu seamă, le apără, le explică, încearcă să convingă publicul de probitatea spuselor sale; ședințele literare ale cenaclului staëlian parizian² aveau alura unor conversații teatralizate care urmau un anume „ritual” practicat de mai toți membrii cercului. Cel care lua cuvântul se așeza în mijlocul cerchiștilor, argumentele sale erau însoțite de gesturi largi, ton (ușor) afectat, fraze ample, împănate adesea cu citate și / sau versuri pe care le declama cu forță. În cercul literar al Doamnei de Staël a formula și a susține un punct de vedere era precum a face un rol pe scenă în fața publicului.

2. Nuvelele staëliene: jaloane de istorie literară, repere tematice

Nuvelele, povestirea și biografia istorică, pe care le-am tradus în acest volum, datează din etapa de tinerețe a scrierilor Doamnei de la Coppet³. Personajele nuvelor anticipează, prin construcția lor, eroii romanelor de mai târziu, din perioada de

² În 1786 Germaine Necker se căsătorește cu baronul Eric-Magnus de Staël von Holstein. Noul cuplu se instalează în somptuosul palat de Ségur (Hôtel de Ségur ou de Salm-Dyck) situat în inima Parisului pe strada du Bac, la numărul 97, în care locuiește din 1786 până în 1798, cu mici intermitențe ; la foarte puțin timp după nuntă, Doamna de Staël deschide aici salonul literar ale cărui ședințe se desfășurau săptămânal.

³ Antonomază folosită pentru prima dată de Carlo Pellegrini în volumul *Il Gruppo cosmopolita di Coppet*, Firenze, F. Le Monier, 1938, apoi consacrată de alți specialiști ai scrierilor lui Germaine de Staël.

maturitate a creației sale în proză. Nucleul narativ este relativ restrâns, redus la câteva elemente actante; există un singur fir narativ, un plan unic al acțiunii, care se epuizează în câteva episoade, legate într-o logică temporală coerentă, liniară și constantă, pe alocuri cu clișeu. Abundă sentimentele: uneori factive, adesea surpinzătoare, totdeauna proteice, pentru care eroii și eroinele sunt prăzi, întrucât nu le controlează, merg cel mai adesea pe principiul că învingătorul ia totul, iar învinsului nu-i rămâne nimic.

Tema dragostei în nuvelele Doamnei de Staël se construiește după modelul medieval al promisiunii de vasalitate. Una dintre plăcerile estetice ale omului romantic, fie scriitor, fie artist sau personaj/erou de istorie excepțională, este, fără îndoială, reculul în trecutul medieval și/sau antic pe care, în comparație cu prezentul maculat, îl vede glorios, perfect subsumabil maximei franceze: *Oh! les beaux vieux temps!*

Personajul masculin împrumută adesea, doar pentru că e revoltat, atribute ale cavalerilor loiali pentru care sacrificiul de sine face casă bună cu servirea necondiționată a țării, a regelui și a femeii iubite; *Pro rege saepe!*, acest dicton al cavalerilor arturieni, este unul din principiile de viață ale personajelor masculine staëliene. Dacă dăruirea din partea protagonistului este totală și necondiționată, atunci și așteptările din partea celei iubite merg în direcția implicării în aventura iubirii fără preget și cu măsură îndoită. Sacrificiul în numele iubirii nu este un moft pentru eroul romantic, ci un principiu guvernator al vieții celui ce a cunoscut pe deplin iubirea fără limite. Există și o mândrie a iubirii care vine din atingerea intensității maxime a terestrei iubiri.

Personajul feminin, în schimb, simte că trebuie să plătească greșelile trecutului prin moarte. Datoria față de omul iubit trece înaintea celei de mamă pentru copilul ei rămas neajutorat: copilul ajunge să fie crescut de un tată puțin știutor în arta de a fi părinte sau să fie crescut chiar de un necunoscut. Uneori, eroina romantică, mai mult concentrată pe propriul

eu, nu este făcută să fie mamă, întrucât alegerea inimii este așezată mereu deasupra lucidității. Nu este o imputare, ci o ilustrare a felului în care scriitorul romantic alege în mod explicit să-și construiască eroul. Sublimul în literatura romantică, mai ales în cea din primul val estetic (1800-1820), este proteiform, iar una din ipostazele pernicioase, de-altfel, pentru erou, prin consecințe, este exact aceasta: sentimentele sabotează discernământul. Personajele feminine sunt monumente de răbdare și de așteptare de Penelopă îngândurată, capabilă să sacrifice tinerețea și cei mai buni ani ai vieții pentru a dovedi bărbatului iubit că dragostea lor este irepetabilă. Nararea se face din perspectiva prezentului care a pierdut iubirea: personajul narator povestește adesea istoria unei iubiri trecute, înregistrate în memoria personală ca experiență întâi euforică, devenită disforică, ani mai târziu. Privită dinspre prezent înspre trecut, această etapă a vieții se caracterizează prin anamorfoză, întrucât rezultatul prezent a ceea ce a fost cândva o mare iubire deformează imaginea din oglinda trecutului, estompându-i defectele.

Dragostea unică este năucitoare, devoratoare pentru eroul romantic, pentru că iartă totul și crede totul. Manifestarea iubirii la personajele Doamnei de Staël are ca model iubirea divină, întrucât omul romantic nu are vreun scrupul în a se asemena adesea cu Dumnezeu. Iubirea eroului romantic pentru persoana îndrăgită este aiudoma iubirii totale din cuplul edenic, adică cea exprimată perfect în *Epistola către Filipeni* a sfântului apostol Pavel 2:2: „Faceți-mi bucuria deplină și să aveți o simțire, o dragoste, un suflet și un gând.”; un alt model posibil ar fi cel descris de același apostol Pavel în *Epistola către Corinteni*. Inserțiile gnomiche ale autoarei, cu astfel de trimiteri nouetamentare, după cutuma studiului biblic protestant, se așază la finalul unei secvențe narative din care scriitoarea dorește să tragă o concluzie. Generalizarea situației prezentate direct sau prin intermediul personajelor vine să pecetluiască

un adevăr reperabil și în cotidianul imediat, nu numai în ficțiune. Aceste cugetări ale scriitoarei nu ezită să se pronunțe în favoarea sau în defavoarea circumstanțelor morale sau sentimentale generatoare de comportamente ale personajelor. Plasate la începutul fragmentelor narative, aceste paranteze textuale sunt ilustrate de faptele povestite. Aserțiunile acestea filosofice funcționează ca organizatori narativi ai textului, întrucât anticipă desfășurarea evenimentelor și fasonază așteptările cititorului. Uneori au rol de prolepsă. Autoarea nu creează efect de suspans, ci construiește cu minuție o lecție de morală atent introdusă în mintea cititorului : este despre virtuțile unei femei care trebuie să învețe cum să se lase iubită și adorată. Din acest punct de vedere, nuvelele au tendințe demonstrative, pot părea texte „cu teză”, dar sunt, de fapt, reminiscențe ale Secolului Luminilor căruia scriitoarea îi datorează formarea intelectuală.

* * *

Nuvela *Mirza sau scrisoarea unui călător* este scrisă după 1786, când scriitoarea l-a întâlnit în salonul ei parizian pe marchizul de Remiencourt, Stanislas de Boufflers (1738-1815), guvernatorul Senegalului la vremea aceea. Ales pe fotoliul al nouălea al Academiei franceze (în 1788), marchizul frecventa cenaclul literar ca poet, deși avea îndatoriri politice: era deputat. Acesta se pare că i-a furnizat lui Germaine de Staël materialul brut al acestei scrieri. Nuvela este prima dintr-o serie de trei, toate scrise în aceeași perioadă, 1786-1794: *Mirza sau scrisoarea unui călător*, *Adela și Teodor*, *Povestea vieții Paulinei*. Au fost publicate în 1795 în *Recueil de morceaux détachés*⁴ (Culegere de fragmente separate) la Lausanne la editura Durand, Ravenel et Comp., și la Paris, la editura Fuchs Libraire. Prefața la cele trei nuvele a fost adăugată un an mai târziu, la ediția publicată în 1796.

⁴ Această culegere mai conține și *Scrisoare către nefericire* și *Eseu despre ficțiuni*. Ultimul a fost tradus în românește în volumul *Doamna de Staël, Eseuri*, publicat la Cluj-Napoca, Dacia, 2004.

Tema nuvelei este iubirea de tip shakespearian, imposibilă, sortită nefericirii, întrucât eroii fac parte din familii rivale, aflate în conflict politic deschis: războiul purtat între tribul lui Ximéo, personajul principal masculin, și wolofii⁵, poporul personajului principal feminin, Mirza. Dragostea și dăruirea amoroasă a celor doi este totală și necon condiționată. Această temă este ilustrată de motivele literare din arsenalul romantic mai cu seamă: sclavia, războiul, colonizarea, amintirea, călătorul străin, progresul, civilizația, sufletele predestinate, iubirea totală, unică și perfectă.

Tehnica narativă este povestirea în povestire sau povestirea în ramă care narează despre Ximéo, un fost sclav, acum eliberat, mai-marele peste o plantație de trestie de zahăr, situată în apropiere de Santo Domingo care, în acea perioadă, făcea parte din coloniile franceze; Ximéo se confesează unui călător străin și-i vorbește pe îndelete despre povestea sa de dragoste nefericită și imposibilă cu Mirza, petrecută cu doi ani în urmă în Senegal.

Cadrul nuvelei: natura africană, exotică și sălbatică, creionată din imaginație și din detaliile oferite, fără îndoială, de guvernatorul Senegalului, marchizul de Boufflers. Germaine nu a călătorit niciodată în Africa, deci joacă, după regula romanțismului incipient, cartea descrierii naturii exotice nevizitate vreodată⁶, dar pe care imaginația o țese cu putere. După câteva creionări ale spațiului care ar putea fi foarte bine ale naturii franceze, acțiunea nuvelei se desfășoară pe un singur plan:

⁵ Wolof (în tratatele de specialitate apar și grafiile „ouolof”, „yallof”, „walaif”, „volof” sau „waro-war”) este o limbă vorbită în Senegal, Gambia și Mauritania și limba nativă a poporului wolof. Asemenea limbilor învecinate serer și fula, wolof aparține ramurii senegambiene a limbilor nigerocongoleze. Este cea mai vorbită limbă în Senegal, vorbită în mod nativ de poporul wolof (40% din populație), dar și de majoritatea celorlalți senegalezi ca limbă secundară. Cf. Fiona McLaughlin, „Dakar Wolof and the Configuration of an Urban Identity” în *Journal of African Cultural Studies*. Taylor & Francis. 14 (2): pp. 153–172, decembrie 2001. doi:10.1080/13696810120107104.

⁶ Victor Hugo va proceda identic în 1829, când publică volumul de poezii *Les Orientales*.

călătorul francez ascultă confesiunea personajului central despre dragostea neîmplinită și regretul de a nu fi putut să o păstreze. Părerea lui Germaine de Staël este că dragostea are « [...] toute l'énergie imaginable que dans une âme sauvage et un esprit cultivé [...] ». »⁷

În discuțiile lor despre Senegal, marchizul de Boufflers i-a împărtășit partenerei lui de conversație părerea lui despre tratatul privitor la comerțul cu sclavi și despre inumana tratare a negrilor prinși și deportați în America. Această idee se află în centrul nuvelei care, dramatic, ilustrează această nedreptate; există un episod înfiorător prin cruzime: neguțătorii de sclavi îl cumpără pe Ximéo, dar Mirza cere să fie sacrificată ea în locul lui pentru a nu-l lăsa pe iubitul ei să suporte chinul sclaviei, deși bărbatul o trădase pentru o altă femeie, Ourika. Mirza sfârșește prin a se sinucide, după ce a fost eliberată de albi, printr-o serie de împrejurări favorabile. Ximéo, cu mii de regrete în suflet, va cultiva o plantație de trestie de zahăr și va face comerț legal cu europenii pentru a le furniza mult doritul zahăr ca, astfel, să înceteze comerțul cu negri.

Zulma este o povestire staëliană publicată separat prima dată în 1794, apoi inclusă în volumul *Scieri alese* (1795); constituie partea aplicativ-ilustrativă a eseului *Despre influența pasiunilor asupra fericirii oamenilor și a popoarelor*, al cărui scop, declarat în *Cuvânt-înainte adresat cititorului*, este de a analiza lucid și detașat sentimentele.

Ca loc al desfășurării acțiunii, scriitoarea a ales malul fluviului Orinoco, natură exotică pe care nu a vizitat-o niciodată; a fixa drept cadru natural un colț de natură de acest fel este o practică curentă în scriitura literară de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. În plus, nu este un spațiu geografic referențial, cu frontiere realiste bine delimitate, ci, mai degrabă, un loc creat

⁷ „...găsește toată energia imaginabilă doar într-un suflet sălbatic și un spirit cultivat.” (traducerea noastră).

ad-hoc de imaginația exaltată care are rolul de a declanșa plăcerea de a călători în regiuni tropicale și îndepărtate.

Din punct de vedere tematic, povestirea *Zulma* este istoria nefericirii personajului eponim, Zulma, și a iubitului ei, Fernand; este, în același timp, ilustrarea unei palete largi de sentimente, redată în manieră romantică: de la bucurie la tristețe, trecând prin remușcări, acuze, reproșuri și procese de conștiință, ajungând la agonia și extazul iubirii, întrucât implicarea emoțională a celor doi este totală, pe viață și pe moarte, fără jumătăți de măsură. Observăm aici construcția unei cazuistici amoroase realizate admirabil în patru etape, cu creșteri și descreșteri sentimentale, demne de o eroină romantică: speranța și renașterea sentimentelor uitate; plenitudinea iubirii trăite de cei doi îndrăgostiți; pasiunea stinsă și ofilită pe care încearcă din răspuțeri să o reînvie, dar în van; sfârșitul fericirii și moartea eroilor, cauzată de absența iubirii. Această pleiadă de sentimente este reperabilă în povestire grație unei structuri timp-spațiu proprii romantismului din primul val al mișcării europene: cronotopul care descrie o geografie afectivă.

Dacă, din punct de vedere cronologic, povestirea *Zulma* se găsește la începutul romantismului, din punct de vedere tematic, aceasta are caracteristici ca și când ar aparține romantismului de vârf, din valul al doilea, din anii 1820-1840. Zulma și Fernand sunt protagoniști nefericiți ai sortii împotrivoare. Zulma este o tânără femeie dintr-un trib sălbatic; Fernand este un bărbat tânăr din aceeași etnie, dar care a fost crescut de un general spaniol, luat prizonier de către negri, european care l-a inițiat în cultura și civilizația continentului. Cei doi se iubesc și doresc să clădească un viitor împreună, până când intervine Mirza, femeia care fură inima lui Fernand. Cuprinsă de vârtejul unor întrebări fără răspuns despre trădare, pasiune și dăruire totală în iubire, Zulma își ucide iubitul cu săgeata morții, apoi, acuzată, își pledează cauza în fața tribunalului format din bătrânii tribului. Doamna

de Staël ne arată cum, încet-încet, eroina își pierde luciditatea și începe să „gândească” doar cu inima. Conștiința îi dictează să dezvăluie totul înainte de moarte, de aceea povestește toată istoria nefericirii ei în fața publicului strâns la tribunal, în speranța unei iertări. Zulma construiește un discurs liberator de povara prea marii iubiri, încercând să explice motivele crimei ei: a făcut-o din pasiune nestăvilită pentru cel pe care îl iubea pe viață și pe moarte. Protagonista este construită după canoanele estetice romantice: pasională cu deasupra de măsură, devotată trup și suflet unicii și marii ei iubiri, imprudentă, cu o voință de fier, nefiresc de înțeleaptă pentru vârsta ei, ca și cum ar mai fi trăit o dată pe pământ, Zulma este, deci, o eroină excepțională.

Identificăm o schemă narativă cu elemente recurente, proprii scrierilor de tinerețe staëliene: cadru natural sălbatic, personaj feminin care se îndrăgostește în pofida rațiunii, plecarea bărbatului iubit la luptă, întâlnirea cu o altă femeie care-i fură inima, zădărnicierea iubirii, suicidul și moartea protagonistului și/sau a eroinei. O structură narativă lineară, însă previzibilă, deoarece scriitoarea pune accent pe intensitatea sentimentului de iubire, nu pe derularea acțiunii; se interesează, mai degrabă, să arate care sunt consecințele unui suflet dăruit total iubirii, dar suferind de deznădejde și gelozie nemăsurate. Anumite scene sunt construite precum o scenă de teatru, în sensul că identificăm în construcția narativă elemente de pragmatică teatrală prin hibridarea genurilor.

Tema nuvelei *Adela și Teodor* este iubirea romantică, aparent imposibilă: contele Teodor de Rostain se îndrăgostește de Adela, tână văduvă, orfană de mamă și tată. La început, dragostea lor pare perfectă, dar, la puțin timp de la căsătorie, Teodor este ros de o gelozie care-l macină încet pe dinăuntru, luând ieșirile mondene drept dovezi de dragoste ale Adelei pentru altcineva. Decide să o părăsească pentru totdeauna, însă la momentul despărțirii contele este pe moarte din cauza

unei boli de piept (tot romantică și ea !); află că Adela este însărcinată și că nu-i va fi dat să crească acest copil. Opoziția familială este repede rezolvată, de aceea amozorii sunt în conflict doar cu ei înșiși: principii exagerat aplicate, morală orgolios înțeleasă, intransigență sentimentală, scrupule adesea nejustificate. Iubirea ar trebui, după sensul pe care i-l acordă personajul romantic, să sufere totul, să riște totul, să suporte totul fără crâcnire, după exemplul christic al Sfintei Scripturi. Acest tip de iubire are multe elemente comune cu medievalele coduri cavalierești ale onoarei, ale loialității și supunerii totale a bărbatului iubit dorințelor femeii suverane. Eroii sunt devorați și peste măsură de tulburați de o astfel de dragoste pe care nu o pot controla și care generează pasiuni exagerate. Am identificat câteva elemente de acest fel care arată obârșia comună a personajelor cântecelor de gestă (*La Chanson de Rolland*), ale cânturilor Mariei de France (*Laostic*) sau ale eroilor lui Chrétien de Troyes din romanele cavalierești (*Yvain* sau *Lancelot*) și personajele romantice ale nuvelei staeliene *Adela și Teodor*:

- ❖ Solitudinea dorită cu tot dinadinsul, căutată necurmat, meditația în mijlocul naturii și solilocviul interogativ însoțesc întotdeauna experiența amoroasă a eroilor.
- ❖ Fiecare personaj intră în tumultul mării iubiri, având înainte un eșec în dragoste; sunt rătăcitori pe tărâmul sentimentelor. Adela a fost căsătorită cu un bărbat mai în vârstă ca ea cu patruzeci și cinci de ani. Teodor a avut o amantă care i-a risipit banii și inima.
- ❖ Există întotdeauna un opozant care neagă sau zădărnicește iubirea. El face parte dintre cei apropiați cuplului ca să poată produce o și mai mare durere. Prințesa de Rostain, mama lui Teodor se opune căsătoriei fiului ei cu Adela cea orfană.
- ❖ Iubirea seamănă cu cea curtenească: Teodor este superior, ca rang, Adelei, întrucât el face parte din înalta aristocrație franceză, prin mama sa. Adela este

orfană, are de tutore pe unchiul ei care este burghez îmbogățit ; lăsată în voia sorții la țară până la vârsta de paisprezece ani, Adela nu este prea educată și nici nu are o cultură solidă, chiar dacă citește romane de dragoste cu mătușa ei și se angajează amândouă în discuții frivole de salon. Experiența socială a fetei este aproape nulă. Teodor, în schimb, beneficiază de o educație solidă, se poate lăuda cu experiențe sociale și amoroase bogate înainte de întâlnirea cu Adela. Principiul „vasalității” sentimentale a lui Teodor contrastează, ca în romanele cavaleștești, cu rangul său aristocratic superior Adelei, în vreme ce condiția modestă a fetei se situează la antipod ; totuși, puterea iubirii tinerei femei este superioară și îl influențează definitiv pe soțul ei.

- ❖ Eroul este incapabil să lupte hotărât pentru dragostea lui. Pesimismul și starea de pasivitate îl domină: lasă iubirea să se oflească și, pradă melancoliei, Teodor se resemnează în fața voinței mamei lui și a sorții potrivnice care îi seceră elanul și dorința de a trăi.

Aceste constante textuale ne permit să punem nuvela în categoria scriiturilor romantice cu vădite influențe dinspre codul onoarei cavaleștești și a trăsăturilor iubirii curtenestești medievale pe care Doamna de Staël le teoretizează în esul *Despre literatură*.

Nuvela tratează tema suicidului romantic – un tip particular de cazuistică a iubirii : văduvă pentru a doua oară, Adela alege să moară înainte de vreme, otrăvindu-se chiar după ce l-a născut pe fiul ei și-al lui Teodor. Acest gest disperat are drept cauză prea multa și prea marea iubire a Adelei pentru soțul mort, pe care alege să-l urmeze în lumea de dincolo decât să rămână în viață să-și crească băiatul, rodul iubirii lor reale. Suferindă și trăind în izolare autoimpusă, Adela se transformă complet după moartea contelui : scrie mereu, în neștire, petrece ore întregi la mormântul lui, plânge cu disperare zile

și săptămâni în șir. Nașterea copilului o vede ca pe o datorie față de bărbatul ei, nu ca pe un motiv de a dori să trăiască, de a se bucura și a-i duce mai departe numele. Motivul geloziei se împletește cu imensa teamă de a pierde femeia adorată. Teodor este foarte fragil și peste măsură de prudent, destul de nesigur pe sentimentele lui și pe cele ale soției lui, deși, la început, pare un suflet pasional și pasionat, de care Adela se îndrăgostește nebunește. De la dragostea de acest fel și până la gelozie nu e decât un pas, întrucât este posesivă, necalculată și, mai ales, părtinitoare și fără control. Disperarea venită dintr-o astfel de gelozie este fatală și letală.

O cauză posibilă ar fi sensibilitatea fără de margini a sufletului Adelei care-i pune luciditatea între paranteze, nelăsând nicio șansă rațiunii care ar fi trebuit să o ajute pe Adela să câștige pariul cu viața. Acest *eu*, extrem de sensibil și dominat de sentimente, nu-i lasă tinerei femei speranța de a reflecta la destinul copilășului (care ar avea nevoie de o mamă mai mult decât onoarea unui tată mort). Gândurile Adelei se îndreaptă doar spre absența bărbatului ei pe care consideră că trebuie să-l onoreze prin moartea ei pentru a demonstra familiei și lumii că a fost demnă de iubirea lui. Onoarea aceasta este sorginte medievală și coboară direct de codul cavaleresc al loialității față de familie, țară și rege, fiind mai presus de propria viață. Suferința aceasta izvorăște din incapacitatea de a regla raportul sentiment/rațiune în favoarea ultimei și, mai ales, din transformarea sensibilității într-un *modus vivendi* din care personajul romantic nu dorește să iasă, cu care se simte confortabil, chiar dacă acest lucru e în defavoarea vieții lui. Această rezolvare o numește destin.

Din punct de vedere tematic, nuvela *Povestea vieții Paulinei* se înscrie în romantismul primului val, prin tema iubirii, a morții, a suferinței, a melancoliei, a eului ultra-sensibil, a spleenului, ilustrate prin motive literare intens uzitate de romaticii primelor două decenii ale secolului al XIX-lea:

meleguri exotice, ruinele, plimbările meditative, natura virusată de trăirile astenice ale personajelor, trupul răvășit de chinurile iubirii, ilustra descendență a generațiilor, onoarea datorată înaintașilor, raportul literatură-filosofie. Apar și tușe ale romantismului social, prin îndreptarea atenției spre inechitatea socială și spre absența drepturilor civile ale căror victime sunt orfanii, femeile, săracii, sclavii.

Eseul *Reflecții despre suicid* a apărut în aprilie 1813 la Stockholm și a fost dedicat Prințului Bernadotte al Suediei; are o structură tripartită: a) un prolog care cuprinde scrisoarea adresată Alteței Sale Regale, Prințul Moștenitor al Suediei (datată decembrie 1812, Stockholm), și considerații despre eseu (preliminari); b) trei secțiuni care formează corpul eseului: *Cum acționează suferința asupra sufletului uman? Care sunt dogmele creștinești (impuse) privitoare la suicid? Despre demnitatea morală a omului;* c) *Povestea Doamnei Jane Gray* este partea aplicativă a acestui eseu; este o aplicație morală, teologică și filosofică la considerațiile teoretice din partea a doua a eseului. Cuprinde o istorie imaginară care detaliază comportamentul și atitudinea „Reginei de nouă zile” Jane Gray în fața morții. Ca stil și mod de expunere, istoria ultimelor două zile din viața reginei se opune observațiilor teoretice elaborate în subdiviziunea secundă a opului.

Tema suicidului a bântuit-o pe Doamna de la Coppet încă din tinerețe. Temă literară în voga dezbaterilor Secolului Luminilor, suicidul devine real pentru scriitoarea franceză, mult mai mult decât o chestiune de psihologie, întrucât a fost favorizat de propriile nefericiri. Scrisorile staëliene adresate contelui de Narbonne-Lara⁸ și contelui de Ribbing de Leuven⁹,

⁸ Louis-Marie-Jacques-Amalric, comte de Narbonne-Lara (1755-1813). Este unul din amanții Doamnei de Staël și tatăl băieților ei, Louis-Auguste de Staël (1790-1827) și Albert de Staël (1792-1813). În 1792 este emis decret de exil împotriva lui și, cu ajutorul lui Germaine, pleacă la Londra în surghiun.

⁹ Contele Adolphe Louis Ribbing de Leuven (1765-1843) este un alt amant de tinerețe al Doamnei de Staël.

dar, mai cu seamă, eseu *Despre influența pasiunilor*¹⁰ ne arată cu prisosință acest lucru, laolaltă cu romanele și piesele de teatru în care personajele feminine au o preferință pentru suicid: Delfina moare în acest fel, Corina¹¹ se stinge lent fără să dorească să facă nimic pentru propria salvare, Sapho¹² preferă să moară punându-și capăt zilelor. Heinrich von Kleist¹³, foarte bun și drag prieten al lui Germaine de Staël, se sinucide în 1811; gestul lui o copleșește până la depresie și o determină să reflecteze profund și îndelungat asupra aspectelor morale și religioase pe care le implică suicidul. Scrupulul creștin și dorința de a se întări prin meditație o fac pe Doamna de Staël să se dezică de argumentele pro-sinucidere pe care le-a dezvoltat anterior.

3. Personajele nuvelor

Mirza, Adela și Paulina (eroinele celor trei nuvele) prefirează personajul Corina, în timp ce Ximéo, Teodor și Eduard au, fără îndoială, ceva din atitudinea și efuziunea lirică (ușor exagerate) ale lui Oswald, protagonistul din romanul *Corina sau despre Italia*. Toți cei șase intră în categoria personajelor-eboșă sau a protagoniștilor-exercițiu, corespunzând schițelor sau studiilor de caz ale pictorului, care pregătesc marea pânză finală.

¹⁰ Eseu de tinerețe al Doamnei de la Coppet publicat la Lausanne în 1796, al cărui titlu complet este *Despre influența pasiunilor asupra fericirii indivizilor și a națiunilor (De l'influence des passions sur le bonheur des individus et des nations)*.

¹¹ *Delphine* și *Corina sau Italia*, sunt cele două romane cunoscute ale Doamnei de Staël, care fac parte, din punct de vedere estetic, din primul val al romantismului francez.

¹² Drama eponimă scrisă în tinerețe de Doamna de Staël, publicată în 1811.

¹³ Heinrich Wilhelm von Kleist (1777-1811), poet și dramaturg german, foarte apropiat de Germaine de Staël și care frecventează asiduu cenaclul literar de la Coppet. Pe malul lacului Wannsee (Kleiner Wansee) de la Berlin, în noiembrie 1811, acest scriitor, împreună cu iubita sa, Henriette Vogel, decid să se sinucidă împreună : el se împușcă, după ce a omorât-o pe ea.

Mirza a fost educată de un francez exilat de la care învață filosofia Luminilor și teoriile principalilor gânditori francezi ai secolului al XVIII-lea pe care, apoi, le transmite lui Ximéo. Și Corina și Delfina îi vor iniția pe iubiții lor în ideile noi ale secolului, iar un studiu comparativ amănunțit ar detalia în ce măsură personajele nuvelei și ale celor două romane se completează și care le sunt rădăcinile comune.

Titlul povestirii *Zulma* ar putea explica anumite aspecte ale construcției personajului feminin. Substantivul propriu ‘Zulma’ derivă din prenumele masculin turcesc Soliman, care trimite la sultanul Imperiului Otoman, Soliman Magnificul, dar originea substantivului este ebraică (Benoist 2009, 410)¹⁴: « shâlôm » (pace, securitate, sănătate, prosperitate, calm, mulțumire, prietenie). Dacă pentru Fernand această femeie reprezintă calmul iubirii împărtășite, liniștea căminului familial ce urmează a fi făcut împreună, pentru Zulma însăși este contrariul, ca stare de spirit: nu are parte de mulțumire dinspre Fernand care o înșală, ci de mare tulburare sufletească; iubitul ei nu-i mai arată prietenie, ci, dimpotrivă, o dușmănie fără seamăn, mai ales, după ce o descoperă pe Mirza îmbrățișându-l tandru și dragăstos pe Fernand.

Adela este personajul feminin central și principal. Educația și averea fetei au fost încredințate baronului d’Orville, întrucât fata era orfană; măritată foarte devreme și, apoi, după foarte puțin timp, văduvă, Adela reintră sub tutela unchiului și a mătușii ei. Adela¹⁵ poartă un nume de origine germanică, evocând noblețea sângelui, apartenența regală, deși, în nuvelă, eroina nu este de sânge albastru și nici din înalta aristocrație franceză. Prin căsătoria cu Teodor va intra

¹⁴ Menționăm că de un mare ajutor în explicarea numelor proprii a fost dicționarul lui Alain de Benoist, apărut în 2009. *Dictionnaire des prénoms d’hier et d’aujourd’hui, d’ici et d’ailleurs*. Paris : Les éditions des Monts d’Arrée, Jean Picollec éditeur.

¹⁵ Prenumele vechi „Adalhaid”, rădăcina prenumelui Adela, se compune din două elemente : „adal” și „haid” care înseamnă „nobil”, repectiv „teritoriu/țară/regiune” (vezi <https://www.journaldesfemmes.fr/prenoms/adelaide/prenom-7694>, pagină consultată în 29.01.2020).

în familia aristocratică de Rostain. Inteligentă, dar năvalnică în sentimente, frumoasă, dar nu cochetă, foarte feminină, dar fără gusturi sofisticate, Adela este, uneori, naivă și lipsită de experiență socială, ceea ce va avea repercusiuni mari asupra devenirii ei psihologice și sociale. Ca personaj, intră în scena narativă la vârsta de doisprezece ani, iese la douăzeci de ani, la puțin timp după ce devine mamă, scriitoarea urmărindu-i destinul până la moarte. Istoria sentimentală, efectele psihologice și scopurile moralizatoare ale acestei nuvele sunt reprezentative pentru estetica romantică căreia îi aparține această scriere, prefigurând trăsăturile eroinelor romantice pasionate capabile de dragoste pasională, ale căror idealuri amoroase depășesc limita raționalului. Adela a ascuns soțului ei de-al doilea existența unui prim soț și a unui amant, legături fizice care nu fuseseră însoțite de iubire. Adela cunoaște adevărata dragoste în persoana contelui Eduard cu care se căsătorește, după sfatul binefăcătoarei sale, doamna de Verseuil, însă omite să-i spună lui Eduard că a mai fost căsătorită, precum și legătura cu amantul cu Meltin. Când contele află întâmplător de toate aceste mistere, bine ascunse, de-altfel, de-a lungul anilor, Adela consideră că va putea redeveni demnă de el doar plătind cu viața. Din relația lor s-a născut un fiu față de care sentimentul datoriei de mamă trece pe planul al doilea.

Teodor este „darul lui Dumnezeu” pentru Adela, atât prin etimologia prenumelui său, cât și prin ceea ce reprezintă el pentru ea. Frumos, bogat, aristocrat, înalt, suplu și mândru, blond cu ochi albaștri, el are alura unui dandy romantic al secolului lui, din aceeași familie sentimentală și caracterială cu Darcy a lui Jane Austen¹⁶, cu care Teodor este aproape contemporan. Tânăr, ferice, agreabil, iubitor de familie și de mamă, mai presus de orice, Teodor este un altruist, repede făcător de bine. Surâzător, mereu plin de umor și serviabil cu

¹⁶ De notat că Jane Austen și Madame de Staël sunt „perfect” contemporane : ele mor în aceeași lună și în același an – iulie 1817. Prima era născută în 1775, a doua în 1766.

oricine îi cere ajutorul, Teodor ascunde, însă, taina unui suflet chinuit de gelozie și de prea multe principii morale pe care nu le poate alinia iubirii. Imaginativ și mult prea mult iubitor de chinuri ale dragostei, Teodor țese „scenarii” amoroase negative acolo unde există un dubiu minuscul; din nefericire, scenariile acestea sunt îndreptate spre soția sa, pe care o bănuiește mereu de infidelitate, din prea mare iubire pentru ea și din prea mică încredere în sine. Nesiguranța îl face să alunece pe panta geloziei care duce ireversibil la destrămarea iubirii și a căsătoriei. Din punctul de vedere al construcției estetice, personajul este un erou cu o existență exterioară esențialmente pasivă, care are plăcerea începuturilor și a proiectelor neduse până la capăt; este construit antitetic: pe de-o parte, este absorbit de satisfacția găsită în societatea mondenă, în senzualitate și în plăcerea intelectuală laică, pe de altă parte, este iubirea pentru Dumnezeu cerurilor și al înalturilor a cărui ascultare deplină se opune primelor (vezi aici sensul jansenist al termenilor „iubire” și „voluptate”). Parisul, oraș malefic prin vicii și imoralitate, i-a cauzat lui Teodor un mare eșec în iubire, oraș pe care, de acum înainte, îl va asocia, după obiceiul romantic, cu trădarea și cu decăderea morală.

Doamna de Orfeu este un personaj secundar, din categoria confidentelor, care veghează răbdătoare la devenirea psihologică a pupilei sale: este mătușa Adelei, ține locul mamei acesteia (femeia a murit la nașterea fetiței), sfătuitoare în momentele grele ale adolescenței și bună ascultătoare a inimii Adelei la vremea chinurilor iubirii. Numele acestui personaj este semnificativ ales și predestinat în a o ajuta pe eroină de-a lungul vieții: în traducere, această doamnă este „frunza de aur” (*feuille d’or* – d’Orfeu) a Adelei, un talisman, un obiect de preț, desprins din cutiuța cu miracole a unei zâne veghetoare care să o secondeze pe eroină în marile încercări ale destinului. Doamna de Staël nu inserează elemente fantastice în text, dar construiește un personaj cu atribute foarte aproape de acestea. Suferindă de

avitaminoză afectivă, Adela găsește în ea un sprijin afectiv mereu, deși experiența în dragoste a doamnei de Orfeu este disforică: la începutul căsătoriei ei ratate, credea că bărbatul o iubește, dar, foarte curând își dă seama că este singură în relația aceasta și că iubirea este unilaterală. Văduvă de tânără, precum Adela, doamna de Orfeu are tot dreptul să sfătuiască inima tulburată a tinerei femei și să-i ofere alin. Construit cu toate ingredientele esteticii romantice, acest personaj nu are defecte, ci doar calități, ceea ce o face puțin credibilă și, uneori, factice. Iluzia realului nu funcționează în dreptul ei, căci ea nu ține de această lume perfectibilă.

Prințesa de Rostain, mama lui Teodor, este un personaj secundar al nuvelei, însă cu aport considerabil în tramă. Mândră, bogată, aristocrată, văduvă și independentă, femeia este exagerat de posesivă față de fiul preaiubit. Acesta, la rândul lui, îi poartă un respect nemăsurat, cu influențe vădite în alegerile lui sentimentale și financiare. Crede că poate să împiedice căsătoria nedorită (de ea) a lui Teodor cu Adela, așteptându-se la fiul să nu-i iasă din cuvânt; se înșală, dar continuă să facă presiuni și apelează la șantajul sentimental și la amenințările financiare ; tot degeaba, căsătoria are loc, copilul se naște, iar prințesa bunică trebuie să-l crească, deoarece Teodor moare, iar Adela se sinucide. Catalizatorul unei bune părți a intrigii, acest personaj, prințesa de Rostain, apare doar de câteva ori în nuvelă, dar în momente-cheie care generează cotituri ale tramei.

Din punctul de vedere al construcției personajelor, în nuvela *Povestea vieții Paulinei* identificăm personaje manicheiste: cei buni, cei frumoși, cei cinstiți, cei curajoși, un fel de ilustrații ale kalogagathosului (Paulina, doamna de Verseuil, Teodor, Eduard) de o parte, cei răi, cei slabi, cei urâți, cei flecăreți de cealaltă (Meltin, doamnele de salon). Dacă idealul de *kalokagathos* îl regăsim cu ușurință în cântecele de gestă medievale, în nuvelele staëliene nu avem câmpuri de bătaie sarazine, ci inimi frânte, suflete răvășite, bătlăii sentimentale

pierdute, arme de seducere, toate la fel de importante ca închrâncenatele lupte politice. Sunt învinși sau învingători? Răspunsurile tranșante nu își au locul aici, deoarece romanticul este un om căruia întrebările îi plac mai mult decât răspunsurile, pleiada întrebărilor i se pare mult mai ofertantă decât soluțiile angajatoare, de unde și greutatea alegerii celei mai bune rezolvări care să-l pună în avantaj.

Reflecția filosofică în nuvela *Povestea vieții Paulinei* are valoare de cugetare care poate funcționa ca atare și în afara textului: de pildă, vorbind despre dragostea vinovată a Paulinei, Doamna de Staël trece pe neobservate din diegeză în realitatea auctorială și face următoarea reflecție cu privire la femeia care se căiește de păcatul de a fi fost amantă: «Quiconque versait des larmes, quiconque savait aimer sans être encore digne d'elle, n'en fut jamais repoussé.»¹⁷ Tendința de generalizare are rolul de a face legătura cu realitatea din care personajul romantic își trage seva.

4. *Zulma*. Încercare de analiză cronotopică

Forma textuală este povestirea în povestire (după buna tradiție renesantistă pe care Doamna de Staël o admiră): un prizonier alb, captiv al tribului sălbatic, povestește ce vede, adică judecarea unei tinere femei de către tribunalul bătrânilor tribului; jurații sunt adunați pe lunca fluviului, este adusă acuzata (*Zulma*), există o victimă (*Fernand*) și o acuzatoare (mama celui ucis). În interiorul acestei povestiri-cadru, există episoade narate: *Zulma* povestește tuturor celor adunați pe pajiște despre iubirea ei cu *Fernand*. După rememorarea episoadelor de iubire, prizonierul alb povestește cum tânăra femeie face pledoaria pentru ea și familia ei, în speranța de a obține iertarea, apoi *Zulma* se sinucide în văzul tuturor.

¹⁷ „Oricine a vărsat lacrimi amare, oricine a știut să iubească fără a fi demn de ea [pasiunea din suflet], acela n-a fost nicicând respins.” (*Povestea vieții Paulinei*) (t.n.)

4.1. Cronotopul¹⁸ memoriei

Cum salvăm de la uitarea devoratoare amintirile dragi, care, chiar dacă ne-au rănit, sunt cel mai de preț tezaur al vieții? Cum recuperăm un trecut considerat pierdut? În textul literar scriitorul realizează aceste *desiderata* prin inserția buclelor temporale în raport cu prezentul narațiunii. Din punct de vedere formal, autorul creează o structură narativă în relație de subordonare gen-specie, în care sunt decupate un alt spațiu și un alt timp decât cele din prezentul povestirii. Acestea servesc la a contextualiza experiența rememorativă a personajului care retrăiește trecutul, povestindu-l interlocutorului sau sieși. Este vorba de cronotopul memoriei care încadrează în prezent gesturi, fapte, acțiuni, replici din trecut, grație procesului cognitiv al evocării. Acest proces este redat prin paranteze spațio-temporale introduse în fluxul firului principal al narațiunii centrale. Felul în care se realizează aceste structuri cronotopice este specific fiecărui scriitor și fiecărui curent literar.

4.2. Un timp-spațiu discontinuu.

Un timp-spațiu condensat

Într-un studiu pertinent despre cronotop, Tanja Miletić-Oručević (2006, 128) detaliază o subcategorie a relației timp-spațiu – cronotopul semantic sau funcțional – care are rolul de a crea o formă și un sens narative mai precise: « De là les procédés de construction caractéristiques du chronotope

¹⁸ Noțiunea aparține lui Mihail Baktin și este detaliată în cartea sa *Esthétique et théorie du roman*. Paris : Gallimard, 1978, p. 237 : « Nous appellerons *chronotope*, ce qui se traduit littéralement, par temps-espace, la corrélation essentielle des rapports spatio-temporels, telle qu'elle est assimilée par la littérature. [...] Il exprime l'indissolubilité de l'espace et du temps (celui-ci comme quatrième dimension de l'espace). Nous entendrons *chronotope* comme une catégorie littéraire de la forme et du contenu. [...] Dans le chronotope de l'art littéraire a lieu la fusion des indices spatiaux et temporels en un tout intelligible et concret. »

sémantique : rétrospection, ellipse, parabole, procédés qui réalisent une condensation du temps et de l'espace, et qui accentuent la structure et les liens sémantiques entre les événements au détriment de la continuité. »¹⁹. Într-un text cu paranteze temporale, există mai multe spații și mai multe decupaje temporale care sunt discontinue, întrucât condensează un eveniment narat. Procedeele de construcție ale acestui cronotop sunt retrospectia, elipsa și parabola care insistă asupra raporturilor cu narațiunea centrală a textului, dar nu asigură continuitatea spațio-temporală cu aceasta.

Aplicând această noțiune la povestirea staëliană *Zulma*, observăm că autoarea construiește un timp și un spațiu pentru a crea un o formă și un sens bine definite: rememorarea de către eroină a iubirii pierdute și recuperarea ei dincolo de moarte, întrucât, pentru romantici, moartea nu este decât un prag pentru a trece în viața de apoi. Din punctul de vedere al formei, cuvintele/discursurile tinerei îndrăgostite (retrospectiva tristei ei povești de dragoste), spuse în fața judecătorilor marchează legătura semantică între evenimentele narate, discontinue din punct de vedere cronologic; concatenarea lor logică este recuperată prin scenele povestite, dar dispartate atât ca timp, cât și ca spațiu. Discontinuitățile temporală și spațială sunt rediate prin elipsă și retrospectivă, deoarece pentru *Zulma* acesta este un exercițiu de anamneză care o face să retrăiască experiențele trecute, povestindu-le: « [...] il vous faut entendre la langue des passions ; rappelez vos souvenirs dans vos cœurs,

¹⁹ Dăm mai jos considerațiile cercetătoarei despre emergența acestui subtip de cronotop: „De aici procedeele construcției caracteristice cronotopului semantic : retrospectia, elipsa, parabola, procedee prin care se obține o condensare a timpului și a spațiului, și care accentuează structura și legăturile semantice între evenimente în detrimentul continuității.” (Tanja Miletić-Oručević, « Temps et chronotopes dans le théâtre d'aujourd'hui en Bosnie Herzégovine », în *Revue des études slaves. Le théâtre d'aujourd'hui en Bosnie-Herzégovine Croatie, Serbie et Monténégro*, tome 77, fascicule 1-2, p. 125-142 https://www.persee.fr/doc/slave_0080-2557_2006_num_77_1_6996 (page consultée le 9 juin 2023)).

et que la longue histoire de mes sentiments vous interprète leur étonnante catastrophe ! »²⁰.

Cei doi eroi, Zulma și Fernand, apar mereu în aceste retrospective narrative, întrucât Zulma nu le povestește decât pe acelea în care ei doi sunt protagoniști. De-a lungul acestor decupaje narrative, apar și alte personaje, precum Mirza, femeia seducătoare de care Fernand se îndrăgostește, generalul spaniol care l-a învățat pe Fernand arta războiului, mama tânărului bărbat etc. Nevrând să uite nimic, Zulma face evocarea ca și cum ar întoarce filele unui album cu fotografii dragi ei, deși i-au provocat durere : aceste secvențe narrative reповestite sunt corpusul memoriei împotriva uitării. Trecutul este verbalizat în fața judecătorilor, eroina încearcă să-și explice actul de violență prin vâltoarea sentimentelor și, în plus, crede că trebuie să fie achitată.

În același studiu menționat mai sus, Tanja Miletić-Oručević detaliază un alt subtip de cronotop : cronotopul manierist. Concepția scriitorului despre lume, un anume sentiment de catastrofă iminentă, degradarea apocaliptică sunt redate, în perspectiva cercetătoarei, prin această structură timp-spațiu : « [Elle] apparaît dans les périodes de décadence, à toutes les époques. [...] Le trait essentiel de l'art maniériste est un subjectivisme radical, une séparation entre les mondes objectif et subjectif ; le temps et l'espace du monde objectif sont moins importants que le monde imaginaire, subjectif. » (2006, 132)²¹. Dacă opera literară se divizează în segmente disociate, atunci principiul unificator al povestirii rezidă în condensarea aproape obligatorie a timpului și a spațiului; se fac asocieri în universul emoțional al protagonistei; fiecare personaj construit

²⁰ „Trebuie să auziți glasul pasiunii; retrăiți amintirile în inima voastră și, apoi, prin povestea mea de dragoste, explicați-vă de ce acele sentimente au eșuat!” (*Zulma*) (t. n).

²¹ „Această structură apare în perioadele de decadentă, în toate epocile. Caracteristica esențială a artei manieriste este un subiectivism radical, o separare între lumea obiectivă și cea subiectivă; timpul și spațiul lumii obiective sunt mai puțin importante decât lumea imaginară, subiectivă.” Tanja Miletić-Oručević (2006, 132). (t.n.).

în cronotopul manierist are o dublă existență: una în universul interior, alta în universul exterior (Miletić 2006, 133). Se naște astfel o contradicție internă, profundă, esențială (într-o voință și putință) care, împreună cu structura emoțională, ar fi caracteristici fundamentale ale cronotopului manierist.

În povestirea Doamnei de Staël emergența acestui tip de cronotop este reperabilă în subiectivismul radical care guvernează narațiunea. Textul se deschide aparent obiectiv, cu elemente verosimile: un prizonier alb, aflat în mâine unui trib sălbatic care locuiește pe malurile fluviului Orinoco, este dus să asiste la judecarea unei criminale. De îndată de tânăra apare în fața „tribunalului”, separarea lumilor obiectivă și subiectivă dispare complet, întrucât discursul Zulmei este, prin excelență, subiectiv, lipsit de obiectivitate. Ea povestește cu pasiune cum universul s-a oprit în loc când aventura ei de dragoste s-a sfârșit, cum pământul însuși se va deschide sub pașii ei, fiindcă marea dragoste s-a terminat. O întreagă pleiadă de sentimente se deschide în evantai, laolaltă cu remușcări și regrete târzii, inutile la ceasul de judecată. Preocupată doar de refacerea firului memorării, Zulma se folosește de autoscopie pentru repunerea într-un tot a rămășițelor poveștii de iubire. Discursul ei este o confesie, adesea stângace, dar interpretată magistral, întrucât textul este construit în manieră hibridă: narațiune-teatru. Tensiunea interioară cu care selectează și evocă cele mai frumoase momente din povestea de dragoste trimite la monologul interior din teatru, în care personajul se întreabă și-și răspunde, se chinuie cu reproșuri amare că ar fi putut proceda altfel, se dedublează acuzându-se, plasează iubirea la limita dintre nebunie și realitate și, mai ales, are grele procese de conștiință din cauza greșelilor comise împotriva zeilor tribului. Amintirile sunt puternice și nu poate scăpa de povara lor care o tulbură până la a-și pierde mințile, și așa șubrezite de hotărârea tribului de a-i alunga familia în pustietăți ca s-o pedepsească pentru greșeala fiicei.

Din punct de vedere naratologic, este folosită focalizarea internă pentru a reda universul emoțional extrem de bogat al eroinei care pare să-și fi concentrat ființa doar în sentimente, renunțând definitiv la luciditate. Cronotopul manierist construiește astfel de episoade în care este sublimată narațiunea în sentiment. Din punctul de vedere al formei, aceasta este schițată, dar încărcătura ei afectivă atinge paroxismul: Zulma încearcă să-i convingă pe bătrânii tribului că gestul ei a fost justificat; este construită aici o fină cazuistică a iubirii, deoarece tânăra îndrăgostită o convinge pe mama lui Fernand și publicul adunat pe pajiște că a-l omorî pe Fernand a fost cel mai bun răspuns la gelozia fără margini pe care a resimțit-o când l-a văzut pe iubitul ei în brațele altei femei.

Zulma își salvează familia de la rușinea exilului și de la moartea prin înfometare și lipsă de apă în deșert, tribunalul o declară achitată (ce fel de tribunal este acela care declară justificată o crimă din gelozie, dacă nu cu totul sentimental și el ?!). Momentul suicidului este format dintr-o declarație și un gest: afirmarea libertății și săgeata înfiptă-n inimă pentru a muri în glorie, convinsă fiind că, odată cu trecerea în viața de dincolo, tristețea n-o va mai însoți. Trebuie să admitem că această scenă ține mai degrabă de o piesă de teatru decât de o povestire, iar hibridarea generică este o practică curentă în scrierile Doamnei de Staël și la romantici, în general.

Povestirea se încheie brusc, cu moartea eroinei, textul nu revine la relatarea prizonierului alb, despre a cărui devenire nu mai știm nimic. Se vede din aceasta că fragmentul nu a fost finalizat și că încheierea sub imperiul eului liric sensibilard este o impresie de moment care trebuia finalizată rotund, într-o arhitectură circulară, perfect geometrizată. Cel puțin acestea ar fi fost așteptările de la o intelectuală formată în Secolul Luminilor.

Cronotopul acestei povestiri presupune un cadru spațio-temporal creat *ad-hoc* și o deplasare progresivă dinspre narativ înspre dramatic, întrucât scriitoarea își propune să redea

tabloul celei mai teribile nefericiri (cu amintiri ce trebuie neapărat recuperate și salvate de sub imperiul uitării) și un caracter pasional și pasionat cu deasupra de măsură. Geografia afectivă interioară a eroinei lasă să se vadă o pleiadă strălucitoare de sentimente pornite din datoria de a nu uita, chiar dacă acesta este ultimul gest pe care-l face în această viață. Aparent impulsivă, Zulma este profund motivată să fixeze în memoria tribului povestea de iubire, evident unică și irepetabilă, dar și să-și salveze familia nevinovată de la moarte. Posedând o înțelepciune ca și cum ar mai fi trăit o dată pe pământ, personajul feminin este purtătorul unei dibăcii (cam) neverosimile pentru o tânără de vârsta ei. Știe exact cum să procedeze, ce și cum să vorbească în favoarea ei pentru a obține efectul scontat asupra compatrioților oripilați, totuși, de crima comisă asupra războinicului lor preferat. Gândirea mult prea matură a Zulmei este, probabil, rezultatul formării intelectuale a autoarei ei la școala Secolului Luminilor.

5. *Adela și Teodor*: hibridare generică.

Scene transgenerice

Prin transformarea transgenerică, scriitorul supune un text aparținând unui gen literar unor modificări cu elemente specifice unui alt gen literar, obținând un text cu o dominantă estetică generică de un anume tip, în care sunt inserții nespecifice, dintr-un alt gen. În cartea lor, *Les genres de travers. Littérature et transgénéricité*, Dominique Montcond'Hui și Henri Scepi definesc transgenericitatea în acești termeni : « Les relations inter-génériques qui favorisent le glissement d'un genre vers un autre, selon une logique de l'attraction, de l'interpolation ou de la contamination, génératrice de phénomènes d'hybridation ou de montage hétérogène. » (2008, 8)²². „Destelenirea” genurilor literare arată gradul de

²² Dominique Montcond'Hui ; Henri Scepi, *Les genres de travers. Littérature et transgénéricité*, Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2008. „Relațiile intergenerice care favorizează alunecarea unui gen

porozitate al frontierelor disciplinare care au separat mult timp genurile consacrate; studiul transgenericității ajută la analiza felului în care scriitorul se servește de elementele de pragmatică teatrală sau de naratologie pentru a construi în textul său verosimilul, iluzia realului și/sau efectul dramatic.

În nuvelele staëliene există astfel de fragmente în care liric și epic se întrepătrund, epic și teatral se îngemănează în scopul de a arăta cum personajele trăiesc combustia iubirii totale. De pildă, insertia versurilor romanței cântate de Paulina din nuvela *Povestea vieții Paulinei*, text liric cu o deosebită încărcătură sentimentală care rezumă în versuri narațiunea până în acel punct. Romanța din proză are rol de prolepsă, întrucât versurile direcționează desfășurarea poveștii, arătând încotro se îndreaptă „faptele”, adică anticipă deznodământul acțiunii. După pragmatica teatrală, strofele (trei octave octo-și nonasilabice) în discuție definesc un spațiu-capsulă în care personajul devine eu liric și exprimă emoții forte: locul acesta nu este nici *intra muros* și nici *extra muros*, ci face parte dintr-o geografie afectivă definitorie pentru relația amoroasă. În acest fel, personajul iese din spațiul narativ și intră pe scenă, «une espèce d'espace(s)»²³ în care își declamă sentimentele ca într-un monolog dramatic care lasă să se vadă experiențele sale, de cele mai multe ori, disforice ale poveștii de dragoste. În timpul acestui episod, narațiunea se estompează, accentele cad diferit, punând laolaltă zale lirice și teatrale de text, iar rezultatul obținut este o țesătură generică hibridă și polifonică, întrucât în nuvelă punctul de vedere alternează de la protagonistă la erou. Această concatenare textuală ilustrează transgenericitatea și arată în ce fel se poate obține complexitatea personajului romantic.

Textele aparținând genurilor hibridate, precum acesta, sunt proteiforme și au drept caracteristică principală ipseitatea.

spre alt gen, după o logică a atracției, a interpolării, a contaminării, generatoare de fenomene de hibridare sau de alcătuirii eterogene.” (t.n.)

²³ Termenul aparține lui Georges Perec, folosit în cartea sa despre studii tipurilor de spații, *Espèces d'espaces*, Paris, Galilée, 1974.

Personajele lor, puternic individualizate, nu sunt reductibile la o categorie socială, nu sunt tipizate, deși identificăm adesea gesturi recurente similare altor personaje romantice. Scriitoarea creează situații dramatico-narative particulare, singulare, puternic încărcate sentimental și pasional, în care își așază eroul (combatant pe câmpurile de bătălie sau pe câmpurile iubirii, cel mai adesea, ale nefericirii), îl face să acționeze într-un anume fel care-l individualizează profund, fără posibilitate de confuzie; eroul romantic ilustrează, prin excelență, ecceitate²⁴. Aceste trăsături se constituie într-un ansamblu estetic închegat care definește omul romantic²⁵, ca experiențe de viață și gândire creativă.

Romanticului îi place să scrie demonstrând unicitatea (ipseitatea în termenii lui Merleau-Ponty, menționat mai sus) sentimentelor, irepetitivitatea lor, anvergura faptelor și a aventurilor sale, fie sociale, fie amoroase. Opera romantică are, mai mereu, un dedicatar, mai mult sau mai puțin explicit, dar întotdeauna reperabil prin mărcile de adresare, glisate cu măiestrie în texte. « Quel qu'en soit le dédicataire officiel, il y a toujours une ambiguïté dans la destination d'une dédicace d'œuvre, qui vise toujours au moins deux destinataires : le dédicataire, bien sûr, mais aussi le lecteur, puisqu'il s'agit d'un acte public dont le lecteur est en quelque sorte pris à

²⁴ Termen al filozofiei scolastice creat pentru a desemna proprietatea formală a unei persoane (sau a unui obiect), care o distinge de orice altă persoană (sau obiect) și o face să fie ea însăși, perfect individualizată. (vezi Maurice Merleau-Ponty, *Phénoménologie de la perception*, Paris, Gallimard, 2001 [1945]). Unele studii de filosofie consideră că ecceitatea este sinonimă cu ipseitatea.

²⁵ François Furet în cartea sa *Omul romantic*, apărută în 2000, identifică mai multe caracteristici ale omului romantic care ilustrează ipseitatea acestuia și, implicit, ecceitatea personajului romantic: poziția socială de exclus al societății ; tulburarea sufletească – le mal du siècle ; extazul de a trăi în nefericire și de a muri din cauza aceasta; idealismul deziluzionat și disperarea; revolta permanentă împotriva ordinii sociale prezente; metanoia cu reînnoirea permanentă a mentalității și instaurarea unui nou spirit al epocii. (vezi Furet, François, 2000, *Omul romantic*, Traducere coordonată de Giuliano Sfichi, prefață de Elena Brăteanu, Iași, Polirom).

témoin. »²⁶ (Genette 1987, 137). Aceste considerații ale lui Genette vorbesc despre intențiile scriitorului care se pot citi în filigranul textual, adică în întrebările retorice care în text servesc de didascalii (precedă replicile personajelor): acestea se adresează nu numai interlocutorului său/partenerului său de dialog, ci și tinerilor cititori care împărtășesc același standard de frumusețe, intensitate a sentimentelor și sensibilitate precum tânăra femeie sau tânărul conte.

Pentru a ilustra bruijul codurilor generice pe care Doamna de Staël le operează în nuvela *Adela și Teodor*, am decupat trei episoade care, prin încărcătura afectivă și prin construcție, sunt „purtătoarele de cuvânt” ale scriitoarei în acest sens. Le-am numit scene, grație elementelor de pragmatică teatrală pe care le-am identificat în arhitectura narativă: scena parcului, scena morții lui Teodor, scena morții Adelei; din punctul de vedere al cronologiei, ele urmează derularea narativă lineară a nuvelei și stabilesc o gradăție a intensității sentimentelor.

Cele trei scene ilustrează transgresarea genurilor dinspre narativ spre teatral și circumstanțele în care au loc acțiunile: spațiu interior, spațiu exterior, spațiu al intimității psihologice. Prima dintre ele este întâlnirea soților iubiți după o lungă despărțire și după ce au constatat că iubirea lor s-a stins; a doua scenă aleasă detaliază moartea „celui mai iubit dintre pământeni”: soțul ei; a treia este sacrificiul tinerei femei pentru care a trăi fără iubire echivalează cu a muri. Ca decor, remarcăm că organizarea spațială se face în cercuri concentrice, de la exterior (prima scenă: *extra muros*), la interior (a doua scenă: *intra muros*), la spațiul intim, schițat și încărcat psihologic (*ab imo pectore*). Decorul *extra muros* este parcul și păduricea castelului reședință a familiei de Rostain,

²⁶ „Oricare ar fi dedicatarul oficial, există întotdeauna în operă o dedicație care vizează cel puțin doi destinatari: dedicatarul, bineînțeles, dar mai este și cititorul, întrucât este vorba de un act public la care cititorul este, într-un fel, martor.” (Gérard Genette, *Seuils*, Paris, Seuil, 1987) (t.n).

loc deschis, împădurit, larg în aparență, însă îngrădit, precum spiritul personajelor care, aparent, sunt libere și/sau liberate de povara îndoielilor, dar împovărate de sentimentul datoriei și al onoarei care e mai presus de tumultul inimii. Decorul *intra muros* este odaia de suferință și de moarte a contelui Teodor care, înainte de „a trece” în viața de apoi, cere mamei și soției sale să vegheze împreună asupra fiului nenăscut. Al treilea decor, doar schițat, este patul vieții și al morții, pe care Adela îl naște pe fiul lui Teodor, apoi ia otrava care o dezleagă de viața de pe pământ. Durerile nașterii sunt cumplite, dar ea este animată doar de dorința de neclintit să-și întâlnească sufletul pereche în cerurile lui Dumnezeu; acest decor este un spațiu-capsulă afectiv, nu un loc narativ.

Observația noastră este că nuvela *Adela și Teodor* este bogată în elemente dramatice pe care scriitoarea le valorifică artistic în vederea obținerii efectului de spectacol. Din punctul de vedere al transgenericității, transgresarea codurilor estetice arată nivelul de porozitate al genurilor literare „fixe”. Este un exercițiu curent pe care romanticii îl practică cu succes. Efectul teatral căutat și inserat în proza scurtă este un semn distinctiv al scrierilor staëliene. Amestecul genurilor, teoretizat mai târziu, în al doilea val al romanticilor francezi, în *Prefața* la drama hugoliană *Cromwell*, este pus în practică de scriitorii primului val romantic francez (*avant la lettre*). Frontiera narativă este surclasată și, în acest fel, îmbogățită de elemente dramatice în scopul de a ranforșa impactul pasiunii asupra cititorului, nu pentru obține efectul de real. Arareori se ocupă romanticul în mod expres de iluzia realului în textele sale. O pistă posibilă în continuarea studiului ar fi analiza pieselor de teatru staëliene din punctul de vedere al al transgenericității, dar în sens invers, adică să fie luate în examinare rolul elementelor narrative și lirice în teatrul Doamnei de Staël. Un bun început ar constitui piesele *Geneviève de Brabant* (1808), dramă în trei acte în proză, respectiv *Agar dans le désert* (1806), dramă cu subiect religios.

A. *Scena din parc*

„Cum s-a crăpat de ziuă, s-a dus cu trăsura la castelul familiei de Rostain, a mituit un grădinar care a lăsat-o să se ascundă într-un loc retras din grădină, unde mama lui Teodor obișnuia să ia micul dejun dimineța. Deși ardea de dorința de a afla vești despre stăpânul lui, Adela nu l-a întrebat nimic pe grădinar despre Teodor: de o mie de ori și-a înghițit vorbele care-i veneau șuvoi pe limbă; ascunsă-n grădiniță, ea putea observa totul, fără să fie văzută.

Era un timp așa frumos afară ! Pe la vreo zece dimineța, a văzut-o pe doamna de Rostain apropiindu-se: avea ochii umflați de plâns și era trasă la față. Peste vreun sfert de oră, a văzut venind un om, ca o umbră de firav, sprijinindu-se de doi însoțitori; venea încet, cu pas clătinat de slăbit ce era; întâi, Adela nu l-a recunoscut sau, mai degrabă, nu-și credea ochilor, îi părea că nu-i aievea, ca și cum voia să evite o lovitură direct în inimă, dar, apoi, cum i-a auzit glasul atât de drag în urechi, l-a recunoscut pe Teodor, a scos un țipăt și a leșinat pe loc. Zgomotul acesta a atras atenția însoțitorilor contelui de Rostain: s-au dus în grabă spre capătul parcului, au adus-o pe brațe pe Adela leșinată și au pus-o la picioarele lui. Ce uimire fără seamăn pe Teodor și pe mama lui!”
(*Adela și Teodor*)

Episodul decupat aici narează întâlnirea dintre Adela și Teodor în parcul castelului: acest loc a devenit scenă cu o puternică încărcătură emoțională. Scriitoarea trasează cu grijă toate detaliile care construiesc o punere în scenă; ghidându-ne după pragmatica teatrală²⁷, am identificat decorul scenei:

²⁷ Ne-am oprit asupra acestor trei opuri care detaliază pragmatica teatrală, aparținând a două perioade diferite de cercetare teatrolgică: Michel Lioure, *Le Drame*, Paris, Armand Colin, 1963; Marie-Claude Hubert, *Les grandes théories du théâtre*, Paris, Armand Colin, 1998; Anne Ubersfeld, *Le Drame romantique*, Paris, Belin, 1993.

parcul în care Teodor și mama lui iau micul dejun în fiecare dimineață, locul unde schimbă replici, exprimă opiniile cu privire la noutățile zilei. Separat, se configurează culisele: capătul parcului unde Adela se ascunde, loc din care poate vedea totul, fără să fie văzută. Intrarea personajelor se face precum într-o scenă dintr-un act: prima dată intră mama, apoi fiul este însoțit de cei doi infirmieri, iar, la sfârșit, Adela. Este o scenă care cuprinde personajele centrale și în care se conturează două tipuri de conflict: cel principal despre care cele două personaje intrate prima dată în scenă vorbesc (dragostea posesivă și mariajul ratat); apoi conflictul secundar (mama, doamna de Rostain, este împotriva Adelei, considerată o femeie cu moravuri ușoare). Scriitoarea încarcă emoțional acest episod: Teodor și Adela se revăd după o lungă perioadă de timp; scena se compune din secvențe sacadate, precum replicile într-un dialog aprins, accentul cade pe verbe care desemnează gesturile și mimica personajelor, verbe care pot funcționa drept didascalii în text. Scriitoarea obține efectul de spectacol prin situația creată special pentru eroina romantică: Adela cea frumoasă, suspinând, cade leșinată la picioarele „dușmanilor” săi, pentru că, în acel moment al năvălirii, cei doi sunt inamicii femeii, întrucât o consideră vinovată de tot și nu mai vor să o vadă defel. Leșinul îi vine ca o mânășă, fiindcă dorește să îl îmbuneze pe Teodor și „să o îmbânzească pe scorpie”, să obțină iertarea celor doi atât pentru ea, cât și pentru copilul lui Teodor pe care îl poartă în pânțece. Acest lucru ar restabili echilibrul familiei care, în acest fel, asigură linia descendenților săi legitimi și duce mai departe numele aristocrat. Scriitoarea pregătește efectul teatral și emoția maximă care atinge cote înalte de combustie interioară până la paroxism. Problematika filiației și a succesiunii generațiilor nu este întâmplător aleasă aici de către teoreticiană romantismului care, în eseul *Despre literatură*, estimează că recursul la codurile cavalești medievale, inspirația din loialitatea vechilor cavaleri care trebuie să se arate demni de

înaintașii lor nobili și viteji, ar putea îmbogăți simțitor „noua ortodoxie literară”, romantismul adică. Prin urmare, găsește firesc să încarce emoțional și dramatic la maxim episoadele nuvelei în care personajele vorbesc despre succesiunea familială: prințesa de Rostain, apoi fiul ei, Teodor, apoi fiul fiului acestuia, copilul nenăscut al Adelei, toți aparținând și deservind aceeași familie al cărei filon trebuie să continue.

Sumarizând aceste câteva considerații despre episodul parcului, observăm că, în proză, sunt detaliate toate elementele de pragmatică teatrală: decor, scenă, culise, replici, didascalii, conflicte dramatice, efect teatral.

B. Scena morții lui Teodor

„– Intră la el, i-a spus ea, vrea să te vadă: du-te să vezi ce ai făcut !

– Doamnă, i-a răspus Adela, voiesc să mai trăiesc doar un ceas, îngăduiți-mi-l !

Atunci ea intră în camera lui Rostain și, ferindu-se a-l privi în ochi, se așează lângă el.

– Draga mea Adela, i-a spus el, rog acest suflet atât de curajos și atât de sensibil să mă asculte cu atenție. Ți-am greșit mult, fantezia mea cea rătăcită m-a convins că nu mă mai iubeai, în timp ce inima ta bătea încă pentru mine. Suferința și alte sentimente dureroase m-au făcut să-mi simt sfârșitul aproape: întorcându-mă în aceste locuri dragi, eram sigur că mă voi stinge curând. Nu îți ascund că prezența ta, tandrețea și acest dar al iubirii noastre au dat naștere în sufletul meu la regrete și la remușcări chinuitoare. Dar, din nefericire, firul vieții mele nu mai poate fi înnădit și, crezând că aș putea singur să te învăț cum să trăiești după ce nu voi mai fi, am vrut eu însumi să-ți dau de știre de moartea mea.” (*Adela și Teodor*)

Punctul de vedere al acestei scene este dublu valorizat: observăm transferul focalizării interne (perspectiva Adelei

care intră în camera muribundului) spre focalizarea zero care devine cea a spectatorului/privitorului. Conținutul are încărcătură lirică (cei doi vorbesc despre iubirea pierdută, trecutul lor comun, moartea care se apropie) și evocă experiențe afective trecute stenice, dătătoare de energie; prezentul narațiunii, dimpotrivă, e mai încărcat dramatic, întrucât narează momentele disforice de dinaintea morții lui Teodor. Acest episod narativ este construit ca două scene în care intrările și ieșirile celor două personaje feminine (Adela și prințesa de Rostain) marchează trecerea de la una la alta. Există un decor interior sumar schițat; detaliile scenice aproape lipsesc, întrucât accentul cade pe dramatismul dialogului; există apoi o încărcătură emoțională foarte pronunțată, gradată de subiectele de discuție abordate: dragostea și filiația; nu în cele din urmă, semnalăm existența unui timp viitor, de dincolo de scenă, evocat proleptic *hic et nunc*: viața și destinul fiului lor. Replicile sunt însoțite de „indicații scenice” care detaliază unde se așază Adela, gesturile și tonul vocii, expresia feței, aparté-urile (redate naratologic prin stilul indirect liber). În această scenă hibridarea generică se face cu ajutorul elementului liric exacerbat (declarația iubirii totale, veșnice, unice și irevocabile) și cu elementul dramatic (intensitatea sentimentului și afirmarea lui înaintea morții personajului principal). Narațiunea este redusă la zero, întrucât personajele nu fac decât să-și declare fără încetare angajamentul afectiv pe vecie și să-și facă promisiuni despre cum vor asigura succesiunea filială a ilustrei lor familii aristocrate. Odată narațiunea sublimată, efuziunile lirice pronunțate pe ton dramatic se dezlănțuie: este o „semnătură” textuală romantică a scriitoarei, precum pe un tablou în artele vizuale.

C. *Scena morții Adelei*

„– Teodor, oh, dragul meu Teodor! mi-am ținut promisiunea.

Apoi, într-o clipită, fără să-și dea seama cineva, înghiți câteva pastile de opium pe care le ținea ascunse la

căpătâi. Ieși din langoarea în care era de patru luni și le rugă pe doamnele de Rostain și de Orfeuil să se apropie de patul ei.

– Durerea pe care o port în mine de patru luni ar fi fost de ajuns pentru a-mi pune capăt zilelor, dar am avut parte de un ajutor care mi-a venit mai degrabă decât mă așteptam. Vreau să vi-l spun. Cele două femei începură să plângă.” (*Adela și Teodor*)

Decorul este același cu cel din scena anterioară: castelul de pe fieful familial, departe de Parisul viciilor; situarea temporală a episodului față de cealaltă scenă de anvergură a nuvelei: câteva zeci de minute după nașterea fiului moștenitor și la patru luni după moartea tatălui acestuia. Acest cronotop are o morfologie psihologică cu totul aparte, proprie esteticii romantice. Scena este purtătoarea unei tradiții amoroase intransigente conform căreia „păcatul” de a provoca, chiar și indirect, moartea celui iubit este de neiertat și se pedepsește cu sacrificiul suprem. Gesturile teatrale nu lipsesc: Adela îl încredințează doamnei de Orfeuil și prințesei de Rostain pe noul născut, precum o ofrandă simbolică cerului, asemeni unei preotese de la templu care-și dedică Zeului Suprem viața sau precum Ana, mama lui Samuel (din *Vechiul Testament, Cartea I a lui Samuel*, capitolul 2, versetele 1-10) care își închină unicul copil lui Dumnezeu în Templul de la Silo. Dacă scena de dinainte se desfășoară într-un spațiu închis (*intra muros*, interiorul castelului), această scenă se situează într-un spațiu și mai intim (căpătâiul morții Adelei), mai interiorizat, anticamera morții. Discursul despre succesiunea generațiilor și despre moștenirea spirituală (iubirea imensă lăsată fiului), expresia datoriei împlinite față de soțul ei, meditațiile asupra lui Dumnezeu, asupra morții și asupra viitorului, scrisoarea de adio lăsată fiului (care nu-și va cunoaște părinții) pentru a-i fi citită mai târziu și, nu în ultimul rând, gestul declamativ

al suicidului, toate acestea încarcă această scenă cu o doză mare dramatism, pe alocuri patetic. De fapt, acest „monolog” (în termeni de pragmatică teatrală) este chiar „semnătura” scriitoarei romantice. Ea aranjează scena în așa fel, încât nimeni să nu o întrerupă pe Adela, chiar dacă celelalte două personaje secundare sunt prezente în scenă, iar ele au întrerupt-o pe Adela în mai multe rânduri în scenele anterioare. Aici ele îndeplinesc alt rol: sunt confesoarele eroinei precum în teatrul clasic, la Jean Racine sau la Pierre Corneille, de pildă. Adela finalizează discursul, sfârșește viața și termină apoteotic traiectul pe pământ, intrând glorios în istoria familiei ca mamă și soție care și-a îndeplinit datoria față de soț și de fiu: un destin maiestuos, demn de o eroină romantică.

* * *

Aceste câteva considerații despre proza Doamnei de Staël, scrisă înaintea marilor sale romane romantice, vin din exercițiul critic și din analizele textuale comparative pe care le fac curent în calitate de dix-neuviemistă în câmpul extrem de fecund al secolului al XIX-lea. Traducerea textelor Doamnei de la Coppet este un exercițiu intelectual diferit, însă complementar, care m-a ajutat să sesizez nuanțe infinit mai ascunse, revelate doar prin apropierea intimă de text. Am convingerea că înțelegerea și comentarea textului staëlian au fost mult facilitate de traducerea lui, iar lectura critică, respectiv cheia estetică în care am interpretat aceste scrieri au fost mult deschise de traducerea lor. Îngemănarea traducerii cu argumentația analizei critice a ajutat la emiterea unui punct de vedere prob și echilibrat asupra uneia dintre scrierile literaturii franceze, adesea nejustificat încadrate în Secolul Luminilor sau în preromantism. Este o anomalie pe care am încercat să o corectăm, arătând în ce fel canoanele estetice romantice sunt pe deplin funcționale în scrierile de tinerețe ale Doamnei de Staël.

Note asupra textului consultat pentru traducere

Aceste traduceri au ca text de bază pe cel editat în volumul *Madame de (Anne-Louise-Germaine)*, 1766-1817 ; Staël-Holstein, Auguste Louis, baron de, 1790-1827, éd. Necker de Saussure, Albertine-Adrienne, 1766-1841, Paris : Treuttel et Würtz, 1856²⁸. Toate sunt traduse pentru prima dată în românește. Notele care însoțesc traducerea ne aparțin.

În demersul traductiv am păstrat unele numele proprii, dar am făcut adaptări ale altora, cum este cazul toponimului Saint Domingue care, în pronunția curentă românească este Santo Domingo, conform uzanței locutorului român, care păstrează pronunția spaniolă. La fel, pentru numele personajelor principale Adela și Teodor, respectiv Paulina și Eduard ale căror nume au fost românizate și în ortografie. Am păstrat numele englezești întocmai, dar am corectat o eroare evidentă care apărea în textul publicat în 1856: regina Jane Gray din dinastia Tudorilor a domnit nouă zile în iulie 1553, nu în 1653, așa cum apărea în textul original. Păstrând anul eronat, am fi perpetuat un anacronism.

Observație legată de punctuație: în traducere, am schimbat punctuația față de ediția critică consultată (1856). Am modernizat-o și adaptat-o normelor punctuației în limba română, precum și nevoilor semantice și stilistice, în scopul de a păstra cât mai mult patina timpului – traducere endogenă. De asemenea, am operat multiple alineate care fac textul scris mai ușor de înțeles și de cuprins vizual ; ediția *princeps* a textului este complet nemarcată prin alineate. Din motive evidente, am aplicat normele ortografice ale limbii române modernizate, în uz în DOOM 3: *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM), elaborat la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, tipărit în 2021 la Editura Univers Enciclopedic din București.

²⁸ Colecția Bibliotecii Naționale din New York : <http://www.archive.org/details/delallemagneo9gergoog>.

Zulma,
fragment de nuvelă

Cuvânt înainte

Nyon, Elveția, 10 martie 1794

În singurătatea în care am ales să trăiesc de doi ani, am resimțit nevoia să cuget asupra câtorva idei vechi de când lumea. Acest lucru m-a smuls întrucâtva din monotonia lungului șir al zilelor de durere care, în sufletu-mi, desfășurau un spectacol cu o mie de sentimente nefericite; m-am oprit să reflectez asupra fericirii așa cum în mijlocul furtunii care ne îndepărtează de țărături gândirea se îndreaptă cu avânt spre amintirile care sunt precum uscatul pe care vrem să ancorăm degrabă. Influența pasiunilor asupra fericirii oamenilor și a națiunilor este subiectul pe care mi-am propus să-l tratez. Această scurtă narațiune este o parte a unui capitol despre dragoste pe care l-am inclus în acest tratat de meditație filosofică. Nu știu dacă voi vrea sau dacă voi putea vreodată să duc la capăt planul pe care-l am în minte și nici dacă voi îndrăzni să-l public după ce-l voi fi terminat. Nu mai trăiesc vremuri care să-mi inspire sentimente de bunăvoință; trecerea timpului m-a făcut cu prisosință să-mi pierd încrederea în ce credeam a fi mereu sigur; n-am făcut rău niciodată nimănui, nici nu m-am dat vreodată înapoi de la a-mi ajuta prietenii, cunoștințele sau vreun necunoscut; și chiar pe dușmanii mei i-am ajutat. În împrejurări potrivnice, dominate de interesele de grup, același caracter, aceleași sentimente și aceleași fapte care, sub imperiul dreptății ar fi fost apreciate, acum atrag ura celorlalți. În sfârșit, am căutat să înțeleg cum o femeie străină

în Franța, tânără la vremea întrebărilor existențiale și care nu și-a manifestat vreodată public părerile, poate fi amestecată în certurile politice ale francezilor. Nu mi se pare justificat ca solidaritatea mea necondiționată cu dorințele, speranțele și nefericirile celor pe care îi îndrăgesc să poată explica absurdul calomniei cu care am fost persecutată. Dacă a iubi fără preget pe cei pe care îi admir, dacă a rămâne statornică legământului sfânt al prieteniei înseamnă să am un rol pe scena politică, atunci, da, mi l-am îndeplinit sau, mai bine zis, nu pot trăi altfel decât în acest mod. Știu că în orice situație prin care soarta ne pune să trecem trebuie să știm aștepta ziua adevărului triumfător; când sufletul este zdrobit de povara atâtor neazuri e greu să găsim forța să ne imaginăm sau să ne gândim la vremuri viitoare fericite.

Am fost de acord să fie publicat acest episod care oferă imaginea unei iubiri adevărate și prin care ne abate, pentru moment, atenția de la tabloul dezlănțuirilor politice. Cum e posibil ca ceva artificial să devină atât de violent? Mi se pare că oamenii sunt dominați, mai degrabă, de sentimentele nutrite de ei decât de gesturile sau chiar de emoțiile cu care natura i-a înzestrat.

Cuvânt înainte (1796)

*A*cest episod a fost destinat să țină loc capitolului despre dragoste dintr-o lucrare despre influența pasiunilor din care voi publica prima parte. Întrucât am decis ca întreaga carte să aibă forma unei analize, voi publica separat acest fragment. Ar trebui, poate, să explic ce rațiune a stat la baza lui. Pentru a descrie dragostea, am vrut să ofer tabloul unei nefericiri teribile și a unui personaj foarte pasional. Mi s-a părut că acest sentiment nu ar fi putut avea o energie nestăvilită decât izvorât dintr-un suflet sălbatic și dintr-un spirit educat, deoarece capacitatea de a judeca ne ajută mult în durere, când această înzestrare n-a diminuat cu nimic puterea de a simți. În sfârșit, am căutat să creez o situație în care să existe disperare și calm deopotrivă, în care personajul nefericit să se poată analiza și să fie nevoit să spună ce simte. Prin aceasta, protagonistul nu este mai sentimental și nici mai puțin dezamăgit în această nenorocire în care-și pierde puterea de a se exprima. Când nefericirea este irevocabilă, sufletul găsește un fel de putere și sânge rece care-i permit să fie lucid, dar să și sufere în același timp. Într-o astfel de stare, pasiunea ar trebui să se dezvăluie în forma ei cea mai pură: în acest fel am încercat să o construiesc pe Zulma.

Această scriere²⁹, mai mult decât altele, e cea mai pe sufletul meu și țin mult la ea, încât să poată fi trecute cu vederea aceste observații preliminare.

²⁹ Acest paratext redă intenția scriitoarei, devenite aici critic literar (rol din care iese arareori), de a preveni cititorul cu privire la o eventuală încărcare (resimțită ca împovărătoare) a începutului nuvelei. Preocupată de confortul mental și sentimental al cititorului, autoarea ține să precizeze, în prealabil, care i-au fost scopurile, lăsându-l pe lector să aprecieze singur dacă le-a dus la bun sfârșit în construcția narativă. Este o manifestare a „demonului explicativ” de care vorbește Gérard Genette (criticul francez face referire în articolul său „Vraisemblance et motivation” la romanele lui Balzac, dar observația se justifică întru totul și aici).

Zulma

Eram prizonierul tribului sălbatic care hălăduiește pe malurile fluviului Orinoco³⁰. Pentru că recompensa pe capul meu urma să fie plătită, aveam parte de o oarecare libertate. Am făcut o lungă călătorie în ținutul lor, care mi-a permis să le învăț limba, ba chiar unul din bătrânii lor îmi arăta o anumită prietenie. Vârsta îi permitea să intre în sfatul bătrânilor care conducea tribul. Acești sălbatici nu cunoșteau principiul de bază al oricărei organizări sociale: proprietatea; prin urmare, populația era nomadă și alegea ca șef de trib pe cel care avea experiența vieții și un spirit conservator: el era păzitorul divin al destinelor umane ale tribului. Într-o dimineață, am fost trezit de zgomot de arme de luptă și-am crezut că e pe cale să înceapă un război. Bătrânul sub a cărui protecție eram veni la mine și-mi spuse:

– Această zi e cea mai cruntă din viața mea, deoarece trebuie să le dovedesc celor din tribul meu că le sunt devotat; vârsta mea și destinul cer ca eu să fiu judecătorul unui vinovat. Șapte bătrâni ca mine sunt chemați la această datorie nefericită. Ni s-a spus că crima comisă este de neiertat. Dar când vocea mea va pronunța sentința la moarte, inima mea întristată nu va ști ea, oare, că abuzează de puterea unui om asupra altui om? Că și-a arogat răzbunarea divină? După această judecată,

³⁰ Orinoco este un fluviu cu un debit de 35.000 m³/s, fiind ca mărime clasat pe locul patru în lume și, după Amazon, pe locul doi în America de Sud. Orinoco este situat în nordul Americii de Sud, în statele Venezuela și Columbia. El are lungimea de 2.730 km.

voi rămâne în singurătate opt zile, fără să văd pe nimeni. Așa se obișnuiește la noi: judecătorii care au pronunțat sentințe la moarte sunt obligați să se retragă în singurătate timp de o săptămână, apoi revin în comunitate pentru confirma sau infirma condamnarea la moarte. În țara voastră un alt tribunal revizuieste hotărârile primului. La noi, scoatem omul din societate spre a-l trimite în sihăstrie ca să poată ieși de sub impresia momentului și ca să poată atinge conștiința eternă. Suntem foarte mulțumiți de acest fel de tribunal, fiindcă, adesea, sentințe severe sunt revocate. Prietene, urmează-mă la locul de judecată, să fii și tu împreună cu poporul care asistă! Vei vedea familia acuzatului mai îngrijorată de sentință decât vinovatul însuși, fiindcă, după legea noastră, părinții condamnatului sunt alungați pentru totdeauna din trib; adesea, pier fără de urmă în pustietăți și în lipsuri. Iată un punct care ne unește pe voi cu noi: această responsabilitate aducătoare de moarte. În repetate rânduri, greșelile cele mai evidente sunt puse înaintea adevărilor celor mai clare; totuși, obiceiurile noastre de nomazi nu permit mai-marilor noștri să ne supravegheze constant pe toți, de aceea cred că e mai bine să căutăm să strângem legăturile familiale mai mult. Această măsură, oricum ați judeca-o, duce la urmări fericite. Vino, deci, să ascuți cu luare aminte diversele motive care-ți vor fi prezentate și, dacă ți se pare că trebuie să iert crima pe care sunt pe cale să o condamn, lămurește-mi-o deschis! În felul acesta mă vei salva pe mine, prietenul dumitale, de la durerea ireparabilă pricinuită de condamnarea unui nevinovat.

Mersei pe urmele acestui bătrân cumsecade pe câmpul unde urma să se facă judecata; poporul era deja adunat acolo. Surprins că intrarea noastră în adunarea aceea mare de oameni nu a fost anunțată de surle și tobe, bătrânul mă lămuri:

– Toți mă întâmpină în tăcere, contemplând moartea și soarta nefericită; acești războinici viteji varsă lacrimi pentru pericole de care sunt străini.

Mă așezai în spatele sfatului bătrânilor, în mijlocul oame-
nilor care-l înconjurau. Departe se vedeau un palmier și un
pâlc de chiparoși; de una din ramurile acestui arbore era
atârnată o spânzurătoare unde erau executați, de obicei, cei ce
primeau pedeapsa cu moartea. În fața judecătorilor se ridica
o tribună unde erau așezați acuzatorul, împricinatul și familia
sa. Mă apropiai și văzui întins pe un pat căptușit cu iarbă verde
un tânăr străpuns de o săgeată mortală; nu mai sângera, dar
era înțepenit; în viața mea nu mai văzusem așa o frumusețe
de flăcău. Mi se strânse inima de durere, dar și de admirație
pentru cât era de frumos. Îl plângeam pe tânărul acesta ca
și cum l-aș fi cunoscut viu. Mi se spuse că a fost asasinat azi.
Am fost copleșit de oroare și de ură împotriva vinovatului și,
în inima mea, l-am sortit morții. Mama băiatului mort era
la picioarele lui; și-a ridicat vălul de pe față și a încercat să
îngaiame ceva, dar nu putea de durere. Tot bâiguia în lacrimi
numele feciorului, Fernand. Înțelesei printre suspinele ei că
o acuza de omor pe o tânără numită Zulma. Nu înțelegeam
prea bine, de aceea cei din jurul meu îmi lămuriră cuvintele
nefericitei mame.

Chiar în acea clipă apăru Zulma. Privind-o cu atenție,
vedeam pe chipul ei o imensă durere; cum înainta încet,
avui răgazul să observ că era frumoasă, dar nu mi-am lăsat
sufletul impresionat de această părere și eram atent la tot ce
se petrecea în jur. Zulma trecu prin fața copacului de supliciu
de care era atârnat ștreangul; se opri pentru câteva clipe să-l
privească; văzui că se uita cu atenție, dar n-am observat vreo
emoție pe chipul ei. Se plecă respectuos și demn în semn de
salut în fața bătrânilor judecători și se îndreptă spre tribuna
unde trebuia să se așeze, când văzu trupul mort al lui Fernand
și, pe loc, începu să tremure din toate încheieturile. Se sprijini
de arcul de războinic pe care-l purta, apoi vru să se ducă
spre cadavru, dar, zărind-o pe nefericita mamă cum o privea
plină de ură, se opri, suspină profund din toți rărunchii și,

adunându-și toate puterile din străfundul sufletului, începu astfel³¹:

– Onorată doamnă, zise ea spre mama lui Fernand, doar dumneavoastră mă adresez acum: iertați-mă, vă rog, dacă puteți! Ochii mei nu pot privi spre cel pe care-l țineți în brațe; și de-aș mai trăi de-acum încolo, tot n-aș putea să-l mai privesc, dar acum trebuie să explic tot ce a fost ca să-i salvez pe părinții mei de la rușinea condamnării mele, trebuie să fac asta în fața judecătorilor și a poporului strâns aici. Dumneavoastră, mamă nefericită care l-ați iubit atât de mult, nu aveți nevoie decât de moartea mea. Nu cred că ale mele cuvinte de apărare vă vor potoli durerea. Nefericita de mine, vă pricinuiesc o și mai mare rană în inimă și vă întristez și mai mult! Pentru ce am suferit atâta dacă nu știu să lecuiesc o durere?!

După spusa asta, Zulma se opri, dar, ridicându-se în fața tribunalului care decidea asupra vieții ei, femeia păru că vrea să înăbușe orice gest care ar fi putut stârni mila celorlalți pentru ea.

– Judecători ai sorții mele, le zise ea, eu am săgetat inima lui Fernand cu săgeata morții, eu cu mâna mea, iar legea mă condamnă la moarte. Totuși, în fața Zeului atotputernic nu cred că sunt vinovată. Popor mândru, tu mă vei achita de vină! Bătrâni judecători, voi va trebui să înțelegeți vocea inimii! Amintiți-vă că și voi ați fost tineri odinioară și că povestea mea de iubire neîmplinită trebuie să fi fost și a voastră. Toți îl plângeți pe Fernand, amintindu-vă de farmecul, de calitățile și de vitejia lui; ah! aveți toate motivele, pentru că nu era nimeni ca el! În copilărie, a fost prizonierul unui general spaniol și a învățat de la popoarele civilizate întreg arsenalul artelor războiului și ale seducției care supun și captivează oamenii. Însă, sufletul său orgolios nu a putut suporta jugul legilor

³¹ Declamarea Zulmei se aseamănă, încă de la început, cu un monolog dramatic în care detaliază toate trăirile și experiențele euforice și disforice pe care le-a avut în povestea de dragoste cu Fernand. Este aici un reușit experiment literar dramatico-narativ.

europene și s-a întors printre noi, ca să fie în mijlocul naturii dragi lui. Nu l-a lăsat inima să se despartă de meleagurile natale. Vă amintiți ziua când, întorcându-se de la vânătoare cu un mare trofeu capturat folosindu-se de arta cea nouă învățată de la dușmanii noștri, s-a supărat că izbânda aceasta nu o datora forțelor lui; alte dăți, când era în slujba tribului, mărturisea deschis disprețul pe care-l avea pentru cunoștințele dobândite, pentru că nu credea că ne sunt folositoare; avea un spirit foarte independent! În tribul nostru și al strămoșilor noștri orice izbândă personală e prin meritul fiecăruia dintre noi, nu e dat de vreo lege, iar Fernand părea să fie deasupra tuturor prin geniul său. Și, fără ca el să o dorească, poporul se dădea la o parte din fața lui, în semn de omagiu, lăsându-l să treacă pentru a-l putea vedea mai bine. Războinicii îl urmau oriunde, dar nu din supușenie, ci din loialitate, pentru a fi tot timpul cu el. Farmecul său invincibil îi captiva pe toți cei de față, care ascultați acum cuvintele mele, pe bătrâni și pe copii, chiar și pe cei care îi invidiau destinul glorios. Fiecare căuta să-i fie prieten, mai înainte de a-i fi rival. Ah, plângeți-l mult de-acum încolo, fiindcă viața lui a fost gloria voastră, iar moartea sa este doliul întregului univers! Lumea trebuie să piară când pasiunea o cere! Furtuna tainică din suflet întoarce natura cu susul în jos; totul pare să fie calm în jurul meu, dar eu știu sigur că pământul s-a cutremurat și că își va căsca gura să mă înghită.

În vremea când voi îl admirați pe Fernand, am simțit în inima mea născându-se un sentiment de duioșie; căutam să mă alătur mulțimii ca să-i aud numele; când voi strigați: *Trăiască Fernand!*, eu îmi ascundeam fața sub vâl ca să repet și eu cuvintele acestea. Tremuram de frică să nu atrag atenția, deși făceam ca toți ceilalți; încercam să mă stăpânesc, așa încât să par a fi la fel de entuziastă ca ceilalți. Și eu am strigat împreună cu voi: *Trăiască Fernand!* Și tocmai de mâna mea și-a găsit moartea! Da, doar din pricina iubirii putea fi ucis!

Care alt om, din ură, să-i fi dorit moartea altfel? Fernand a observat toate aceste simțăminte ale mele, care azi nu mai sunt nimic din cele de odinioară, tocmai acestea din care i s-a tras moartea! Într-o zi mi-a vorbit. Mi-amintesc și acum ziua aceea a cărei amintire mă umple de bucurie; tulburarea mea îi plăcea! Era cât pe ce să dau în vileag sentimentele mele; Fernand voia să-mi fie pe plac, ca și când nu era sigur că-mi place deja. M-a învățat toate câte deprinsese în călătoriile lui, mi-a arătat cum să înțeleg cărțile europenilor și, tocmai de aceea, știu acum să vă destăinui chinul crunt prin care trec. Am sorbit fiecare lecție de pe buzele lui, le țin pe toate minte; cum aş putea, oare, să uit vocea lui?! Grija cu care mă învăța pentru a-mi forma spiritul și sufletul mi-arăta că ține la mine sincer; voia să mă facă să gândim la fel, mă ghida în formarea ideilor și în sentimente așa cum el însuși gândea și simțea. Știa că ar fi trebuit să mă mai nasc încă o dată ca să pot învăța să trăiesc fără el! Știa că Zulma era pe veci legată de el și că nu mai avea puterea să se desprindă de el! Puterea de a gândi, profunzimea ideilor, în sfârșit, tot ce are omul mai prețios în minte erau rodul strădaniilor lui Fernand, deci nu mă puteam ridica împotriva mentorului meu. Pentru mine, Fernand era totul: toate gândurile, rațiunea de a fi a tot ce se petrecea în jurul meu. Sufletul meu, complet rupt de starea lui de dinainte, s-a afundat tot mai mult în haosul disperării.

De la început mi-am dat seama de pericolul în care mă aflam. Simțeam cum pasiunea mea creștea cu fiecare zi și, temându-mă că va veni ziua când nu o voi mai putea stăpâni, am hotărât în mine să vorbesc cu Fernand despre acest lucru și să-i spun despre temerile mele. L-am rugat să mergem în pădurea de brazi de pe malul fluviului Orinoco. Am ales un loc ferit, sălbatic, unde nu era țipenie de om să ne deranjeze; în fața cerului, nevinovat ca sufletul meu, și în fața apelor tumultuoase ale fluviului, năvalnice ca sufletul meu, m-am destăinuit iubitului meu: „Nu știu nimic despre destinul

omului, i-am spus; am sfârșit copilăria printr-o forță năvalnică a pasiunii tinereții; nutresc speranța unei fericiri care dezmente tot ce e legat de nenorocita condiție umană. Dacă inima mea poate trăi atât de intense bucurii, de ce ne temem de dragoste? De ce nu ne este ea nouă tuturor, tineri și bătrâni, singurul fel de a trăi, întâia speranță, unicul regret și singurul scop care să miște universul din temelii?” Fernand mi-a răspuns, fără să mă lămurească prea mult asupra naturii pasiunilor umane; s-a plâns de insensibilitatea bărbaților, dar a jurat că el mă va iubi întotdeauna. „Ascultă, i-am spus, ascultă-mă bine: dacă nu ești sigur că eu sunt unica ta bucurie, dacă inima ta poate trăi fără a mea, atunci lasă-mă! Eu te iubesc, dar sunt puține zile de când simt asta în inima mea; iubirea asta nu mi-a reînnoit încă ființa, nu toate cărările vieții mele duc încă spre tine, nu toate zilele mele glorifică existența ta; mai găsesc în viața mea, în intimitatea mea, în gândurile mele motive ca să mă feresc de tine; obișnuința și pasiunea, aparent contrare, nu mă stăpânesc în aceeași măsură. Dar dacă dai speranță inimii mele spunându-i: *Fernand nu te va părăsi niciodată*, de fapt îți asumi răspunderea pentru ființa mea întreagă și pentru destinul meu. Totuși, cum inima bărbatului este nelegată de hotărârile lui, îți cer să-mi faci un jurământ în care să-mi fii statornic. Când vei simți că inima ta pierde iubirea pentru mine, jură-mi că mă vei omorî înainte ca eu să-mi dau seama de acest lucru; văd că tremuri la cuvintele acestea, dar nu acum trebuie să-ți fie teamă. Ah, Fernand, trebuia să te temi de iubirea mea³² când ți-am vorbit de inima ta zburdalnică. Din milă prefăcută ți-e teamă că voi muri? N-ai teamă mai mare de veșnica mea disperare că nu mă mai iubești? Deci

³² Peste mai puțin de optzeci de ani (în 1874), această declarație înflăcărată, amenințătoare, însă profund naturală, deloc factice, a personajului romantic feminin Zulma, o vom regăsi în replica celebră din aria *Habanera* (*L'amour est un oiseau rebelle... / Si je t'aime, prends garde à toi !*) din opera *Carmen* de Georges Bizet ale cărei origini sunt vădit aici, în primele schițe ale nuvelor romantice staéliene.

îmi juri toate acestea?” El m-a asigurat de dragostea lui prin cuvinte tandre, pe placul inimii mele; în ochii și în sufletul meu părinții, prietenii și țara mea au trecut toate pe planul al doilea, căci în mintea-mi încăpea doar o idee și un sentiment fără pereche mă domina. M-am dăruit întru totul lui Fernand, toate grijile și eforturile mele erau pentru fericirea lui. Aș putea să vă spun cu de-amănuntul toate câte am făcut din dragoste pentru el; ne unea o legătură sfântă ca între doi camarazi de arme sau ca între doi prieteni foarte buni. Când ne e inima în întregime dăruită unui om, nu mai precupețim niciun efort și nu pierdem nicio ocazie să ne arătăm devotamentul și iubirea fără de margini. Pasiunea este demonstrată prin ea însăși și nicio altă trăire nu o poate egala: este miezul înflăcărat al tuturor celorlalte simțăminte.

Totuși trebuie să vă povestesc pe scurt câte ceva din povestea mea. Într-o zi, pe malurile fluviului nostru dăttor de viață și apărător al meleagurilor noastre, s-a întâmplat că mama lui Fernand a căzut în valurile involburate ale apei; m-am grăbit să-i dau ajutor, dar nu aveam destulă putere să o aduc la mal. Fernand venea spre noi alergând; i-am strigat: „Am salvat-o pe mama ta, dar eu voi muri!” Și mi-am pierdut cunoștința în clipa aceea; când mi-am revenit în simțiri, Fernand era la picioarele mele și îmi mulțumea nespun pentru viața mamei lui. Era așa de bucuros că eu salvasem viața mamei lui și că ea scăpase teafără. Marea iubire ce mi-o purta în suflet i se citea pe chip și se simțea în fiecare vorbă. Dacă ar mai putea vorbi acum Fernand, nu m-ar întreba el oare, în clipa asta, cel puțin, dacă într-adevăr mi-a făcut bine iubindu-mă și arătându-mi o dragoste așa de mare? Dar, ingratule, oare trebuia să mă faci să mă înfrupt din dulcea beție a iubirii dacă voiai să mă părăsești? Așa trebuia să mă pregătești pentru suferință? Sufletul meu cufundat în extazul bucuriei va învăța el să facă față nenorocirii? Într-o zi, acuzarea aceasta vă va arăta că l-ați cunoscut foarte puțin pe Fernand. Îl acuzați că trata cu inteligență în negocierile cu dușmanii voștri

și că ar fi făcut un plan prin care să vă predea lor. Da, moartea lui a fost hotărâtă; vă înfiorați la auzul acestor vorbe, dar chiar voi l-ați sortit pieirii și această crimă este mai cumplită decât cea pe care am comis-o eu. Prin iubirea mea înțeleaptă, am știut să-l scot de sub bănuielele voastre și să-l scap de urmările lor. Să nu vă gândiți că dau acum în vileag totul ca să-l acuz pe Fernand de ingratitudine. Departe de mine să numesc binefacere tot ce a făcut iubitul meu pentru mine, dar acum, când îl văd mort chiar de mâna mea, știu că, preț de mai multe zile, l-am ferit de pericole nebănuite, i-am salvat viața dintre mii de morți. Acuma mă privesc pe mine însămi cu uimire și mă cred vrăjmașă mie că am putut face un asemenea lucru; nu mai știu de trăiesc ori nu, și numai după ce îmi pun mâna pe inimă și o simt cum bate cu aceeași dragoste pentru el, știu că sunt vie încă, pradă ororii, sentimentelor și nefericirii. L-am urmat pe Fernand în deșert, în exil, timp de un an, că acolo l-ați constrâns să se ascundă; în acele locuri aride ne lipseau cele mai de bază mijloace de trai; când dădeam de vreun izvor sau de vreun palmier, erau mană cerească pentru noi; uneori, când Fernand dormea, îmi desfăceam părul și-i făceam umbră cu el, ca să-l feresc de razele ucigătoare ale soarelui. Nu știu dacă am suferit cu adevărat în acel an cumplit, pentru că eram fericită că îi pot fi de folos ca să-i îndulcesc suferințele. Mi-au rămas din acea vreme doar amintirea unei dragoste neștirbite. Stânci ale morții, nisipuri arzătoare, de voi mă leagă ultimele amintiri de iubire! Exilat din patria lui, abandonat chiar de natura care nu voia să-l mai ajute, refuzându-i hrana de toate zilele, doar o femeie îl mai înconjura cu dragoste și duioșie. Stăpân încă în deșert, Fernand își vedea existența și fericirea depinzând doar de o privire a femeii pe care o iubea; puterea și gloria nu mai erau nimic pentru el, dacă l-aș fi părăsit și dacă nu l-aș mai fi iubit; dragostea mea era gaj între nedreptatea pe care i-o făcuseră oamenii și propria lui conștiință. Se oglindea în inima mea, mă iubea, trăia...O! Doamne!

Plânsul o îneca pe Zulma. Văzui cum chipul plin de bucurie i se întuneca treptat și cum puterile îi slăbeau. I-am privit apoi pe bătrânii din sfatul de judecată: aveau fețele neschimbate, cu priviri severe, ca și cum hotărârea pentru condamnarea Zulmei fusese deja luată. Poporul, prea ușor emoționat, murmură ca înțelepții să aibă milă. Zulma, trezită parcă din lingoare, își reluă cuvântarea.

– Oameni buni, se entuziasmă ea, iertați prea ușor o greșeală atât de mare! În locul lui Fernand, m-aș supăra pentru o așa grabnică îndurare! Ascultați în continuare! Concetățenii lui Fernand s-au lămurit până la urmă de calitățile și de virtuțile lui, așa că au venit să-l caute în pustie să-i ceară să se întoarcă în cinste și în glorie, convinși fiind că le merita pe deplin. Din exil l-ați adus să-l puneți în fruntea armatelor voastre. Deși l-am rugat să nu o facă, a acceptat totuși propunerea voastră; rugămintele mele fierbinți nu l-au putut îndupleca cu niciun chip. Pericolul la care se expunea mă făcea să mă tem pentru viața lui, iar gloria care l-ar fi așteptat nu mă interesa deloc. De la începutul iubirii mele pentru el, mi-a plăcut să-l văd uneori exagerând. Alteori mă mândream cu succesele lui și îndrăzneam, în taină, să cred că-i face plăcere să mi le dedice mie. Dar în vremea aceea a iubirii noastre, ce întâmplare putea să o domolească sau să o mărească? Sufletul meu era una cu al lui; în fața mea, precum în fața conștiinței lui, Fernand avea trebuință mai mare de sentimentele lui decât de faptele lui. Totuși, a plecat la război și de trei ori s-a întors învingător. De fiecare dată era întâmpinat cu urale de victorie și, la umbra gloriei lui, am învățat și eu ce e fericirea. De fiecare dată când pleca, aveam presimțiri rele care mă înfricoșau. Acum știu că durerea prea mare duce la tulburări în suflet pe care le credem supranaturale și că marile pasiuni care ne domină sufletele parcă sunt de sorginte străină, venite de la profetesele oracolelor. Dar cine n-ar vrea ca sufletului să i se dea de știre la timp de sosirea marilor nenorociri, așa cum pământul

se cutremură înainte de a-și căsca gura, așa cum cerul se înnouează înainte ca potopul și trăznetele să se dezlănțuie?

Într-o zi, s-a zvonit că Fernand a pierit în luptă. Am rătăcit pe câmpul de bătaie, printre morți și răniți, dar de grozăvia carnagiului aceuia pe care-l vedeam întâia dată în viața mea nu mi-aduc aminte deloc, e ca șters din mintea mea; îl căutam pe el printre morți, iar imaginea aceea înspăimântătoare era pentru mine doar un prag de trecut. După mai multe ore, zdrobită de oboseală, m-am așezat lângă trunchiul unui copac; acolo, răvășită de o durere fără margini, că-mi părea că toată viața mea e adunată în sentimentul acela de suferință, am căutat să mă liniștesc; luasem hotărârea să mă duc și eu pe urma lui Fernand, în valea umbrei morții. Ce-mi păsa de viața asta?! Îmi spuneam că nu e nimic în viața asta care să mă poată ține departe de moartea lui, dar mă gândeam cu spaimă totuși la clipa trecerii pragului dinspre viață spre eternitate. Gândurile nu-mi dădeau pace nici în mormânt unde mă ducea cu grăbire moartea lui Fernand. Niciodată sufletul meu nu a putut pricepe ideea neantului absolut; și de-aș fi avut mai multe vieți de trăit, tot mă vedeam îndurând o asemenea durere. Pradă deznădejdii fără margini, chinându-mi sufletul cu întrebări fără cruțare, l-am văzut apărând pe el: Doamne, Dumnezeule! nu se întorsese dintre cei morți, ci, de-a dreptul, cerul mi-l dăduse înapoi! Într-o clipită mi s-au derulat toate în minte; era el! Eram copleșită de fericire! Ah! cine a trăit o experiență ca asta simte că a trăit ani lungi într-o singură zi, iar pentru mine prezentul și trecutul nu mai contau. Da, Domnul meu, la ora aceea eram pradă nefericirilor umane, dar îți mulțumeam că exiști! Tu ai trimis asupra mea, într-o singură zi, toate binecuvântările sortite mie de-a lungul întregii mele vieți! În ziua aceea, Doamne, sufletul meu înflăcărat a atins cerurile slavei care se separă de pământ și de condiția umană. Fernand era doar ușor rănit. Curând am aflat că sălbaticii noștri dușmani muiaseră vârfulurile săgeților într-o otravă mortală și

că singurul chip de a-l salva pe Fernad era să i se sugă toapsica din rană, ceea ce l-ar fi pus în pericol de moarte pe cel ce ar fi făcut acest lucru. Mi-a părut atunci că destinul a surâs fericirii mele! Fără preget am hotărât să sug din venele lui Fernand otrava care-i amenința viața! Ah! ca himerele melancolice care se arată sufletelor blânde, așa-mi era de dragă sarcina ce aveam să îndeplinesc! Fernand s-a împotrivit, dar eu l-am înșelat asupra pericolelor pe care aveam să le înving; prin strădaniile mele norocite, l-am smuls din ghearele morții! La rândul meu, m-am luptat și eu cu umbrele morții, dar trupul meu tânăr le-a învins. Mai târziu, au spus că efectul crunt al veninului mi-a întunecat mintea, dar asta nu a fost o scuză nici pentru mine și nici pentru Fernand. Orice alt motiv putea fi invocat, dar dragostea mea nu putea fi atinsă atâta vreme cât eram eu vie pe pământ. Zulma era aceeași pentru Fernand, iar el nu avea niciun drept să o uite! Ah! Doar inima-mi poate explica fapta mea; gesturile mele de nebunie au fost la fel de puternice pe cât mi-era mintea de răătăcită de dragoste!

Fernand a cerut să plece pentru câteva zile, dar n-am fost de acord cu această hotărâre; am plâns cu amărăciune împotriva ei; în numele a tot ce făcusem pentru Fernand, aveam dreptul să-i spun ce să facă. Amintirea sau impresia pe care o aveam despre propriile mele sentimente mă făcea să cred că-i sunt stăpâna inimii, îmi părea că aveam în străfundurile sufletului meu o putere a iubirii care să-l domine pe Fernand și că un bărbat iubit cu o asemenea înflăcărare nu are cum să se simtă liber. Totuși, nu aveam nicio urmă de îndoială, niciun sentiment de bănuială nu mă încerca. În cele din urmă, am fost de acord ca Fernand să plece. La vremea când trebuia să se întoarcă, l-am așteptat. Da, aceea a fost o zi ca toate celelalte: soarele trimitea, ca în fiecare zi, aceleași raze și căldură spre pământ; mă plimbam singură, slăbită de așteptare, rățăceam pe aceleași locuri ale amintirilor mele cu Fernand, mă afundam pe cărări singuratece în codru, când, deodată, îl zării pe Fernand la picioarele tinerei Mirza. A

fost ultima dată când ochii mei l-au văzut viu. Îmi amintesc de parcă ar fi fost acum acest oribil tablou din fața ochilor care mă absolvă de tristețea supliciuului meu, căci mi-am dorit să mor degrabă. Nu am mai avut timp să reflectez, am acționat fără să mă mai gândesc la ceva, mâna mea a tras numaidecât săgeata din arcu întins: Fernand căzu. La început, nu aveam decât o idee în minte: să-l fac pe Fernand să înceteze să o adore pe Mirza, dar când am văzut țâșnind sângele lui Fernand, când am văzut cum îl învăluie umbrele morții, se învârti lumea cu mine, se opri timpul în loc: am uitat de mine. Disperarea familiei mele m-a făcut să-mi revin în simțiri; îmi spuseră că vor fi și ei condamnați odată cu mine și că trebuie să mă justific în fața tribunalului ca ei să scape teferi. Familia mea voia să trăiască încă, a trebuit să le dau ascultare. Voi toți ați auzit povestea vieții mele și nimeni să nu se îndoiască de adevărul ei, am fost sinceră până la capăt, fără vreo urmă de prefăcătorie. Veți fi nedrepti dacă mă veți condamna. Care dintre voi crede că este mai îndreptățit decât mine să răzbune moartea lui Fernand? Cine i-a salvat viața de o mie de ori? Eu aveam dreptul să decid asupra destinului lui: dacă inima mea l-a socotit vinovat, cine dintre voi ar îndrăzni să-l absolve de vina ce-o poartă? Trebuia să trăiască să dea un exemplu de perfidie și ingraturitudine? Trebuia ca gloria să-i fie maculată, iar numele lui Fernand să fie purtat de cineva care nu mai era el? L-am salvat de la degradare morală pe iubitul meu, el va rămâne nemuritor, iar sufletul lui înălțat la ceruri apreciază gestul meu curajos. Sunt sigură că, în clipa morții, n-a încercat niciun sentiment de ură împotriva mea. Niciun tribunal, niciun popor, nici chiar Cerul, nimeni și nimic nu poate judeca ce a fost între mine și Fernand. Iubirea care ne-a unit pe vecie nu poate greși în judecata ei, nu mă poate socoti criminală; această dragoste e mai presus de lege, de orice părere a oamenilor, ea este adevărul însuși, elementul pur al conștiinței, întâiul principiu al lumii morale. Toate sentimentele pe care le resimțiți acum nu sunt decât

prejudecăți. Moartea, pe care omul o crede cea mai teribilă și absolută experiență, dispare complet în prezența gândului care mă animă acum. Ce e viața noastră? Ce e viața pe lângă această mare dragoste suficientă pentru a obține veșnicia? Bărbații să nu judece, așadar, în cele ce nu țin de ei: lăsați ca inima mea de femeie să judece singură în dreptul ei! Credeți că mă puteți pedepsi cu vreun supliciu care să nu fie o ușurare pentru inima mea? Pedepsa cea grea va cădea asupra familiei mele nevinovate, cu totul străine de toate aceste frământări ale mele, care n-a știut nimic din câte s-au întâmplat și nici nu m-a obligat să fac ceva nepotrivit. Cruțați-o de rușinea condamnării mele grele! Ascultați-mă cu atenție! Vă asigur că această judecată este nedreaptă. Mă credeți când vă spun că nu am știut ce fac? Credeți oare că am vreun câștig dacă mă înșel pe mine însămi? Ah! dintre toți judecătorii, cel mai imparțial sunt chiar eu, Zulma. Chiar de-aș obține prin prefăcătorie achitarea părinților mei, tot n-aș recurge la acest șiretlic. Cum aș putea fi o astfel de femeie?! Felul meu de a fi așa este atât de puternic, că nu aș putea cu niciun chip să fiu altfel. Sufletul rățacitor al lui Fernand care mă ascultă acum îmi cere, mai mult ca voi, să fiu astfel. Oameni buni adunați aici, v-am spus povestea mea! Judecători, acum mă puteți judeca!

Terminând spusa aceasta, Zulma tăcu. Emoția pe care o stârnise asupra mulțimii era încă în ei, de vreme ce toți tăceau. De îndată ce vocea ei se stinse, oamenii începură să vocifereze, la început timid, apoi tot mai pătrunzător, în favoarea ei. Judecătorii erau împărțiți: unii dădeau dreptate mulțimii, alții credeau că nu e posibil să opui rezistență; de îndată grațierea Zulmei fu hotărâtă. Familia alergă cu grabă spre tânăra femeie și-o înconjură cu dragoste. Mai mult chiar, poporul adunat acolo, nemulțumit doar cu achitarea frumoasei acuzate, ceru să fie încoronată ca o regină:

– Stați, opriți-vă, rogu-vă! Familia mea a fost absolvită de vină?

– Da, da, i-au răspuns în chiote de bucurie.

– Niciodată nu va fi pătată onoarea familiei de numele fiicei lor criminale?

– Niciodată!

– Atunci, făcu Zulma, atunci am sfârșit acest lung chin pe pământ!

Și, dintr-odată, își înfipse în inimă una din săgețile din tolbă. Toți cei care o înconjurau împietriră de spaimă și de uimire.

– Ce credeți, le spuse ea, că-l voi lăsa în viață pe asasinul lui Fernand? Dacă aș fi putut trăi fără iubitul meu, atunci ar fi avut dreptul să mă înșele.

Apoi, întorcându-se spre trupul neînsuflețit al bărbatului și spre nefericita lui mamă, zise:

– Dragul meu cel mai drag, acum pot să te privesc fără ocoliș, Fernand! Sfântă mama lui, lasă-mă să mă apropiu de el! Cu prețul sângelui meu vărsat nu mi-am câștigat eu, oare, dreptul să vin spre tine? Mă voi alătura ție în moarte, Fernand, chiar în această zi care mi-a devenit dragă! Acum, aici, ființa mea e dezlegată de tot ce e pământesc și nu e dragoste și nici virtute. Noi doi vă vom aștepta sus în ceruri. Simt cum se scurge viața din mine...

Nefericita Zulma căzu moartă la picioarele mamei iubitului ei. În clipa aceea, această femeie nenorocită învălui cu duioșie și milă cele două trupuri moarte, zdrobite din iubire unul pentru altul. De îndată, imensa durere de mamă o făcu să-și piardă cunoștința și părea că își dă ultima suflare, curmată de suferință și de bătrânețe.

Trei nuvele³³

Prefață

Se înțelege, cred, că *Eseul despre ficțiune*, publicat în paginile anterioare, a fost scris după cele trei nuvele apărute în volumul de față³⁴. Niciuna din ele nu poate fi considerată roman, deoarece întâmplările sunt mai degrabă însăilate decât povestite, iar singurul lor merit este că descriu sentimente ieșite din străfundurile inimii. Nu aveam nici douăzeci de ani când le-am scris și era pe vremea de dinaintea Revoluției Franceze. Îmi place să cred că, de-atunci, am căpătat mai multă înțelepciune, ca să mă dedic unor scrieri mult mai de folos. Se spune că nefericirea grăbește procesul de maturizare, dar, uneori, mă tem ca nu cumva să ducă spre un efect contrar, așa încât să ajungi să te înstrăinezi atât de tine însuși, cât și de ceilalți. Tumultul evenimentelor pe care le trăim scoate în evidență nimicnicia ideilor comune și slăbiciunea

³³ În ediția din 1794, scriitoarea grupează cele trei scrieri într-un tot narativ pe care-l numește „Trei nuvele”, arătând unitatea tematică și stilistică a lor, dar și că acestea aparțin aceleiași etape de creație. Din punctul de vedere al problematicii și al tehnicilor narrative folosite în cele patru narațiuni, povestirea *Zulma* se încadrează în aceeași fază a creației staéliene, de aceea am inclus-o în prezentul volum despre scrierile de tinerețe ale Doamnei de Staël.

³⁴ Doamna Staël face aici referire la raportul dintre publicarea *Eseului despre ficțiuni* care, în ediția din 1794, era așezat înaintea nuvelor, și conceperea lui: a fost elaborat după nuvele. Am optat să așezăm aceste scrieri în ordinea cronologică în care au fost concepute de autoarea lor, ilustrând astfel etapele de creație ale acesteia.

sentimentelor individuale. În fața acestora, omul, copleșit, nu mai știe ce să nădăjduiască, cărei cauze să-și dedice eforturile, după ce principii să se mai ghideze în lumea asta, dincolo de greșelile la care e supus. Influența-vor toate acestea scopul înălțător al gloriei unei generații?

Mirza
sau scrisoarea
unui călător

*P*ermiteți-mi, doamnă, să vă povestesc o întâmplare din călătoria mea. S-ar putea să vă stârnească interesul. Acum o lună, am aflat că la Goreea³⁵, domnul guvernator a convins o familie de negri să vină să se stabilească acolo și să construiască o locuință asemănătoare celor din Santo Domingo. Fără îndoială că guvernatorul spera că acest lucru i-ar determina și pe alții, asemeni lor, să cultive trestia de zahăr și că va atrage comerțul liber cu această marfă în zonă, iar europenii nu-i vor mai vâna pe negri în țara lor pentru a-i înhăma la jugul înspăimântător al sclaviei. În zadar au încercat cei mai convingători scriitori să instaureze această revoluție a moralității; reprezentantul înțelept al autorității, necăutând propriul câștig, voia să se dedice cauzei umanității, explicând că nu mai găsește în sclavie niciun avantaj și că nu mai e justificată. Negrii, nefiind în stare să-și prevadă propriul viitor, nu sunt capabili încă să se gândească la generațiile lor viitoare și nu înțeleg că, prin răul acesta, ar putea evita o soartă și mai grea.

Un singur negru african, eliberat din sclavie prin generozitatea guvernatorului, era pregătit pentru planurile acestuia. Africanul, fiind aristocrat în țara sa, a fost urmat de câțiva negri vasali care, la poruncile lui, munceau pe plantație. Am cerut ca cineva să mă conducă acolo. Am mers pe jos o bună bucată din zi, iar seara am ajuns la un sălaș despre care mi s-a spus că a fost construit cu ajutorul unor francezi, dar care păstra ceva din sălbăcia africană. Când m-am apropiat, am văzut că

³⁵ Insula Goreea este situată în largul coastei senegaleze, față în față cu Dakar. Din secolul al XV-lea până în secolul al XIX-lea, Goreea a fost cel mai mare centru de comerț cu sclavi de pe coasta africană. Aflată, succesiv, sub dominație portugheză, olandeză, engleză și franceză, arhitectura insulei se caracterizează prin contrastul între sinistrele cartiere ale sclavilor și elegantele vile ale negustorilor de sclavi. Astăzi Goreea este un loc de aducere aminte al ororilor exploatării umane și un sanctuar al reconcilierii necesare.

negrii se relaxau bucurându-se împreună, se distrau trăgând cu arcul, tânjind, poate, după vremurile când această plăcere era singura lor îndeletnicire. Ourika, nevasta lui Ximeo – mai marele plantației –, stătea la o parte, privindu-și cu duioșie fetița de vreo doi ani care se juca la picioarele ei. Ghidul meu se apropie de femeie, îi spuse că vin din partea guvernatorului și că o rog să-mi dea adăpost peste noapte.

– Din partea guvernatorului! a exclamat ea cu bucurie. Să intre, e binevenit! Tot ce avem e și-al lui.

Și cu grabă veni spre mine să mă întâmpine. Eram fascinat de frumusețea ei, avea șarmul acela femeiesc, cu tot ce înseamnă delicatețe și grație.

– Unde-i Ximeo? o întrebă ghidul.

– Nu s-a întors încă, își face plimbarea de seară. La asfințitul soarelui, când întunericul va înghiți lumina, Ximeo se va întoarce acasă și îmi va lumina seara.

Spunând acestea oftă, se îndepărtă puțin, iar când se apropie din nou de noi, văzui pe chip urma lacrimilor șterse. Intrați în casă unde am fost serviți cu o cină din toate fructele locului. Luam din toate cu plăcere, lacom după gusturi noi. Cineva bătu la ușă; Ourika tresări, se ridică în grabă, deschise ușa și se aruncă în brațele lui Ximeo, care o sărută cu ardoare, fără să se preocupe că în casă erau oameni străini. Am pășit spre el. Nu vă puteți imagina un chip mai frumos; trăsăturile sale nu aveau niciunul din defectele pe care ceilalți bărbați de culoare le au; privirea-i mă fascina cum nu mai simțisem niciodată din partea unui bărbat: punea stăpânire pe suflet, iar melancolia pe care o exprima trecea drept la inima celui care îl privea. Nici statuia lui Apollo din Belvedere nu e atât de perfectă ca trupul lui Ximeo. Poate că unii l-ar considera prea slab pentru un bărbat, dar durerea-i impregnată pe chip și trădată prin fiece mișcare a corpului său, se potrivea mai mult cu fragilitatea-i decât cu forța.

N-a fost câtuși de puțin surprins să ne vadă; părea de neatins de oricare emoție străină gândurilor sale: i-am spus cine era cel care ne trimeea și pentru ce veniserăm.

– Guvernatorul are toată recunoștința mea, ne spuse el; credeți-mă că el este binefăcătorul nostru și că lui i le datorăm pe toate câte le avem acum.

Ne vorbi îndelung de motivele care îl determinaseră să cultive o plantație, și eram uimit de inteligența sa, de ușurința cu care știa să explice: și-a dat seama de admirația noastră pentru el.

– Sunteți surprins, îmi zise, că nu suntem niște înapoiți, așa cum v-ați fi așteptat să fim.

– Nu, i-am răspuns la rându-mi, dar nici chiar un francez n-ar vorbi franceza mai bine ca dumneavoastră.

– Ah! Aveți dreptate, reluă el, când trăim multă vreme lângă îngeri, păstrăm ceva din strălucirea lor.

Își coborî privirea, fără să pară că mai vede sau mai aude ceva în jurul lui. Ourika plângea. Ximeo își dădu seama de greșeală.

– Iartă-mă, zise el cu emoție, apucându-i mâna, iartă-mă! prezentul este al tău, dar îndură, te rog, și amintirile. Mâine, se întoarce el spre mine, mâine vom merge împreună să vă arăt plantația mea: veți judeca singuri dacă mă pot lăuda cu ea și dacă e pe măsura așteptărilor guvernatorului. Cel mai bun pat vă va fi pregătit de îndată, să puteți dormi liniștiți: aș vrea să vă simțiți bine la noi. Omul cu inima frântă, îmi zise încet, ca pentru sine, nu se teme de nimic, ba chiar dorește să-i vadă pe alții fericiți.

M-am dus la culcare, dar n-am pus geană pe geană toată noaptea; eram copleșit de amărăciune, tot ceea ce văzusem și auzisem era plin de tristețe și nu știam de ce, dar eram la fel de emoționat ca în fața unui tablou de-o covârșitoare melancolie. Mă ridicai din pat de cu zori ; Ximeo îmi păru și mai abătut decât în ajun ; îl întrebai de ce-i așa de trist.

– Durerea mea, îmi zise el, pecetluită adânc în inima-mi, nu poate nici să crească, nici să se mistuie, doar rutina cotidianului o face să treacă mai repede ; însă evenimente noi, de oricare fel, dau naștere altor gânduri din străfunduri, care-mi sunt mereu, iar și iar, izvor de lacrimi.

Mi-a arătat, pe îndelete și cu răbdare, toată plantația: am fost surprins de rânduiala ce domnea peste tot; plantația părea, ca mărime, ca una din Santo Domingo, lucrată de același număr de oameni, iar negrii mulțumiți nu erau deloc peste măsură de istoviți de muncă. Am văzut că aici cruzimea nu-și are locul. Îl întrebai pe Ximeo cine l-a învățat să cultive pământul și să organizeze munca lucrătorilor pe plantație.

– Am primit puține sfaturi despre toate acestea, îmi răspunse, am învățat multe făcând: nevoia-l învață pe om. Întrucât îmi era oprit să mor, trebuia să trăiesc ajutându-i pe alții. Ce-aș fi putut face pentru mine? Nimic. Sclavia mi-era de nesuportat și nici nu puteam accepta destinul care-mi era hărăzit de omul alb. Uneori mă gândeam că acesta ar fi primit poruncă de la Dumnezeuul său, ce-i era dușman Dumnezeuului nostru, să ne chinuie până la moarte, dar, când am aflat că doar o marfă, pe care nu punem mare preț în țara noastră, ne face pe noi, africanii, să suferim atâta cruzime și să fim atât de nenorociți, am acceptat imediat planul ce-mi fusese propus: să cultiv trestia de zahăr și să le servesc și altora drept exemplu, în speranța că, astfel, între cele două părți ale lumii, va înflori un negoț liber. Să renunțe nefericiții mei compatrioți la viața sălbatică, să muncească pământul și să satisfacă dorințele avide de îmbogățire ale omului alb, dacă asta înseamnă salvarea oamenilor noștri de la cruda soartă a sclaviei! Cei care au avut șansa unui destin mai bun să se pună în slujba semenilor lor și să-i ajute să aibă o soartă mai fericită!

În timp ce vorbeam, ne apropiarăm de o poartă ce dădea spre o pădure deasă cu care se învecina plantația pe una din laturile ei. Am crezut că Ximeo o s-o deschidă, dar se îndepărtă ca pentru a o evita, oprindu-mă.

– De ce nu-mi arătați...

– Stați puțin, îmi spuse cu înflorare, îmi păreți un om cu sensibil, veți putea oare înțelege jalea unei lungi mărturisiri despre care n-am vorbit de mai bine de doi ani?! Tot ce v-am spus până acum, n-a fost decât vorbărie goală. Vedeți, simt nevoia să vă spun o taină, nu trebuie să fiți flatat de încrederea pe care v-o arăt; bunătatea dumneavoastră mă face să-mi deschid sufletul și să mă bizui pe mila ce-mi arătați.

– Nu vă temeți, am încuviințat eu, nu voi destănuia nimic nimănui vreodată.

– De baștină sunt din regatul Cayor³⁶, tatăl meu, de sânge nobil, era șeful câtorva triburi care-i fuseseră încredințate de suveranul regatului. Din fragedă pruncie m-a învățat arta mânăuirii armelor pentru a mă apăra, eram bun la trasul cu arcul și cu săgeata. De-atunci chiar, îmi alesese ca mireasă pe Ourika, fiica surorii tatălui meu, pe care am îndrăgit-o dintotdeauna, prin ea am învățat să iubesc, dragostea mea pentru ea a crescut din zi în zi. Frumusețea ei m-a fascinat mereu cu atât mai mult cu cât, comparând-o cu a altor femei, mă întorceam mereu la ea, alegând-o din nou. Purtam adesea războaie împotriva wolofilor³⁷, vecinii noștri; aveam, și noi și ei, cruda răzbunare de a vinde prizonierii de război europenilor, ca sclavi, așa încât

³⁶ Regatul Cayor (ortografiat și Kadior sau Kayor; în limba wolofilor: Kajoor) este un vechi regat (1566-1886) care face parte din Senegalul de azi. Ținutul era situat între granițe naturale delimitate de fluviile Senegal și Saloum. Locuitorii acestui regat sunt numiți cayoriți.

³⁷ Wolofii sunt o etnie din Africa de Vest care locuiesc, în majoritate, în Senegal, țara lor de origine. Numele etniei cunoaște variante multiple, de unde și scrierea diferită pe care o întâlnim în nuvela Doamnei de Staël : Chelofe, Galofe, Guiolof, Gyloff, Ialofe, Iolof, Jolof, Oulaf, Oulof, Ouoloff, Ouolof, Ouolofs, Valaf, Volof, Walaf, Walof, Wollof, Wolluf, Wolofs, Yaloff, Yolof. Cheikh Anta Diop, cercetător senegalez, utilizează cuvântul „walaf” în scrierile sale despre această etnie. Djolof Mbengue este fondatorul primului sat/primei așezări a wolofilor. Împreună cu el, s-au stabilit și alte grupuri de wolofi în ceea ce s-a numit mai târziu „țara Laf”. În limba wolof acest cuvânt înseamnă „cei ce vin din”; deci „wa-laf” îi desemna pe cei ce vin din ținutul Laf. La începutul secolului al XIII-lea wolofii au fondat Imperiul Djolof care regrupa, în perioada de maximă întindere teritorială, regatele Waalo, Cayor, Baol, Sine, Saloum, Bambouk, Niani și o parte din Fouta-Toro. După 1549, statele vasale Imperiului Djolof își recâștigă independența păstrată până la colonizarea franceză.

o ură fără seamăn, pe care n-o uitam nici pe vreme de pace, ne împiedica să ajungem la vreo înțelegere.

Într-o zi, în timp ce eram la vânătoare în munți, m-am îndepărtat mai mult ca de obicei, fără să îmi dau seama. Am auzit o voce de femeie, fără seamăn de plăcută la auz. Am stat s-ascult ce cânta, dar n-am recunoscut niciunul din cântecele pe care fetele de la noi le îngână cu drag. Despre dragostea pentru libertate și despre oroarea sclaviei povesteau imnurile înălțătoare pe care le auzeam și care mă umpleau de admirație. M-am apropiat. O tânără fată m-a întâmpinat. Eram uimit de cât era de tânără și ce era în gândurile ei, căutam pe chipu-i ceva neomenesc care să-mi dezlege misterul înțelepciunii ei pe care numai chibzuința și apropierea bătrâneții ne-o dă. Fata nu era de-o frumusețe desăvârșită la chip, dar era armonioasă și delicată la trup, ochii-i încântători, făptura-i plină de viață te făceau, pe dată, să te îndrăgostești de ea. A venit lângă mine și mi-a vorbit mult timp, fără ca eu să pot îngăima ceva. Într-un târziu, am reușit să-i spun despre admirația mea pentru ea; uimirea mea a întrecut orice înțelegere, când am aflat că ea compusese stihurile pe care le auzisem cântate.

„– Nu mai fiți așa uimit, îmi spuse ea. Un francez³⁸ așezat în Senegal, nemulțumit de soartă și nefericit în țara lui, s-a

³⁸ Este un loc comun în nuvelele staëliene ca personajul (masculin sau feminin) tânăr, novicele, să fie format sub oblăduirea unui înțelept de sorginte europeană care-l învață și-l inițiază în bogata cultură a europenilor. Tânărul inițiat, la rândul lui, transmite mai departe ce a învățat semenilor săi din tribul de baștină. Francezul a format-o pe Mirza, Mirza îl învață pe Ximeo. O situație similară o întâlnim în povestirea *Zulma*, unde Fernand, personajul masculin principal, este învățacelul unui general spaniol, în vârstă și acesta, care-l inițiază pe african în arta războiului. La rândul lui, Fernand o învață pe Zulma. Trei sunt subînțelesurile ideatice care stau în spatele acestei construcții de personaje: pe de o parte, scriitoarea glisează ideea ei că Europa, prin cultura ei, este superioară Africii care, prin aportul politic și cultural european, ar putea ajunge la aceeași dezvoltare economică; pe de altă parte, autoarea dezaprobă instituția sclaviei care, în contemporaneitatea ei, era legală în Franța; nu în ultimul rând, Doamna de Staël mută discuția dinspre politic spre filosofic, referindu-se la condiția umană, indiferent de rasă: negrul african este inteligent, simțitor, solidar cu semenii, chinuit de îndoieli existențiale, (ne)fericit în dragoste, doritor să învețe de la cei pricepuți, inițiat în capcanele vieții, uneori perdant, de cele mai multe ori învingător etc.

retras printre noi. Bătrânul acesta s-a învoit să aibă grijă de tinerețea mea și mi-a făcut cunoscut ceea ce europenii au mai de invidiat: cunoașterea și învățăturile de care ei fac risipă și filosofia de-a cărei înțelepciune nu țin seamă. Am învățat limba francezilor, am citit din cărțile lor de căpătâi și îmi place mult să meditez în singurătate în munții aceștia.”

Cu fiecă cuvânt pe care-l rostea, interesul și curiozitatea mea creșteau. Nu mai era o femeie, credeam că-i un poet pe care-l aud vorbind. Și niciodată, niciunul dintre asceții meleagurilor noastre, dedicați cultului zeilor, nu mi-a părut mai plin de înflăcărare ca ea. Înainte să plec, i-am cerut încuviințarea să ne mai vedem. Amintirea ei mă urmărea peste tot; îi purtam mai multă admirație decât iubire și, încrezându-mă mult timp în acest gând, mă vedeam cu Mirza (acesta era numele tinerei wolofe), convins fiind că nu o trădez pe Ourika. După un timp, am întrebat-o pe Mirza dacă iubise vreodată. I-am pus întrebarea asta cu tremur în glas, dar firea ei veselă și felu-i deschis de-a vorbi făceau ca toate răspunsurile să pară simple.

„– Nu, îmi spuse ea. Am fost iubită de câteva ori. Am dorit să fiu, poate, sensibilă, voiam să cunosc acest sentiment ce nu te mai părăsește toată viața și care acaparează fiecă clipă a zilei. Dar cred că am stat să gândesc prea mult această iluzie; îmi analizez toate trăirile inimii, le observ și pe cele ale celorlalți, dar până acum nici nu m-am înșelat în privința asta și nici nu am fost înșelată.”

Spusa ei din urmă m-a întristat.

„– Mirza îmi pare rău pentru tine; răgazurile plăcute ale minții nu sunt totul pentru sufletul omului, plăcerile inimii sunt mai presus de orice și ne umplu viața.”

Mă deprindea și pe mine în ale cunoașterii cu o dăruire neștirbită și, după puțin timp, învățasem de la ea tot ce știa. Când o întreprueam, acoperind-o cu complimentele mele, nici că mă lua în seamă, dar de îndată ce mă opream, continua și vedeam limpede din felul în care-mi vorbea că, în răstimpul în care o laudasem, ea se gândise la mine și la vorbele mele. În cele din urmă, îmbătăt de grația ei, de inteligența ei, de privirile ei, am simțit că o iubeam; și am îndrăznit să i-o spun.

Ce vorbe dulci n-am folosit ca să-i spun inimii ei cât mai curat despre focul ce-l trezise în mine! Simțeam lângă ființa ei că mă topesc de alean și de teamă c-am s-o pierd.

„– Mirza, îi ziceam neconținut, fă-mă cel mai fericit dintre oameni și spune-mi că mă iubești, vino să ne pierdem în iubirea din al Nouălea Cer!”

În răstimpul în care mă asculta, inima-i se tulbura tot mai mult, și lacrimi grele îi umpleau ochii limpezi în care văzusem doar sclipirea inteligenței.

„– Ximeo, îți voi da un răspuns mâine, n-aștepta de la mine să-ți vorbesc în felul femeilor din ținutul tău, dar mâine îmi voi pune inima în palmă s-o cunoști. Tu, în răstimpul ăsta, pregătește-o pe a ta!”

Spunând cuvintele acestea, a plecat de la mine cu mult înainte de apus, vremea obișnuită a despărțirilor noastre, și n-am încercat s-o opresc. Superioritatea ei mă făcea să mă supun dorinței ei. De când o știam pe Mirza, mă vedeam mai rar cu Ourika, o înșelam, scorneam motive să plec de lângă ea, întârziam tot mai mult momentul cununiei noastre și, în loc să ne facem un viitor împreună, refuzam să mă gândesc la el.

În sfârșit, a doua zi am sosit. Îmi părea că trecuseră veacuri de la ultima noastră întâlnire. O văd pe Mirza venind spre mine abătută, cu tristețe pe chip: fie din premoniție, fie din prea multă dragoste vărsase lacrimi amare în ajun.

„– Ximeo, îmi spuse cu vorba-i dulce ca mierea, dar stăpână pe sine, ești sigur tu de iubirea ce-mi porți? N-ai tu tăgadă că inima ți-i slobodă și neținută-n frâu de alta?”

Cu fierbinți jurăminte i-am răspuns.

„– Dacă-i pe așa, atunci te cred; Mama Natură, care-i lângă noi, să fie martora promisiunilor tale, că eu nu știu nimic alta despre tine decât ce-mi grăiește gura ta; mi-am dăruit ție dragostea întregă, iar traiul retras mă pune la adăpost de lume. Pus-am vreo opreliște voinței tale sau vreo-ngrădire? Trădarea ta n-ar înșela în mine decât marea-mi cheazășie ce mi-am pus-o în tine; Ximeo, n-ai a te răzbuna decât pe marea

dragoste ce-ți port; cei dragi ai mei, suratele mele, pe toți cei din cetatea mea i-am înlăturat din jurul meu ca să fiu întregă a ta și pentru vecie. Trebuie să-ți fiu dragă precum ochii din cap, o icoană sfântă-n suflet ca slăbiciunea, pruncia sau durerea. Lângă tine și cu tine n-am a mă teme de nimic!”

Eram la picioarele ei, i-am oprit năvala vorbelor, mă știam sincer. Tumultul clipei aceleia mă făcuse să uit de trecut sau să nu iau aminte la viitor, înșelasem, convinsesem, iar ea mă credea. Doamne, ce iureș de vorbe dulci, pline de dragoste, știa să găsească pentru mine! cât era de fericită, iubindu-mă! Vreo două luni am ținut-o așa amândoi îmbătați de iubire, cu sufletele prea pline. Mă bucuram nespus, dar îmi și domoleam dragostea. Cum e de ciudată ființa noastră! Eram atât de copleșit de plăcerea pe care o simțea când mă vedea, că veneam să ne întâlnim mai mult pentru ea decât pentru mine; eram atât de sigur de dragostea ei pentru mine, că nu-mi mai tâcăia inima în preajma ei. Mirza nu vedea schimbarea asta a mea, vorbea, răspundea, plângea, se mângâia, se tulbura în sine, cu sufletul preaplin de iubirea mea. Îmi era rușine că ea se îndrăgostise atât de tare și mă muștra cugetul din mine că eu îi făcusem asta, așa încât am simțit nevoia să mă îndepărtez de ea și să pun capăt întâlnirilor noastre.

La granița regatului Cayor, a izbucnit o răzmeriță unde am hotărât îndată să mă duc, dar trebuia să-i spun și Mirzei. Oh, în acel moment am simțit cât îmi era de dragă! Încrederea ei și părtașia cu ea mi-au sugrumat puterea de a-i spune ceva despre plecare. Atâta era Mirza de bucuroasă că suntem împreună, că-mi înghețau vorbele pe buze ori de câte ori încercam să-i vorbesc despre despărțirea pentru o vreme. M-am hotărât să-i scriu și, tocmai acest lucru pe care-l învățasem de la ea, îi aducea ei nefericire acum. De nenumărate ori am plecat și tot de-atâtea ori m-am întors neputincios. Nefericita de ea se bucura că mă întorc și credea că o fac din iubire pentru ea, nu din milă! Când, în cele din urmă am plecat, i-am spus că datoria pe care o am față de poporul meu mă obligă să ne

despărțim pentru o vreme, dar că mă voi reîntoarce la ea mai îndrăgostit ca niciodată! Să fi văzut cum mi-a răspuns, cu ce înflăcărare de vorbe! Cât e de frumos omul când și cugetul îi e frumos! Cât era de disperată că n-are să mă vadă o vreme și câtă pasiune la gândul că mă va revedea cândva! Am tresărit gândindu-mă la iubirea ei fără de măsură, dar tatăl meu n-ar fi îngăduit în ruptul capului să-mi iau soață de la alte neamuri decât de la wolofi. De toate aceste piedici nu mi-am amintit decât atunci când vălul ce le-nconjura mi-a fost tras de pe ochi. Am reîntâlnit-o pe Ourika, frumusețea ei și lacrimile-i mi-au revenit în minte; amintirile primei iubiri, insistențele familiei reunite, tot ce pare de netrecut când ești secătuit pe dinlăuntru, toate astea m-au făcut să o trădez pe Mirza și m-am unit cu Ourika în sfânta cununie crăiască.

Se apropia vremea în care îi promisesem Mirzei să mă întorc, voiam să o văd dinadins: speram să-i pot îndulci zdruncinanta veste pe care aveam să i-o dau. Credeam că acest lucru e cu putință, pentru că, dacă nu mai simți iubirea, nu-i mai poți bănuî zguduirile, căci nu-ți mai amintești nimic. Reîntorcându-mă în locurile de odinioară, martore tăcute ale fericirii și ale jurămintelor mele, nu mai simțeam nimic din ceea ce trăisem cândva. Nimic nu se schimbase, doar inima mea era alta și abia puteam recunoaște locurile de altădată. De îndată ce Mirza m-a zărit, cred că a trăit într-o clipă toată fericirea unei vieți întregi; i-a fost hărăzit de zei darul acesta de a iubi plenar. Doamne, nu vă pot spune cât de cruntă a fost dezamăgirea ce a învăluit chipul Mirzei când i-am spus cu buzele tremurânde că inima mea îi e prietenă doar!

„– Prietenie și atât? Asta e tot ce simți pentru mine? s-a zbuciumat ea. Om fără suflet ce ești, asta e tot ce merită inima mea dăruită ție pe vecie? Du-te, pleacă de la mine, nu mai voi să trăiesc...du-te, e tot ce mai poți face pentru mine!”

Mă alunga din prea multa durere ce-o copleșea; a căzut nemișcată la picioarele mele. Eram un monstru de om! Trebuia să o mint frumos, dar am ales să-i spun adevărul dureros.

„– Infam fără inimă ce ești! Lasă-mă, piei din ochii mei! Bătrânul care s-a-ngrijit de mine în pruncie și mi-a fost ca un tată, pentru el trebuie să mai rămân vie, deși în sufletul meu am murit deja, spuse ea ducându-și mâna la inimă. Pe el trebuie să-l îngrijesc câte zile o mai avea de trăit. Lasă-mă și du-te!

– Te rog să nu mă urăști! N-aș suporta asta. i-am zis întristat.

– N-ai a te teme de de ura mea, îmi răspunse Mirza, căci sufletul meu nu știe decât a iubi, chiar dacă dorul acesta se întoarce împotriva lui. Rămas bun pe vecie, Ximeo, altă femeie îți va locui mintea și sufletul.

– Niciodată, nicicând, i-am răspuns.

– Acum nu mai cred nicio vorbă din ce-mi spui, dar ieri te-aș fi crezut și de-mi jurai că ziua nu e ziuă. Strânge-mă la pieptul tău, Ximeo, spune-mi că sunt doamna visurilor tale, mai șoptește-mi vorbe tandre ca altădată! Doamne, cum le-aud încă, dar nu ca să mă bucur acum, ci să mi le-amintesc pe vecie, dar asta nu se mai poate. Rămâi cu bine, le voi regăsi în amintiri, inima mea le va purta mereu în ungherele ei și de la asta mi se va trage și moartea, sora mea din piept. Adio!”

Acest ultim cuvânt mi-a răscolit inima, am văzut-o pe Mirza îndepărtându-se zdrobită și parcă și acum îmi pare că o zăresc la fel în fața ochilor. O! zei, nu-mi smulgeți icoana asta din minte vreodată! Vreau s-o văd iar, ca să mai pot simți o dată ce-am pierdut. Am rămas mult timp năuc și fără putere în locul de unde ea plecase; se lăsase noaptea peste gândurile mele care nu mă duceau acasă; remușcările, amintirile, suferințele fetei mi s-au cuibărit în suflet pe vecie, iar umbra ei îmi revenea în minte ca și când nefericita de ea se îndrepta spre moarte.

Țara mea a intrat în război cu regatul Mirzei, trebuia să ne luptăm cu wolofii; voiam să obțin glorie în război, s-o fac mândră pe Mirza că m-a ales și că m-a iubit și să merite încă fericirea aceasta la care eu renunțasem. Nu-mi era teamă de moarte, învățasem să nu mă mai agăț de viață, poate și, de aceea, îmi plăcea să mă arunc în luptă cu un înflăcărat zel.

Am fost rănit de moarte. După ce m-am făcut bine, am aflat că multe zile de-a rândul, o femeie venea în pragul porții casei unde zăceam rănit. Stătea nemișcată, așteptând, și tresărea la cel mai mic geamăt al meu. Odată, când eram în gura morții, femeia a leșinat; s-au grăbit să o ajute să își revină în simțiri și-apoi a zis cu glas dureros:

„– Să nu-i spuneți că m-ați văzut așa, eu nu-nsemn pentru el nici cât o străină și s-ar întrista, dacă ar ști că vin să-l văd în suferință.”

Dar a venit o zi, ce cumplită zi! Eram slăbit încă, toți ai mei și Ourika mă îngrijeau cu mare dăruire; uneori mă mai înseninam în cuget, când reușeam să îmi alung din minte gândul celei pe care o făcusem să sufere atâta. Sau cel puțin așa credeam. Destinul mă înlănțuise, eram robul unei sorți cumplite și mă temeam așa de mult de remușcări, că făceam tot ce-mi stătea în putință să nu mă mai gândesc la trecut. Dușmanii noștri, wolofii, au atacat prin surprindere satul unde eram eu și ai mei, ne-am aflat fără apărare în fața lor; am ținut piept atacului cât am putut mai vitejește, dar ne-au biruit și au luat prizonieri dintre ai noștri: eram și eu printre ei. Doamne, când m-am văzut înlănțuit în cătușe! Barbarii de hotentoți dau la moarte pe cei învinși, dar noi suntem și mai lași decât ei, căci noi îi ajutăm pe dușmanii noștri comuni și le îndreptățim fărădelegile, devenind complicii lor. Am mărșăluit ca prizonieri de război toată noaptea, fiind păziți de soldații unui regiment de wolofi. Pe când se crăpa de ziuă, am ajuns pe malul râului unde am zărit bărcile pregătite, i-am văzut și pe oamenii albi și-atunci mi-am dat seama ce soartă mă aștepta. Curând mai marii regimentului au început josnicele negocieri ale târgului lor infam: albi prețăluiau vârsta și trupul nostru, sperând să fim destul de vânjoși să putem îndura atrocitățile la care aveau să ne supună. Eram deja hotărât în sinea mea: nădăjduiam ca, de îndată ce mă imbarc, lanțurile mele să cedeze puțin, doar cât să mă pot arunca în vârtoarea râului; speram ca fierul cătușelor să mă tragă la fundul apei pe vecie. Cu ochii-n pământ, cu gândul la minunata trecere salvatoare

dincolo, eram parcă pe altă lume și nu-mi mai aparțineam. Deodată, însă, aud o voce pe care o știam și din bucurie și din durere, și care a făcut să-mi tresalte inima, smulgându-mă din cugetarea mea lăuntrică. Când mă uit, era Mirza, frumoasă ca o nepământeasă, ca un înger îmi părea. Sufletu-i se oglindea pe chip. O aud cum le cere europenilor să-i lase răgaz și să-i asculte pasul: avea emoție vădită în glas, dar nicidecum frică sau duioșie; ceva supranatural dădea ființei ei o demnitate pe care nu i-o știam.

„– Europeni, le spuse ea, ne condamnați la sclavie ca să vă lucrăm pământurile și câștigul vostru vă e mai de folos, fără-ndoială, ca nefericirea noastră. Nu vă asemenați cu zeul răului, căci nu ne faceți sclavi doar ca să suferim durerea. Uitați-vă la acest om slăbit de răni nevindecate, nu va putea-ndura nici lunga călătorie până în țara voastră, nici corvezile pe care le va avea de făcut. Uitați-vă la mine, vedeți cât sunt de sănătoasă și de tânără, nu am slăbiciunea trupului unei femei: luați-mă sclavă în locul lui Ximeo! Aș trăi, căci acesta este prețul pe care mi-l plătiți pentru libertatea lui Ximeo, sclavia nu mă va-njosi. Voi fi slugă preaplecată stăpânilor mei albi, ba chiar puterea lor îmi va fi țel, iar binefacerea lor le vor întări puterea și mai mult. Ximeo iubește viața, căci este iubit; eu nu țin la nimeni pe acest pământ, eu pot pieri fără să las vreun gol în sufletul cuiva când ar afla că nu mai sunt. Credeam că zilele mele s-au sfârșit, însă o fericire nepământeasă mă face să merg mai departe. Deschideți-vă băierile inimii și, dacă mila nu vă știrbește câștigul de aur, atunci ascultați glasul inimii!”

Sfârșind aceste cuvinte, mândra Mirza pe care teama de moarte n-ar fi făcut-o să cadă la picioarele niciunui rege din lumea asta, a îngenunchiat umil, cu demnitate neștirbită, iar pe chipurile celor pe care îi implora se putea citi rușinea și admirația. Pentru moment, Mirza a crezut că voi accepta mărinimia ei; eu rămăsesem fără cuvinte și cu niciun chip nu-mi puteam descleșta gura să îngaim ceva. Nerușinații de albi strigau cât îi ținea gura:

„– Da, vrem să facem schimbul, negresa e frumoasă, tânără și curajoasă! O luăm pe negresă și-l eliberăm pe prietenul ei.”

Mi-am recăpătat glasul îndată. Albii se apropiau de Mirza s-o înșface.

„– La o parte, bestiilor! E a mea, lăsați-o, aveți puțină cuviință față de o femeie și de slăbiciunea ei! Bărbați wolofi, sunteți de acord ca o femeie din neamul vostru să fie luată sclavă în locul celui mai crunt dușman al vostru?

– Potolește-te, Ximeo, strigă Mirza, sfârșește cu generozitatea asta fără teimei! Asta-i singura pe care ești capabil s-o săvârșești. Dacă fericirea mea ți-ar fi fost dragă, nu mi-ai fi părăsit dragostea. Te iubesc și sunt fără vină pentru asta, când te știu fără suflet. Lasă-mi cel puțin dreptul acesta de a mă plânge, că tot nu poți să-mi stingi focul și durerea! Nu-mi lua bruma de fericire care mi-a mai rămas: dulcele gând că sunt legată de tine prin binele ce ți-l voi fi făcut. Am fost umbra vieții tale și-acum mor, dacă nu-ți mai pot fi de folos defel; doar așa mă mai poți ține în viață. Îndrăznește să refuzi, dacă poți!”

Acum îmi amintesc de fiecare cuvânt al ei, dar, în clipa aceea, cred că n-auzeam nimic. Mă temeam pentru viața ei în acele momente. Tremuram din toate mădulele că jonicii de albi o vor lua, nu îndrăzneam să le spun că nimic în lumea asta nu mă va despărți de ea. Negustorii aceia lacomi ne-ar fi luat pe amândoi într-o clipită, căci inimile lor împietrite tocmai asta voiau. Își făceau deja planuri ca pe viitor să aleagă ca sclavi pe cei uniți în dragoste sau în căsătorie, căutând cu atenție la zvâcnirile sufletelor noastre pentru a le exploata mai bine. Dar guvernatorul, știutor al luptelor noastre dintre triburi, mișcat de dârzenia Mirzei și de disperarea mea, a înaintat spre noi ca un înger scâldat în lumină. Cine-ar fi crezut că ne va dăru fericirea?!

„– Sunteți liberi amândoi, ne spuse. Întoarceți-vă pe meleagurile și la dragostea voastră! Atâta putere de a iubi ce purtați în suflet l-ar face pe european să se rușineze de el însuși, numindu-vă sclavii săi.”

Mi-a scos lanțurile de rob, m-am plecat la picioarele lui să-l binecuvânteț din inimă pentru bunătate, ca și când ar fi încălcat cu bună știință o lege dreaptă. Iată cum și nelegiuții pot deveni făcători de bine, dacă renunță la fărădelegile lor. M-am ridicat și credeam că și Mirza era îngenunchiată la picioarele guvernatorului ca mine, dar am văzut-o puțin mai încolo, sprijinită de un copac și cufundată în gânduri. Mi-am îndreptat iute pașii spre ea. Dragoste, admirație, recunoștință, i le spuneam pe toate cu ochii și cu buzele în același timp.

„– Ximeo, îmi spuse, nu mai e timp, nefericirea mea e prea adânc încrustată în inima mea ca mâna ta s-o mai poată potoli. Vocea ta, eu n-o mai aud fără să tresar cu durere, prezența ta îmi îngheață sângele în vine, altădată în clocot pentru tine; sufletele cuprinse de mari pasiuni iubesc pe viață și pe moarte. Distanța dintre ele e-o nimica toată pentru inimile înflăcărare pe vecie. Când mi-ai spus care ne va fi soarta, n-am crezut multă vreme, timp în care te puteai întoarce la mine iar, și-aș fi crezut că visez că ne-am despărțit. Dar acum, ca să-mi scot din suflet amintirea asta, trebuie să-mi străpung inima care n-a știut s-o înlătore și nici n-a putut s-o uite.”

Și spunând asta, săgeata morții-i străpunse pieptul. O, zei, care ați putea să-mi stingeți viața chiar în clipita asta, mi-o lăsați doar ca s-o răzbunați pe Mirza prin lungul chin al durerii mele! Vreme de-o lună după aceea am crezut că sunt pe altă lume, lanțul amintirilor și-al gândurilor era neîntrerupt pentru mine. Infernul e nimic pe lângă ce am trăit eu în luna aceea. Ourika m-a făcut să-i promit că nu-mi voi lua zilele. Guvernatorul m-a convins și el că trebuia să trăiesc pentru a fi de folos sărmanilor mei compatrioți și să respect ultima dorință a Mirzei care, cu limbă de moarte, l-a rugat să vegheze asupra mea și să mă mângâie în locul ei. M-am supus tuturor. Am pecetluit ca într-un sicriu al durerii amintirile celei pe care o iubesc acum când nu mai este printre cei vii, pe care am cunoscut-o atât de puțin cât a fost vie. Și singur, în fața mormântului ei, când soarele coboară la orizont, când natura

întreagă se acoperă c-un văl de doliu, ca dorul meu, când tăcerea din țării dă glas doar gândurilor mele, mă prostern în fața durerii dureros de dulce, având înainte-mi plinătatea suferinței mele. În mintea-mi fără margini văd uneori năluci și-mi pare că o zăresc aieva, dar niciodată Mirza nu mi s-arată supărată; pricep atunci că mă mângâie și că îmi alină durerea. În sfârșit, nesigur pe ce se va întâmpla după trecerea noastră pe pământ, păstrez în suflet amintirea ei și mă tem că, luându-mi viața, voi distruge tot ce mai rămâne din amintirea ei. De doi ani, sunteți singurul căruia i-am destăinuit durerea mea, dar nu ca să vă fie milă de mine. Un om nenorocit ca mine care a sortit morții pe cea pe care o iubea, ce compasiune mai poate stârni! M-am împotrivit mereu să vorbesc despre ea și despre numele ei. Promiteți-mi că nu i-l veți uita niciodată! Că-l veți pomeni și copiilor dvs. și că veți păstra în amintire, chiar și după ce eu nu voi mai fi, numele acestui înger sortit nefericirii.”

Sfârșindu-și spusa de dor, chipul frumos al lui Ximeo fu invadat de-o întunecată reverie. Cu fața scăldată în lacrimi, dădui să-i spun ceva, dar mi-o luă el înainte:

– Crezi că am trebuință să fiu mângâiat pentru ce am făcut?! Crezi că cineva ar mai putea zice ceva în privința durerii mele, pe care inima mea să nu mi-o fi reproșat deja?! Am vrut să-ți spun această istorie a iubirii mele, – și aș muri dacă cineva m-ar lipsi de ea -, deși știu bine că nici tu nu mi-ai putea-o alina cu nimic. Remușcărilor i-ar lua locul, iar durerile-i mă secătuesc și mă ard pe dinăuntru. Rămâi cu bine, îți mulțumesc că ai găsit răgazul să mă ascuți.

Calmul său întunecat, întristata sa liniște și deznădejdea-i fără lacrimi mă făcură să înțeleg că toate strădaniile mele de a-l mângâia ar fi fost zadarnice și, drept urmare, nu mai îndrăznii să-i vorbesc, nefericirea-i era mai mare ca orice. Mă îndepărtai cu inima plină de întristare. Ca să-mi îndeplinesc promisiunea față de el, vă povestesc acum istoria dragostei lui și vă fac cunoscut, pe cât pot, tristul nume al mării lui iubiri, Mirza.

Povestea vieții
Paulinei

Pe aceste meleaguri aride, unde mulți oameni, preocupați doar de negoț și de câștiguri necurate, păreau să-și fi pierdut rațiunea și sentimentele care ar fi putut să le inspire dezgust față de aceste afaceri ilicite, trăia o fată, Paulina de Gercourt. La doisprezece ani, fusese promisă, fără consimțământul ei, unui neguțător bogat-bogat și foarte dornic de a avea și mai mult. Viața lui erau doar pământurile sale, comerțul și călătoriile de afaceri. El se însurase doar pentru că avea nevoie în acel moment de o sumă însemnată de bani pentru o achiziție profitabilă de sclavi negri, iar zestrea Paulinei îi înlesnea acest lucru. Orfană și având doar o brumă de educație înlesnită de tutorele său, prieten al viitorului ei soț și om de același soi cu acesta, la treisprezece ani îl luase de bărbat pe domnul de Valville, fără să cunoască importanța jurământului pe care îl făcuse și fără să se gândească vreo clipă la prezent și nici la viitor.

Paulina avea o fire plăcută și sensibilă, dar, în acest moment al vieții, la ce-i folosea hăruirea asta, dacă nu avea o educație care să i-o pună în lumină? Descoperim în noi talantul acesta în momente de răscruce, la vremea când ajungem să ne cunoaștem pe noi înșine sau când știm să ne încredem în propria existență, dar felul acesta de a fi e vulnerabil în fața părerilor oamenilor, dacă nu e susținut și de principii de viață. Paulina era frumoasă coajă; numa-n povești mai întâlnești așa făpturi delicate; era ca un boboc neînflorit, dar avea ceva melancolic în privire care-i adumbrea chipul.

Spre nenorocirea ei, domnul Meltin îl vizita adesea pe domnul de Valville ; era un bărbat de treizeci și șase de ani, amabil și spiritual, dar atâta de depravat, că nici cel mai pur sentiment nu-i înlocuia în suflet lipsa totală a moralei. El o binedispunea pe Paulina, care, neglijată tot timpul de soțul ei,

nu știa cu ce să-și umple timpul și nici cu ce să-și potolească pofta de viață; el voia s-o impresioneze, dar și-a dat seama curând că nu avea să reușească; simțind că nu putea să o cucerească, spera să o compromită pentru ca, în final, să o aibă de amantă. Nu-i păsa deloc de vârsta Paulinei: prin planurile lui, o sortea suferinței. Pentru el, virtutea femeii era puțin lucru, de aceea nu-i păsa de biata fată: făcea cu ea ce voia.

Meltin i-a prezentat Paulinei pe unul din verii lui, pe Teodor, un tânăr sensibil, cel puțin în aparență, însă care stăpânea bine darul prefăcătoriei. Teodor a luat-o în primire pe Paulina; cum acesta citise câteva romane, vorbea bine în felul lor mieros; a înduioșat-o pe fată care a ajuns să-l îndrăgească, sau, cel puțin, spiritul ei tânăr se agățase de prima impresie pe care o simțise, crezând că asta este iubirea, deoarece simțea nevoia să iubească. Teodor avea sufletul mai simțitor decât al vărului lui și nu-i stătea în fire să pună la cale vreun plan de-o asemenea josnicie; se lăsase însă prins cu prea multă ușurință în meschinăriile lui Meltin și i-ar fi fost rușine să-și arate acum scrupulele. Cum avea puțin respect pentru femeile pe care le cucerea, se purta cu ele fără prea multe maniere, dar era un dansator și un cântăreț de neîntrecut. Paulina, la rându-i, era foarte talentată; puțina ei educație se îngrijise doar de aceste daruri. Aceste preocupări și gusturi comune i-au unit și mai mult pe cei doi, dar, poate, și grija neîntrepută a lui Meltin ca cei doi să se îndrăgostească unul de altul. Adevăratele sentimente se nasc din ele însele, dar o treia persoană, care se amestecă, poate pune pe jar o inimă tânără mai mult chiar decât cel pe care-l iubește, pentru că știe să convingă mai ușor și pentru că pare că nu are niciun interes să stăruie. Adesea credem mai mult vocea acestei persoane decât glasul inimii noastre, pentru că nu bănuim că ar putea greși.

Într-o zi, domnul de Meltin dădu un mare bal la care a venit toată lumea din oraș. Frumusețea Paulinei și sensibilitatea lui Teodor au plăcut tuturor și, cum toți le repetau cât de bine le-ar sta lor laolaltă, tinerii au și crezut acest lucru. În ziua

aceea, Teodor se îndrăgosti cu adevărat de ea. Meltin, care-și urma cu sârguință planurile mârșave, îl tot zorea pe Teodor să fie mai insistent, dar acesta, pe măsură ce iubea mai sincer, devenea tot mai timid. Pentru că în sala de bal era înăbușitor de cald, Paulina ieși în grădină, Teodor o urmă; ora târzie, întunericul nopții, liniștea grădinii, succesul momentului și plăcerea balului o făceau pe Paulina să-și piardă capul; cei doi își luară rămas bun unul de la altul; ea se afla într-o stare de mare tulburare sufletească și deznădejde a cărei forță depășea cu mult puterea ei de a suporta; el era, la rândul-i, fericit și copleșit, dar își dădea totuși seama că nu o iubește îndeajuns pe Paulina, încât să ia asupra-și destinul vieții ei; vedea bine care era soarta care o amenința pe biata copilă și o compătimea.

Cu aceste gânduri în minte, se duse să se destănuie vărului său; acesta nu numai că nu i-a ușurat suferința, ba încă s-a străduit să-i mărească povara. Lui Teodor îi plăcea să fie independent ; vărul său îi descrie cu vădită exagerare sclavia iubirii la care avea să fie condamnat ; apoi îi vorbește despre un post bine plătit și cu totul avantajos pentru el în Franța pe care Teodor ar face bine să îl accepte, ba chiar să plece de îndată la noua slujbă. Foarte ambițios și cunoscându-și bine interesele materiale și de carieră, Teodor a fost, pe moment, descumpănit de acest sfat. Se duse totuși să o vadă pe Paulina și mare i-a fost mirarea când o văzu atât de schimbată: copila de ieri era cum o tânără amantă pasională, iar felul ei de a face conversație devenise elocvent și prețios.

Bărbatul își dădu seama imediat că ea trăia foarte intens sentimentul pe care îl nutrea, poate și pentru a-l estompa pe cel de vină pe care-l purta în suflet, însă tot ce dragostea are mai înălțător și mai romantic, Teodor le simțea în ființa ei. Când văzu el toate acestea, se cutremură și simți nevoia să se îndepărteze de ea. Paulina era cu totul mirată de lipsa lui de afecțiune și, lăsându-se pradă durerii celei mai cumplite, îi jură că-și va lua viața, dacă el nu-i împărtășește sentimentele. În fața unor așa jurăminte de viață și de moarte, Teodor,

tulburat, nu mai știu ce să spună, își zise în sine că doar nebunia iubirii nevârstnice și situația ei de moment o puteau face să vorbească astfel; în același timp, descoperirea în sufletul lui simțăminte nobile și curate care-l făceau să regrete că nu se arătase mai entuziast, însă nu se lăsă copleșit de durerea femeii, dimpotrivă, resimți nevoia să se desfacă din această înlănțuire care-i displăcea.

Vreme de încă vreo două săptămâni a mai durat starea aceasta de luptă cu sine însuși; Paulina nu-și dădea seama câtuși de puțin de îndepărtarea lui, pentru că nu stăpânea arta de a seduce un bărbat care-și dorea atât de mult să fie independent, încât se temea să se lase iubit; femeia îi trimitea scrisori lungi în care-și destăinuia cu stângăcie și entuziasm sufletul tânăr și pur și care arătau cât era de copilă încă, dar și că începea să se maturizeze. Meltin încerca să o liniștească, dar nu prea reușea; Paulina își făcea în minte planuri dintre cele mai nebunești, iar trupul ei, prea plăpând pentru astfel de trăiri, începea să se îmbolnăvească. Dându-și seama, înspăimântat, de starea în care era femeia aceasta, Teodor se hotărî să o părăsească, pentru că avea sufletul prea sensibil ca s-o vadă cum se prăpădește; i s-a părut mai simplu să se îndepărteze. Prin urmare, a plecat în Franța, dar Paulinei i-a scris că s-a dus pentru două luni pe o insulă din apropiere; vărului său i-a interzis categoric să-i dezvăluie fetei secretul. Când Paulina primi această înștiințare, de disperare, i se făcu atât de rău, că Meltin se temu pentru viața ei. O îngrijii cum știu mai bine, neliniștit peste măsură de starea ei în care uneltirile lui mârșave o aduseseră. Nimeni în lume nu disprețuia mai tare femeile ca el, dar nu-i venea să creadă că primul bărbat pe care o femeie îl iubește poate să-și reproșeze dezonoarea ei; apoi își zise în sine că diferența între primul bărbat și al doilea nu e decât o alegere întâmplătoare. Părerea lui cu privire la această chestiune îi mai atenuă principiile moralității sub alte aspecte: este un tot unitar care nu poate funcționa fără toate părțile componente. Totuși, în ochii

oamenilor, Meltin trecea drept un om onest, întrucât nu arătase perfidie și cruzime decât față de femei³⁹.

Biata Paulina, lipsită de prezența soțului, fără părinți care să o sfătuiască și fără vreun alt suflet prieten decât Meltin, petrecea zile întregi compătîmîndu-se. Își pierduse reputația și multe femei nu o mai primeau în salonul lor; unele dintre ele doreau să nu-și mai amintească de propriile greșeli de tinerețe; voind ele însele să le uite, se îndepărtau cu mare dispreț de copila aceasta care își începuse viața cu stângul. Alte femei, mai apropiate de vârsta Paulinei, căutau, prin îndepărtarea ei din anturajul lor, să-și construiască o imagine în societate pe care nu o meritau. Altele, doar pentru că erau invidioase pe frumusețea Paulinei, găsiră în situația ei pretextul de a nu se mai vedea cu ea, iar cele care voiau să-și arate ostentativ bunătatea sufletului lor celorlalți ziceau cu tristețe împăciuitoare: „Ce păcat că Paulina este cea mai depravată dintre femei! Vă mărturisesc că îmi plăcea tare mult de ea și că nimic nu m-a întristat mai tare decât să aud atâtea acuze rușinoase la adresa ei!”

Aceste dulcegării îi făceau greață Paulinei mai mult chiar decât criticile aruncate-n față; ea știa ce se spunea pe socoteala ei, de aceea nici nu îndrăznea să se mai arate în lume. Fără educație, fără să știe cum să-și organizeze timpul, singurătatea care-i hrănea disperarea îi devenise de nesuportat. Meltin era tot timpul cu ea și încerca să o convingă că nu va putea uita de durerea ei decât dacă face loc în inimă unui alt sentiment. Când ea i se destăinuia cu privire la căința ei, el îi repeta mereu că acest regret nu va dispărea decât atunci când ea se va maturiza, părăsind prejudecățile copilărești; uneori îi prezenta viața ce va să vină ca pe un lung șir de suferințe, altădată ca pe o nesfârșită suită de plăceri și succese. Inima Paulinei nu era prea convinsă de acest lucru, dar în mintea ei, tulburată de deznădejde, încolțise ideea că trebuie să facă ceva pentru a se

³⁹ Mușcătoarea afirmație a Doamnei de Staël este o acuză la adresa întregii societăți care tolerează o așa atitudine. Din punctul nostru de vedere, este o aserție atemporală și aspațială.

smulge din brațele suferinței care o copleșea. Era prea tânără să suporte nefericirea și prea slabă ca să o poată învinge.

După două luni de durere, primi, în sfârșit, o scrisoare din Franța a cărei adresă era scrisă chiar de mâna lui Teodor. A leșinat când a văzut-o; revenindu-și în simțiri, această femeie prea copilă nu îndrăzni s-o deschidă: de două ore se uita la ea; simțea că viața ei întregă e în acea scrisoare: se temea din toată ființa nu numai pentru iubirea ei, ci și pentru soarta care o aștepta, pentru viața josnică pe care Meltin i-o pregătea. În cele din urmă, citi că Teodor a plecat în Franța, că părăsește pentru totdeauna țara și că ea va trebui să uite până și amintirea celui pe care l-a iubit. Disprețul acesta și indiferența o mâniară profund: acum îl ura pe Teodor. Niciun gând prietenos și nicio amintire plăcută n-au putut să-i înmoaie durerea din suflet. Vreme de opt zile rătăci prin grădină, ca o nebună. Meltin voia să-i vorbească, dar ea refuza să-l asculte, era într-o stare de tulburare soră cu nebunia. Până la urmă, într-o zi, se duse la Meltin: pe chipul ei tânăr se puteau citi durerile morții.

– Ascultă-mă, îi spuse ea, nu am încă paisprezece ani. De un an ești confesorul meu; sunt o copilă, dar mă prăpădesc de durere. Scoate-mă din prăpastia în care chiar dumneata m-ai aruncat! Ce-aș putea face să mă salvez? Cum să ies de-aici?

– Iubește-l pe cel care te adoră!

– Să te iubesc îmi este peste puteri. Sunt nedreaptă, ingrată chiar. Simt că-mi ești străin.

– Fii a mea și nu vei mai fi nefericită! Ce soartă crezi că vei avea, dacă nu ai părinți și nici prieteni? Doar eu aș putea să te sfătuiesc cum se cuvine și să am grijă de tine. Numai eu voi putea să-ți refac reputația pe care ai pierdut-o în societate, pentru că te cunosc și știu de ce anume ai nevoie, știu care-ți este vina și cum să te iert. Dacă ies din viața ta, vei fi cuprinsă de remușcări și nefericirea va pune stăpânire pe tine. Doar eu am puterea să te eliberez de toate, pentru că numai eu știu cum să-ți fiu tată, soț și amant în același timp.

Meltin voia cu tot dinadinsul să piardă un suflet atins deja de viciu mai decurând din instinct decât din luciditate.

„Îmi voi pierde demnitatea, își zicea Paulina în gândurile ei, și nu voi putea nici să mă plâng. Aș mai putea eu să îndrăznesc să mă gândesc la Teodor când voi fi rupt toate legăturile care mă țin prinsă de el? Femeile ușoare și superficiale nu îndură aceleași nenorociri ca mine. Meltin îmi spune că sunt fericite în starea lor, dar care le e rușinea? Ce se va alege, oare, de mine?”

Stând în arșița după-amiezei, biata Paulina se frământa cu gânduri din acestea și era gata-gata să-și piardă mințile în singurătate și în deznădejde. Meltin, temându-se că e pe cale să-și piardă cucerirea, nu înceta să o amenințe că o va părăsi și el, o înspăimânta cu privire la viitorul ei; cunoscând femeile foarte bine și, în special, pe Paulina, știa că trebuie să-i insufle o stare de nesiguranță și de teamă fără margini, încât să-și piardă mințile odată cu sănătatea trupului; în acest fel va deveni o pradă ușoară în mâinile lui. Doar un bărbat de onoare ar fi respectat această copilă care căzuse în abisul disperării! Acela nu a fost Meltin.

Tremurând din toată ființa, Paulina îi răspunse:

– Sunt deci o femeie pierdută pe veci! Sunt asemenea acelor ființe căzute, demne de tot disprețul; nu mai e cale de întoarcere pentru mine spre o viață onorabilă care mi-a fost dat să o cunosc atât de puțin, dar pe care o îndrăgeam nespuse! Accept, fii răspunzător de destinul meu! Mi-ai promis că mă vei scoate din negura disperării; este tot ce îți cer, că eu sunt neputincioasă și nu mai pot face nimic pentru mine. De-acum tu și numai tu să dai seamă de viața mea!

Sfârșind de rostit acestea, Paulina plecă îndată, iar lui mai că nu-i venea să creadă succesul pe care îl obținuse așa de ușor; nici nu îndrăznea să se mai gândească la asta, de teamă să nu ajungă să și-l reproșeze. Trecură astfel opt zile, iar Paulina refuza să cedeze noului ei amant. Nu pentru că o chinuiau remușcărilor, căci sufletul ei nu era destul de matur să-și dea seama de ele; nu era nici că avea resentimente față de comportamentul mârșav al lui Meltin care ar fi putut fi o cauză a acestor refuzuri involuntare. Ea însăși se aruncase în

prăpastia asta sau, cel puțin, așa credea, deoarece nu-și dădea seama că fusese împinsă pas cu pas într-acolo, dar resimțea un dezgust oribil față de alegerea pe care o făcuse din disperare, iar obligația de a se preface că iubește sau chiar de a iubi pe cel care are dreptul să o disprețuiască, din lipsă de dragoste, o făcea pe Paulina să se tulbure adânc în suflet, să se mâhnească peste măsură de mult, să resimtă un regret puternic fără nicio amintire plăcută ; golul și zdruncinarea inimii pe care le aduce ne iubirea, ea nu le cunoștea încă.

Aflată în această confuzie năucitoare în care nu-și putea pune ordine în gânduri sau în dorințe și nici să-și facă vreo speranță, Paulina primi vestea naufragiului soțului ei pe când acesta se întorcea din Jamaica. Prin testament, i-a rămas o avere însemnată, dar ea nu l-a plâns pe omul pe care abia dacă-l cunoștea; sufletul ei nu era pentru sentimente artificiale și nici nu s-a arătat altora că pare mai îndurerată decât era, dar s-a temut pentru vârsta ei fragedă, pentru greșelile și pentru independența ei de-acum încolo. Meltin, dimpotrivă, și-a schimbat toate uneltirile de seducție în planuri de avere; întâmplarea aceasta îi venea ca o mânășă, căci îl ajuta să aibă și o partidă financiară bună și o amantă frumușică. Îi era la îndemână să ducă sufletul Paulinei spre sentimente oneste, știa cum să o determine să se căsătorească cu el și să o convingă că tocmai prin greșelile ei îi este datoră să accepte acest lucru. Tulburată și îngrijorată, Paulina ar fi consimțit imediat să se mărite cu el, dacă nu ar fi intervenit, într-un moment neașteptat, o altă întâmplare care a salvat-o din această nenorocire.

Ajuns la Havre, Teodor se îmbolnăvi foarte grav. O americană, rudă a Paulinei, care locuia în apropierea casei lui, îi oferea îngrijiri, dar nimic și nimeni nu putea să-l salveze de la moarte. Știind că va muri, inima lui Teodor se schimbă mult sau, mai degrabă, toate iluziile îi dispăruseră, căci era la un pas de moarte. Acum judeca viața cu ochii omului înțelept. Soarta Paulinei l-a înmuiat; adesea vorbea despre ea

cu respectabila doamnă care-l îngrijea cu milă, povestindu-i fir-a-păr despre intrigile vărului său și despre caracterul lui josnic, arătându-i scrisorile Paulinei; îi păsa cu adevărat de ea. Doamna de Verseuil (acesta-i era numele) era o femeie cu un caracter nobil, un spirit superior. Ea îl iubise pe tatăl Paulinei, dar părinții lor s-au opus căsătoriei lor; s-a măritat cu altcineva, dar a fost nefericită; a înlocuit obligațiile de familie cu faceri de bine. Văduvă de patru ani, fără copii, bogată, independentă, venise să se stabilească undeva la țară, pe malul mării. Câteodată mergea la Havre pentru a se face utilă compatrioților ei și întotdeauna cerea vești despre Paulina, păstrând un viu interes pentru fiica bărbatului pe care îl iubise și pe care îl regreta din tot sufletul ei, iar această amintire îi era destul pentru visurile ei neîmplinite. Situația potrivnică în care se afla Paulina, despre care știa de la Teodor, a atins-o la inimă până la lacrimi; era dintre acei oameni care nu pot tolera răul. Se hotărî să meargă să o caute pe Paulina ca să o salveze cu sfaturile ei.

Teodor a murit având pe buze numele tinerei și nefericitei sale prietene, iar doamna de Verseuil se imbarcă spre insule de îndată ce l-a îngropat. Ajunsă la Santo Domingo, ea căută imediat vești despre Paulina; află că e văduvă și, de îndată, i se înfiripă în minte speranța că o va putea lua cu ea. Paulina, la rândul-i, știa de numele acestei doamne, întrucât avea o bună reputație pe insulă, datorită multelor fapte bune pe care le făcuse în Europa multor coloniști și care îi puneau în lumină sfaturile bune și calitățile. Doamna de Verseuil ajunsese la locuința Paulinei, dar să intră să-i vorbească doar în momentul în care știu că Meltin plecase în oraș. Paulina, emoționată și tulburată de vizita ei, credea că doamna știe deja tot, ca și cum ar fi conștiința ei. Doamna de Verseuil începu prin a o înștiința despre moartea lui Teodor. Paulina simți în inimă o lovitură puternică și plânse cu lacrimi șiroaie care veneau din remușcări și regrete. Doamna de Verseuil îi înmână o scrisoare pe care Teodor scrisese când era pe moarte, în care o îndemna

să asculte cu scumpătate sfaturile respectabilei doamne căreia îi pasă de soarta ei și o implora să renunțe pentru totdeauna la compania vărului său. Scrisoarea se termina cu cuvinte de dragoste și, mai cu seamă, cu gânduri de înțelepciune și regret.

Doamna de Verseuil îi vorbi îndelung Paulinei. Ascultând-o pe doamnă, tânăra femeie fu cuprinsă de o emoție de nespus, sufletul i se deschidea și i se lămureau cu limpezime sentimente care, până atunci, îi păreau îndoielnice și confuze și pe care, acum, le pricepea tot mai bine; înțelegea vorbele după care tânjise atâta, fără să o știe; vedea deschizându-se înaintea ei un drum pe care-l căutase de mult. Paulina voia să fie ca doamna de Verseuil; era felul de femeie căreia îi bănuia existența fără să știe că există cu adevărat. Paulina se lăsa învăluită de o fericire lăuntrică imaculată, dar deodată își aminti de greșeala ei cea mare de care se făcea vinovată. Îndepărtându-se precipitat de lângă Doamna de Verseuil, zise:

– Nu, doamnă, nu sunt demnă de dragostea ce mi-o purtați! Sunt doar o femeie nenorocită, una din multele pe care Meltin le-a compromis; nimic nu mă mai poate răscumpăra din acest păcat; doar măritându-mă cu el, voi putea să spăl această rușine.

– Doamne, ce greșeală ai face! s-a impacientat doamna de Verseuil. Nu ai decât cincisprezece ani și vrei să înduri supliciu de a te căsători cu un om pe care îl disprețuiești?

– Merit disprețul tuturor ; el, în schimb, nu are dreptul să disprețuiască suferința pe care mi-a pricinuit-o.

– Ești atât de tânără! Ai fost târâtă în greșeli pe care le-ai făcut din inocență. Chiar crezi că acestea nu pot fi îndreptate?

– Nimeni niciodată nu-mi poate șterge rușinea!

– Nu, Paulina, spuse doamna de Verseuil. În ochii mei această dezonoare nici nu mai există. În numele tatălui tău care, prin forța sa morală, te-ar fi ferit de toate capcanele care ți-au fost întinse din copilărie, în numele amintirii dragi pe care i-o port și a afecțiunii mele pentru tine, te implor să vii cu mine și să mergem într-o altă țară ! Pune imensitatea mărilor și, mai

mult decât atât, pune o educație virtuoasă între copilăria ta și tinerețea ta! Îți promit să te fac să uiți ce ai îndurat până acum!

Paulina, copleșită de aceste cuvinte, în cele din urmă, acceptă și, în genunchi, îi jură doamnei de Verseuil că o va urma.

– Ascultă! Meltin nu trebuie să știe acest lucru. Poartă-te cu amabilitate cu el! Meltin se ocupă de administrarea averii tale; scrie-i simplu, dar să înțeleagă clar că nu te va mai vedea vreodată. Mâine, în vremea în care lipsește de acasă, tu vino la mine! El nu știe că eu sunt în Santo Domingo. Peste două zile plecăm. Peste două zile vei fi eliberată pe vecie de rușine și de durere.

Paulina, încredințată că toate acestea sunt bune pentru ea, își petrecu toată ziua bucurându-se în sufletul ei. Încă nu meditase îndeajuns la nefericirea pe care ți-o aduce amintirea greșelilor făcute în trecut și totul i se părea că se poate îndrepta. Întâlnindu-l pe Meltin, un fior o străbătu din cap până în picioare, dar, pretextând o durere înfiorătoare de cap, scăpă, în seara aceea, de obligația de amantă. Asta este o artă vinovată de care Paulina nu știa prea multe; este arta la care iubirea vinovată te condamnă și, prin care comite, pesemne, o crimă enormă.

A doua zi, la ora stabilită, Paulina se duse acasă la binefăcătoarea ei. Văzând-o intrând, doamna de Verseuil nu mai putu de bucurie:

– O, Doamne, îți mulțumesc că i-ai dat gândul cel bun!

La o zi după aceea, cele două femei se imbarcară și duse au fost! Călătoria a fost foarte plăcută; au ajuns cu bine la casa doamnei de Verseuil, situată la o leghe de portul Havre. Având în fața conacului marea, iar în spatele lui o pădurice deasă, acesta era un loc care te îmbia la melancolie și la meditație. În casă, Paulina găsi portretul tatălui ei; încetul cu încetul, doamna de Verseuil o ajuta să-și revină și să-și recapete încrederea în sine; doamna nu-i făcea morală tinerei femei, ba, dimpotrivă, îi menaja inima răscolită de remușcări. Paulina

era un suflet sensibil, care iubise mult; amintirea acelei iubiri se amesteca cu puritatea ei sufletească și cu duiosia din inima ei; nefericirea și dragostea au fost două cuvinte al căror sens profund și dureros ea le-a cunoscut întotdeauna. Niciodată n-a fost respins cel ce s-a căit amar și nici cel ce a iubit mult fără a primi nimic în schimb. Paulina nu zburda totuși de veselie, dar, cel puțin, pe măsură ce vremea trecea, nu mai era atât de tristă; însușindu-și sfaturile înțelepte pe care doamna de Verseuil i le spunea cu blândețe, tânăra femeie mai uita din supărările vieții trecute, iar generoasa ei binefăcătoare o ajuta neconținut să nu se mai învinovățească pentru greșelile făcute. Adesea, când citeau împreună cărți cu maxime și cugetări profunde, Paulina se ridica în grabă și fugea în păduricea conacului; aici, doamna de Verseuil o găsea cu lacrimi șiroaie pe obraz. Când citea vreun roman, Paulina îi spunea doamnei că personajele acelea au respectat cu sfințenie legea blândetii, iar despre altele era de părere că au avut drept scuză iubirea. Doamna de Verseuil nu reușea să scoată din mintea Paulinei remușcările pe care și le făcea: sălășuia în ea două femei – una virtuoasă, alta vinovată –, iar trecutul îl avea mereu înaintea ochilor și o urmărea neîncetat. Când rămânea singură, gândurile acestea o munceau neconținut: nu mai voia să-și amintească nimic și nici să spere. Cum ar fi putut să-i placă o așa reverie? Când o îngrijea pe doamna de Verseuil, când făcea binele și îi ajuta pe alții, Paulina părea mai fericită, dar dacă ceva îi amintea de America, din nou cădea în deznădejde.

Într-o zi, doamna de Verseuil vru să-i vorbească despre tinerețea ei, despre fericirea în iubire și despre nevoia de a fi iubită, dar, auzind-o, Paulina respinse imediat aceste idei.

– Să ascund sau să dezvălui rușinea mea celui pe care aleg să-l iubesc? Mai degrabă aș muri.

Spuse cu tărie aceste vorbe și era așa de emoționată de ele, că doamna de Verseuil căută să o facă să uite de gândurile acestea înfricoșătoare, dar nu încercă să o contrazică; de-altfel, ea nu încerca să o judece pe prietena ei mai tânără; își puse în

gând să o căsătorească și, în felul acesta să o facă să uite pe vecie de această ultimă perioadă nefastă din viața ei. Noua societate în care Paulina trăia acum părea să fie exact ce trebuie pentru acest scop. Toată viața ei, doamna de Verseuil fusese o fire puternică, animată și călăuzită de o morală curată; acum, acest suflet tânăr, extrem de sensibil și de firav al Paulinei, i se părea că ține, mai degrabă, de-un fel de nebunie decât de virtute; cu toată influența pe care o avea asupra tinerei femei, doamna de Verseuil nu ar fi deschis niciodată acest subiect delicat; ea o adusese pe Paulina pe calea onoarei de care doamna de Verseuil nu se îndepărtase niciodată; în schimb, tânăra era copleșită de regrete și de remușcări pentru greșelile trecutului.

Astfel trecură patru ani, fără ca Paulina să o însoțească pe doamna de Verseuil la Havre unde aceasta mergea adesea. Bărbații îi provocau oroare, doar lectura și prietenele doamnei de Verseuil o mai bucurau pe tânăra femeie. În vremea aceasta de retragere din lume, și-a împlinit educația, și-a cultivat talentul în multe privințe și s-a făcut tot mai frumoasă, așa încât, la nouăsprezece ani, nu era femeie mai desăvârșită ca Paulina. Avea pe chip o aură de visătoare și de rebelă care o făceau să semene cu o eroină de roman. Toți care o vedeau erau plăcut surprinși de frumusețea ei neobișnuită.

Odată, în timp ce se afla la Havre, doamna de Verseuil căzu la pat, bolnavă de febră. Ca de obicei, Paulina refuzase să o însoțească în oraș, dar acum primi o scrisoare de la prietena ei în care îi spunea de boală; îngrijorată, Paulina plecă în grabă la Havre unde o găsi pe doamna de Verseuil mult mai bine; vru să se întoarcă îndată acasă, însă prietena ei o opri, în pofida voinței ei; în schimb, cum au început să vină musafirii, Paulina se ferecă în apartamentul ei. Seara, doamna de Verseuil îi reproșă conduita nepotrivită, dar îi dezvălui că un anume conte, Eduard de Cerney, colonel în regimentul de Dragoni din garnizoana din Havre, intrigat și curios de un asemenea comportament, întrebuse de ea. Ea îi vorbi Paulinei de tânărul domn cu mare entuziasm, dar femeia nu prea a dat importanță

acestui lucru. În cele din urmă, făcu pe placul doamnei de Verseuil și, a doua zi, o însoți la o reuniune la care contele de Cerney o invitase. Multe femei ieșiseră la plimbare și toate îl curtau pe conte, dar el nu se uita la niciuna. Avea douăzeci și cinci de ani și era încă singur; îi plăcea nespus să studieze, îi citeai sufletul sensibil de pe chip mai mult decât din felul de a fi; prietenii și iubirea nu-l interesau prea mult, era binevoitor și plin de bunătate în relațiile cu semenii. Toate acestea i le spunea Paulinei doamna de Verseuil, în timp ce se plimbau pe esplanadă, fără să observe că toți tinerii din oraș întorceau capul cu admirație după Paulina: „Ce frumoasă e!” S-au strâns toți în jurul ei, voind care mai de care să-i fie mai aproape; Paulina, incomodată și stânjenită, s-a adresat prietenei ei:

– Pentru ce m-ați adus aici? Asta-mi amintește ce s-a întâmplat la Santo Domingo și îmi face oroare să aud ce spun ei!

Se strângea tot mai multă lume, iar spaima Paulinei creștea tot mai mult până într-atâta că abia se mai putea ține pe picioare; contele Eduard apărură deodată dintre toți și, văzând-o atât de tulburată, îi întinse mâna ca s-o conducă într-o casă din apropiere.

– Doamnă, i se adresă el, e prima dată când văd că a complimenta pe cineva îi face rău acelei persoane; ca să fiți apărată de astfel de manifestări, permiteți-mi să vă ofer protecția mea în această curte păzită de soldați, de care mulțimea nu se poate apropia.

Paulina îi răspunse cu o reverență scurtă; tremura încă din toate încheieturile, văzând atâta lume în jurul ei, după o singurătate absolută de patru ani și după atâtea amintiri dureroase. O urmă pe doamna de Verseuil și se așezară pe scaunele care au fost aduse. Liniștindu-se, Paulina nu se putu abține să nu-l observe cu admirație pe contele Eduard: chipul său avea pe vino-ncoa', fața-i trăda sensibilitate și îndrăzneală; era ușor palid, dar în ochii lui citeai curaj și mândrie; avea trăsături puternice, dar părul blond, pielea obrazului și genele lungi arătau tandrețe și timiditate, chiar dacă era un om de

arme. Timp de o oră făcu exerciții militare cu regimentul de Dragoni, cu calm și cu grație. De fiecare dată când trecea prin dreptul Paulinei, o saluta cu respect ce părea că vine din vechea cavalerie medievală. Manevrele militare erau pe sfârșite când, deodată, se auziră strigătele unui soldat din regiment, călcat în picioare de caii unuia dintre batalioane. Tânărul conte Eduard, simțitor la strigătele subordonatului său, se îndreptă într-acolo fără zăbavă, fără să bănuiască pericolul la care se expune. Întorcând brusc calul, fu și el pe dată lovit de cavaleria în viteză și târât sub copitele cailor. Doamna de Verseuil, speriată, se ridică în grabă; Paulina, și mai îngrijorată, se ținea după prietena ei, deși inima îi bătea nebunește. Toți soldații, uimiți de cele întâmplate, descălecară; cel pe care Eduard îl salvase, a scăpat cu răni ușoare, dar acum voia, de disperare, să-și ia viața, în vreme ce Eduard zăcea fără cunoștință pe caldarâm și abia mai sufla; îl transportară în grabă în casa doamnei de Verseuil, într-unul din apartamente; sosiră și medicii; de îndată ce au terminat consultația, ieșiră în fața regimentului care aștepta la poartă. Paulina se îndreptă spre doctori ca să-i întrebe de starea sănătății lui Eduard, dar nu îndrăzni să scoată niciun cuvânt; fața ei desfigurată exprima din plin ce voia să întrebe, iar medicii i-au răspuns pe dată:

– Are răni grave, dar, totuși, îngrijit cum se cuvine, sperăm să-l salvăm.

Acest răspuns o liniști întrucâtva pe Paulina care nici n-a observat că era singură în mijlocul a vreo douăzeci de ofițeri; urcă degrabă în apartamentul ei. Cum ajunsese, începu să se neliniștească și să se înfioare cu privire la sentimentele care se înfiripau în sufletul ei cu privire la Eduard; amintindu-și greșelile trecutului care au maculat-o pe vecie, Paulina se arăta acum de-o mie de ori mai temătoare decât oricare altă femeie virtuoasă. Își promise că nu va căuta să afle vești despre starea sănătății lui Eduard și, așa, în tumultul acesta al gândurilor răvășitoare petrecu vreo jumătate de zi, făcându-și scrupule peste măsură. Doamna de Verseuil, care nu se mișcase de la

căpătâiul bolnavului, trimise după Paulina; femeia coborî; pe dată doamna de Verseuil îi reproșă că a lipsit prea mult și-i spuse că Eduard, de cum și-a revenit în simțiri, a întreat de ea.

– Trebuie să vii cu mine să-l vezi, a adăugat doamna de Verseuil, toate doamnele cumsecade sunt acolo, iar absența ta va fi blamată. Paulina nu spuse nimic și o urmă pe doamna de Verseuil tremurând. Conte de Eduard era complet schimbat, nu te puteai uita la el decât cu milă. Toate doamnele din cameră mărturiseau cât de bine și-a revenit, chiar exagerau în a-i face complimente pentru a atrage atenția tânărului. În schimb, obțineau efectul contrar, întrucât Eduard le răspundea cumpătat, cu politețe, exageratelor lor sensibilități, dar, când o văzu pe Paulina intrând, simți o emoție profundă: ce puternică stare de spirit puse stăpânire pe el! Cât de terne deveniseră toate doamnele acelea pe lângă ea! Conte de Eduard îi vorbi cu și mai mult respect, dar cu mai puțină indiferență; tânăra femeie îi răspundea cu așa mare timiditate, încât el nu mai îndrăzni să continue conversația. Paulina trebui să rămână lângă el cât timp rămase și doamna de Verseuil. Din felul cum vorbea, toate doamnele erau tot mai convinse că această frumoasă femeie nu era deloc ca celelalte. Își exprimară această părere răspicat de îndată ce Paulina părăsi camera bolnavului. Eduard le contrazise cu blândețe, explicându-le că există femei modeste cu principii puternice, apoi nu mai adăugă nimic: i s-a părut că nu e galant să mai insiste. Cu toată împotrivirea Paulinei, doamna de Verseuil o obligă să treacă în fiecare zi la ora două să-l viziteze pe contele Eduard. Tânărul bărbat scuipa sânge, iar medicii se temeau ca lovitura primită să nu-i fi lezat plămâni.

E natural să-l iubim pe cel despre care credem că îl vom pierde! E la fel de firesc să empatizăm cu persoana aceea în împrejurări similare! Grijile pe care ni le facem pentru cei dragi ne leagă și mai mult de ei și simțim nevoia să le fim de folos! Sentimentul profund al Paulinei nu i se putea citi decât

pe chip, întrucât niciun cuvânt și niciun gest nu o trădau; încerca să se stăpânească tot mai mult. Totuși, îl observa în tăcere pe Eduard și nu se putea abține să nu-l admire și să nu-l stimeze tot mai mult. Avea un suflet plin de energie; tânăr fiind, credea, poate, prea mult în bine; avea multă judecată, dar inima-i era prea plină de sentimente. Avea un defect sau, dacă vreți, o calitate specială pentru vârsta lui: intransigența față de moravurile ușoare. Fusese crescut de un tată excesiv de scrupulos față de aceste lucruri; părintele său se stinsese în urmă cu aproape doi ani și Eduard era plin de respect față de părerile lui; lumea din jur nu prea agreea ideile acestea și, tocmai de aceea, el se întărâta și ținea și mai mult la ele, din dragoste pentru tatăl său, dar și prin natura caracterului său. Nu era sever în judecățile lui și nici artificial în comportament, dar era un perfecționist până la exagerare, până într-atât, că se îndepărtase de prieteni pe rând, pentru că nu îl puteau înțelege. Acest lucru nu îl împiedica să-i ajute, când aceștia îi cereau ajutorul, dar sentimentele acestea nu îl făceau fericit pe Eduard. Refuzase, rând pe rând, bune partide de căsătorie, pentru că nicio femeie nu i se părea că se ridică la nivelul de frumusețe și de moralitate pe care și-l făurise în mintea și în inima lui. Contele era o persoană care stârnea interesul societății lui atât prin ceea ce era deja, cât și prin ceea ce urma să devină. Felul prietenos de exprimare nu impieta asupra dreptei sale judecăți. Paulina observa toate acestea cu uimire, iar el admira în secret timiditatea și modestia ei; contelui îi plăcea să vorbească despre virtutea și pudoarea unei femei; îi dădea de înțeles că nu ar putea să-și dăruiască inima decât unei femei perfecte ca ea; îi repeta cu plăcere că inima unei femei îndrăgostite care a cunoscut iubirea ar fi demnă de o asemenea onoare și că merită să fie adorată. Adesea, Paulina ieșea din salonul în care stăteau de vorbă ca să-și ascundă lacrimile. Nu era că nu-l iubește pe Eduard, dimpotrivă, împărtășea felul lui de a vedea lucrurile, dar vina ei din trecut o condamna pe vecie. Cu fiecare zi care trecea găsea tot mai multe motive să-l

îndrăgească pe conte și tot atâtea ca să se îndepărteze de el. Niciodată nu cunoscuse sentimentul pe care îl avea acum.

Cum să compari această iubire imaculată și duioasă care te ia drept ce nu ești, care vrea să trăiești doar pentru ea, cu delirul unei imaginații rătăcite care, voind cu orice chip să fie fericită, se aprinde după prima persoană întâlnită în cale și care, apoi, dezamăgit pe dată, caută zadarnic să-și prelungească iluzia? Paulina își scruta inima și vedea ce puternică pasiune i se născuse în suflet, dar era hotărâtă să nu o dea în vileag; o tănuia și față de doamna de Verseuil. Timid și tremurând, Eduard nu îndrăznea să-i adreseze vreo vorbă de dragoste, deși o adora; ea îi vorbea dezinvolt despre tot felul de alte lucruri fără importanță; lui îi plăceau conversațiile de acest fel care decurgeau natural, uneori cu înflăcărare, între ei doi. Abordau subiecte de discuții pe care le puteau vorbi cu oricine altcineva, dar, de îndată ce contele încerca să-i vorbească Paulinei despre un subiect spre care inima îi dădea ghes, atitudinea rece și alura serioasă a Paulinei îl obligau să se oprească îndată.

De două luni, starea de sănătate a lui Eduard nu se îmbunătățise, așa că medicii îi recomandară aerul curat de la țară. Doamna de Verseuil îi propuse să stea într-unul din apartamentele de la conacul ei. Ea voia cu tot dinadinsul să o căsătorească pe Paulina cu contele, de aceea făcea tot ce putea în acest sens. Paulina își exprimă nemulțumirea față de această propunere făcută contelui, iar doamnei de Verseuil îi displăcurea reproșurile aduse de Paulina, care nu-i stăteau în fire, și se plânse de ingratitudea ei, tocmai a ei căreia voia să-i facă bine prin căsătoria cu contele. Emoționată profund, Paulinei îi păru rău de cele zise și, în genunchi în fața prietenei ei, plânse cu amar:

– Să înțeleg că ați uitat cine sunt cu adevărat? În ce iluzie doriți să trăiesc? Ce prezent înjositor vreți să-i asigurați omului la care ziceți că țineți?

– Nerecunoscătoare ce ești! răspunse doamna de Verseuil. Nu am, oare, dreptul să te judec, eu care te-am format?! Nu știi eu mai bine dacă-l meriți sau nu pe Eduard?

– Eliberați-mă, vă rog, spuse Paulina cu înflăcărare, de amintirile care mă murdăresc! Faceți-mă să mă suport pe mine însămi! Poate că așa voi merita părerea bună pe care o au alții despre mine. De ce să mă mai ascund? Da, fără îndoială că Eduard este bărbatul perfect pe care aș fi putut să mi-l imaginez, dar eu nu mă consider demnă de el, întrucât voi plăti scump când îi voi spune despre rușinea mea din trecut. Sunt condamnată să îndur o suferință fără conținere ca să răspund cu dragoste unei afecțiuni pe care nu o merit. Trecutul meu mi-a pecetluit soarta de care nu mai pot scăpa. Sentimentele mele de acum au stârnit în mine regrete amarnice și speranță.

Doamna de Verseuil se pregătea să-i răspundă, când Eduard intră în cameră. Văzu că Paulina plânse, se apropie de ea în grabă; ea și-acoperi fața, el o luă de mână și-i rosti numele de două ori cu o emoție de nespus.

– Niciodată, niciodată! răspunse ea gândurilor lui și ieși de îndată.

Eduard rămase pironit locului. Doamna de Verseuil încercă să-l liniștească, punând aceste ieșiri necontrolate pe seama timidității și pe temerea nepoatei ei de a se aventura într-o relație nouă. Lui Eduard îi mai reveni nădejdea.

Apoi toți trei plecară la conacul de la țară. Întâlnindu-se și vorbind în fiecare zi, Paulina și contele simțeau cum crește neîncetat iubirea lor. Împotrivirea Paulinei părea să mărească tot mai mult admirația contelui pentru ea; era un mister pe care ținea cu tot dinadinsul să-l descopere, o întreba pe doamna de Verseuil despre enigma aceasta, dar răspunsurile ei vagi nu-l satisfăceau deloc. Într-o zi, plimbându-se doar cu el, doamna de Verseuil, după ce a ascultat laudele lui la adresa purității inimii și a timidității Paulinei, îl întrebă cu îndrăzneală dacă ar fi posibil să iubească și să respecte o femeie care, în tinerețea ei trecută, a avut rătăcirii amoroase de care acum se căiește.

– Cred, răspunse Eduard, că în fața lui Dumnezeu și a oamenilor aceste vini sunt iertate, dar este unul singur în fața căruia nu se poate disculpa vreodată: iubitul sau soțul ei. Nu

ca să moralizez spun aceste lucruri, întrucât cu indulgență se poate trece peste aceste neajunsuri, ci o spun ca un om sensibil ce mă aflu, ca bărbat care să știe să iubească cu putere și cu sacrificiu. Nu cred că va exista fericire în căsătoria cu o femeie care nu mai e neprihănită. Cu siguranță că această femeie e foarte preocupată de ce anume va spune iubitul ei, când va afla acest lucru. El nu va pronunța vreun cuvânt care s-o umilească, dar această neîncredere se va așterne ca o umbră între ei doi. Inima unei femei atinge perfecțiunea doar atunci când uită de sine, iar impresiile și sentimentele resimțite își domolesc vigoarea. Dacă, în pofida greșelilor sale trecute, femeia iubește pentru întâia oară acum, inima ei s-a ofilit chiar înainte de a fi fost atinsă; dacă femeia a iubit deja înainte, atunci va compara fără încetare ceea ce a simțit cândva cu ceea ce simte în prezent, iar amintirile învâluie sentimentele cu un farmec aparte; odată cu trecerea timpului devin tot mai duioase. De-altfel, o femeie care face a doua alegere în iubire știe din experiență că iubirea poate să înceteze și, de îndată ce are în minte o astfel de idee, dragostea resimțită nu mai este adevărată.

– Cât sunteți de nedrept și de sever în judecata dumneavoastră! îi răspunse doamna de Verseuil. Nu credeți că o inimă se poate vindeca prin căință sinceră? Vi se pare că o femeie, nefericită după primele greșeli din tinerețe, se poate îndrăgosti nebunește și sincer de bărbatul care o iartă, căruia îi datorează existența ei întreagă? Nu credeți că ea va dubla iubirea cu sentimentul recunoștinței? De-altfel, sunt greșeli străine de natura sufletului, cauzate de împrejurări care nu atârnă de voința noastră și care sunt mai degrabă nenorociri decât greșeli.

– Și asta se poate, admise Eduard, dar eu vreau să mă căsătoresc cu o femeie pe care să o admir, nu să o iert, iar această dorința este atât de puternică în mine, încât, dacă aș iubi o femeie care ar avea toate calitățile, dar care să nu fie neprihănită, aș putea muri de durere și m-aș despărți de ea. Aș face acest lucru nu neapărat pentru mine, cât, mai ales, pentru

ea; poate nu din cauza greșelilor trecutului ei, cât pentru că eu, iubitul ei, le-aș ști, iar ea s-ar simți umilită de generozitatea pe care i-o arăt, iertând-o.

Vorbele acestea din urmă o împunseră drept în inimă pe doamna de Verseuil, dar ele confirmau adevărul. Doamna de Verseuil era sinceră în facerea de bine și dorea cu orice preț această căsătorie pentru Paulina, dar aceste simțăminte pasionale ale lui Eduard o descumpăniră. Contele se arăta atât de tandru, vorbea despre dragostea lui cu atâta înflăcărare, despre nefericirea lui cu atâta disperare, că Paulina, emoționată profund, era gata să-i dezvăluie secretul ei; de-altfel, nici nu era prea greu de ghicit, pentru că, uneori, ea îi spunea:

– Un obstacol de netrecut ne desparte, nu sunt demnă de stima dumitale!

Dragostea lui pentru ea era imensă; pentru el, ea era femeia perfectă, comportamentul ei era de-o moralitate fără cusur, în mintea lui Eduard nu era nicio bănuială. Adesea o complimenta cu pasiune fără de măsură care pe Paulina o atingea la inimă și amâna mereu trista dezvăluire pe care era gata-gata să o facă. În cele din urmă, într-o zi, ceru sfat doamnei de Verseuil, dezvăluindu-i marea pasiune ce avea pentru Eduard.

– Trebuie să aleg, spuse ea, între mărturisirea rușinii mele și sacrificiul total al iubirii mele; nu-l mai pot vedea pe conte, nu-l mai pot amăgi cu o iubire care duce la nefericire. Trebuie să mă despart de el, deși îmi este așa de drag, sau să-l determin să mă părăsească, făcându-l să vadă nu ceea ce sunt acum, ci ceea ce am fost în trecut și pentru care merit să fiu judecată.

Doamna de Verseuil, neliniștită de-un așa gând, îi povesti, mai pe ocolite, o parte din conversația avută cu Eduard; știind că are influență asupra tinerei femei, punând preț pe dragostea pe care o avea pentru Eduard și pe teama că-l va pierde, doamna de Verseuil știu să-i reaprindă încrederea; îi descrie cu entuziasm fermitatea caracterului lui Eduard și-i jură că e destul de înțelept ca să-și dorească el însuși să ignore greșelile

celeii pe care o iubește. Reuși deci să o facă pe Paulina să-și înecă rușinea și, cu modestia de care a dat dovadă de atâtea ori, să-i smulgă promisiunea de a păstra secretul ei cel mare. În schimb, nu a reușit să o facă pe Paulina să renunțe la a-i porunci lui Eduard să se îndepărteze și să renunțe la dragostea lor pentru totdeauna, în pofida rugămintilor fierbinți ale binefăcătoarei ei, ale celei care i-a făcut mult bine în viață. Paulina se duse cu pas întins să-i vorbească lui Eduard; făcea eforturi mari să se stăpânească și o încerca o emoție puternică. Îi spuse fără înconjur și cu vorbă repezită că îl roagă să plece neîntârziat și să nu o mai caute niciodată. Auzind aceste cuvinte, contele căzu fără cunoștință la picioarele ei; văzându-l, și ea a fost pe punctul de a sucomba. Paulina trimise de îndată după ajutor, îl tot chema pe nume, spunându-i cuvinte de dragoste. Sentimentele o purtau de la iubire pasională la disperare și le împletea pe toate în cuvinte sacadate pe care le spunea neconținut, văzându-l pe contele în ghearele morții. Doamna de Verseuil veni în grabă; Eduard își reveni în simțiri; liniștindu-se, Paulina se retrase degrabă în apartamentul ei.

Vreme de două zile, doamna de Verseuil încercă în zadar să-i apropie pe cei doi, ducând mesaje de la unul la altul, dar nu a fost cu putință să-i schimbe Paulinei hotărârea despărțirii. În cele din urmă, Eduard se decise să plece a doua zi. La această veste, Paulina o rugă pe doamna de Verseuil să-i spună cum a pronunțat Eduard acele cuvinte teribile.

– Cu hotărâre și cu tristețe în glas, i-a răspuns ea. Asta e tot ce am remarcat. Paulina, ne faci să suferim atât de mult și pe mine și pe el, nu e prea cuviincios din partea ta.

După acest reproș, doamna de Verseuil ieși, lăsând-o pe tânăra femeie pradă gândurilor. Cea mai frumoasă seară vine după cea mai frumoasă zi. Paulina luă harpa cu care a cântat de-atâtea ori iubitelui ei; sperând că întâmplarea îl va aduce sub ferestrele ei pe Eduard, cântă această romanță pe care nu îndrăznise niciodată să i-o cânte contelui, întrucât versurile ei i-ar fi dezvăluit sentimentele.

Eduard, stinge-al tău foc,
Nedemnă sunt de al tău dor!
În viața ta eu nu am loc,
Dar pentru tine pot să mor.
N-aș sta pe gânduri nicio clipă,
Doar asta mă mai consolează,
O amintire ți-aș fi, după,
Dar viața-mi te dezonoarează.

Inima ta atât de pură
Nu pot decât s-o părăsesc.
Am profanat tot ce-mi inspiră:
Trecutul cere să-l plătesc.
Sunt îmbătătită de amor,
Dar sufletul mi-e sfâșiat
Între : cu tine-un viitor
Și-un greu de suportat păcat.

Ca să pot păstra speranța
Că dragă mereu îți voi fi,
Ar trebui să îmi curm viața
Atâta timp cât tu nu știi,
Căci taina mea te va răpune
Și pe vecie voi seca,
Pentru o zi de slăbiciune,
La moartea mea, lacrima ta.

După ce a terminat cântecul, Paulina rămase în ascultare ceva timp; nu auzea nimic. Toate ocaziile în care ar fi putut să-și explice sentimentele unul altuia se risipiseră pe rând și-i lipsea curajul să meargă la el ca să-i spună ce simțea. Nu mai ieșise din apartamentul ei de teamă să nu-l întâlnească pe Eduard. Bărbatul urma să plece în noaptea aceea și nu avea să-l mai vadă niciodată, iar el putea crede despre ea că e ingrătă și insensibilă. Paulina se simțea vinovată că dragostea ce i-o purta contelui se diminuea în ochii lui; remușcărilor îi

cuprinsă sufletul pe dată. Resimțea tot mai mult nevoia de a-l mai auzi măcar o dată pe cel pe care îl iubea cu atâta patimă, iar gândurile acestea îi dădeau ghes să iasă afară. Prima dată coborî în grădină, sperând că va avea norocul să-l întâlnească, din întâmplare, acolo.

Apoi se plimbă pe malul mării, cufundându-se în reverie. Se gândea la trecutul ei și se temea de viitor; învăluită în melancolie, se gândea în sufletul ei că numai grația divină o mai poate scăpa de amintirea trecutului. Era în dreptul unui tufiș, când auzi un zgomot: pe o stâncă, deasupra mării, se afla iubitul ei, în genunchi, cu părul răvășit, pustiit de disperare. Imediat intui ce vrea să facă, era sigură că vrea să se arunce în hău și, temându-se că nu mai are timp să ajungă la el, strigă din toți rărunchii:

– Eduard, Eduard, oprește-te!

El îi strigă îndărăt:

– Nu te apropia! Mă arunc în prăpastie, dacă mai înaintezi un pas.

Nemaiîndrăznind să se miște, se aruncă în genunchi, implorându-l:

– În numele dragostei ce-ți port, Eduard...

– Al dragostei, femeie fără inimă?! Poate al urii...

– Coboară de-acolo, vino la mine!

– Nu, nicidecum! i-a întors-o el cu furie. Ba, dimpotrivă, te vei bucura.

Și dădu să se arunce.

– Sunt a ta, i-a strigat Paulina, mă dăruiesc ție...

Și vorbele i se opriră în gât, dar el o auzi.

– Ascultă, nu mă amăgi! Jură în fața Domnului că mă iubești, în fața mării care și-a căscat gura să mă înghită, în valurile căreia mi-aș fi găsit alinarea! Jură că mâine ne vom uni destinele pentru totdeauna!

– Ți-o jur, spuse ea și pe loc își pierdu cunoștința.

Spaima puse stăpânire pe inima ei gata-gata să-i sară din piept și nu mai găsi forța să stea în picioare. Eduard,

îmbătat de fericire, dar și foarte tulburat că a văzut moartea cu ochii, o purtă pe Paulina pe brațe până la conac ca un rătăcit, neținând seama de starea lui și nici de pericolul de a alerga ca un nebun. Credea că îl va auzi cineva, credea că ea își va reveni în simțiri. Doamna de Verseuil îl ajută să iasă din această stare, îngrijind-o pe Paulina. De îndată ce femeia și-a recăpătat puterile, Eduard alergă cu grabire la Havre ca să pregătească ceremonia de a doua zi.

După ce au rămas ele două singure, doamna de Verseuil îi spuse răspicat Paulinei că, dacă mai punea vreun obstacol în calea unirii lor, ar însemna să-l condamne încă o dată la moarte. Paulina, profund mișcată de înspăimântătoarea scenă la care fusese martoră, de imaginea iubitului ei gata-gata să se arunce în mare, parcă nu mai era ea. Fericirea supremă ce-o aștepta, sentimentul că face o mare greșeală o făceau să cadă într-un fel de rătăcire ale cărei efecte nu mai putea nici să le prevadă și nici să le judece.

Eduard se întoarse repede, Paulina nu mai scotea o vorbă; el era neliniștit de fericirea lui, vedea bine că ceva nu era în ordine; nu îndrăznea să-și mărturisească acest sentiment și vorbea fără noimă, înșirând vorbe fără sens, uneori contrare stării în care se afla Paulina. Doamna de Verseuil era mereu lângă ei și asta calma mult starea tinerei femei. Eduard, perfect de acord cu doamna de Verseuil, parcă voia să confirme ce-i spusese Paulinei. Îi tot repeta ca și cum i-ar fi fost teamă că se va schimba ceva, îi spunea iar și iar că viața lui este a ei acum și întotdeauna, că nu vrea să piardă fericirea acestei clipe, că altfel mai bine ar muri, că nu a simțit niciodată iubirea care e în sufletul lui acum și că sunt momente în viață când stăpânirea de sine nu mai are nicio putere. Când Paulina voia să spună și ea ceva, el o întrerupea de teamă ca nu cumva ea să rostească vreo vorbă care să curme fericirea-i vremelnică.

În cele din urmă, în aceeași seară, sosi preotul care era programat să vină doar a doua zi. Până în acel moment, cei doi îndrăgostiți nu avuseseră prilejul să rămână măcar o clipă

singuri. În timpul ceremoniei, Paulina pronunță jurămintele mirilor, atât de dragi sufletului ei, cu sentimentul unei condamnate care-și mărturisește vina. Dacă soțul ei, prin disperarea prin care trecea, n-ar fi primit de o mie de ori asigurarea că ea îl iubește, durerea l-ar fi împiedicat să accepte mâna Paulinei. Dar sigur de iubirea ei, a pus starea înspăimântătoare în care se afla Paulina pe seama pudorii și a unei toane de moment. Doamna de Verseuil îl încredință că așa este, iar el nu mai putea de bucurie. De îndată ce se sfârși ceremonia de cununie, doamna de Verseuil o luă pe Paulina deoparte și îi spuse:

– Cred că nu mai trebuie să îți spun că, dacă dezvălui soțului tău acum secretul tău, te faci vinovată și-i vei tulbura pe veci bucuria. Pe bună dreptate, el îți va reproșa taina aceasta care, odată destăinuită, îi va aduce multă nefericire.

– Da, fără îndoială că prima greșeală naște pe loc o a doua; doar dumneavoastră m-ați împins să fac acest lucru, numai dumneavoastră mă faceți să comit greșeala care mă tulbură și mai mult! O, vinovată Paulina!

Plângând, doamna de Verseuil îi răspunse:

– Ingrato, cu ce sunt vinovată? Că am îngropat un secret pe veci uitat de care ne despart atâția ani și atâta distanță? Un secret pe care tu însăși îl poți descoperi soțului tău și care, odată dezvăluit, îi va fi fatal. Așa îmi răsplătești tu bunătatea și binefacerea pe care ți le-am arătat?

– O, Doamne, mama mea și scumpa mea prietenă, zarurile au fost aruncate, răspunse Paulina. Eduard va fi pe veci fericit, iar dumneavoastră nu aveți să vă reproșați bunăvoința față de mine.

În acea clipă, Eduard intră în încăpere: terminase de redactat o scrisoare de afaceri care îl obliga să plece la Paris peste câteva zile. Îi ceru Paulinei să-l însoțească, dar ea se rugă stăruitor de el să o lase să rămână retrasă acasă; amintindu-și promisiunile pe care i le-a făcut, Eduard acceptă cererea ei. Primele zile ale căsătoriei Paulinei cu Eduard nu semănau

deloc cu povestea unei mari iubiri împlinite; tânăra femeie era mereu abătută și rușinată, resimțea deopotrivă dorința și teama de a se destănuia. Văzând-o tulburată, el credea că ea e timidă, când, de fapt, tristețea ei însemna altceva. Când contele a plecat la Paris, Paulina resimți dureros această despărțire; plăcerea femeii pentru viața în singurătate, unde nu se întâmpla nimic notabil, îi potoli lui Eduard temerile. În cele din urmă, plecă, iar lacrimile Paulinei îl însoțiră. În cele două luni cât a lipsit, doamna de Verseuil a rupt mai multe scrisori adresate de Paulina soțului ei în care își dezvăluia secretul. În clipa când își dădu seama că este însărcinată, temerile ei se risipiră, hotărârea a fost luată și înțelegea bine că soțul ei nu are cum s-o mai părăsească. Simțea că legătura puternică ce se crease între mamă și copil creștea pe zi ce trecea, îi dădea sentimentul datoriei și liniștea foarte mult tulburarea ei legată de secretul vieții.

Eduard se întoarse curând de la Paris. Când a aflat că va fi tată, o imensă bucurie îl cuprinse. Când Dumnezeu binecuvântează o căsătorie din dragoste, când copilul pe care-l iubești seamănă cu cea dragă, când ai în suflet dragoste pentru femeia de lângă tine, ce fericire mai mare poate fi? Ce sentimente mai nobile decât acestea poate trăi un bărbat? Nefericită femeie trebuie să fie cea care n-a cunoscut bucuria de a fi mamă! Nenorocită de o mie de ori trebuie să fie cea care și-a văzut copilul murind și care vede, odată cu scurgerea anilor, alți copii crescând și împlinindu-se! Îndurerată este și femeia care a cunoscut binecuvântarea de a avea copii, dar care nu s-a bucurat de ea și a cărei inimă nu a trăit această mulțumire incomparabilă și de neșters!

Paulina și Eduard au știut să guste din plin fericirea de a fi părinți și sufletele lor erau cuprinse de noua îndatorire. În ziua în care Paulina a născut un fiu a fost cu adevărat fericită. Regretele dureroase și le-a îndepărtat din minte pentru a se ocupa doar de soțul ei, de copil și de doamna de Verseuil; evita cu dibăcie orice conversație despre timpurile trecute ale primei

ei căsătorii. Și, dacă, uneori, mai plângea într-ascuns din cauza acestor amintiri, se gândea că plătește îndeajuns prețul pentru tributul nefericirii, dar vai! cum se înșela! Ce potrivnică lege a sorții pune pe picior de egalitate toate destinele! Gândul acesta nu consolează sufletele sensibile, dar, văzând fericirea altora, omul ar suporta, poate, mai bine propria nefericire.

Într-o zi, Eduard se duse să ia o cină de afaceri la Havre; se întoarse mult mai târziu decât anunțase inițial. Ieșindu-i înaintea, Paulina zări pe fața lui o tulburare de nedescris; contele vrând s-o nege, femeia a fost și mai încredințată că era ceva la mijloc; emoționat și mai tare, Eduard nu mai putu rezista. De un an de când erau căsătoriți, el nu-i ascunsese nimic, niciun gând soției lui; într-o astfel de căsătorie nu încăpea vreo tănuire.

– Ei bine, i-a răspuns el, dacă vrei să-ți spun, îți spun: ești, probabil, nemulțumită că mă vezi supărat foc, dar eu, în schimb, ar trebui să te disprețuiesc; pentru că te iubesc nespuse de mult și țin la onoarea ta, îți voi găsi scuze. Azi am cinat la un negustor pe care tu-l cunoști: era acolo un om al cărui nume nu-l cunosc, sosit ieri din Santo Domingo; vorbeam la un moment dat despre frumusețea femeilor; tânărul ofițer a spus că pupila doamnei de Verseuil este cea mai frumoasă femeie pe care a văzut-o vreodată. „Cine? a strigat străinul acela, Paulina de Gercourt, văduva domnului de Valville?” „Da!” a răspuns ofițerul. „Ah, pe aia am cunoscut-o bine, a replicat străinul. Ce spuneți e adevărat, dar caracterul ei s-a format precum trăsăturile ei: trebuie să recunosc că acum este cam ofilită; când a plecat, la vârsta de paisprezece ani, nu trecuse decât prin patul a doi bărbați. Mă gândesc că, de-atunci, v-ați propus să închideți ochii la ce a făcut.” Am simțit că mă cuprinde o furie de nedescris; întâi, cei de față au vrut să-i spună că eu sunt bărbatul tău, dar i-am oprit. Străinul a continuat cu oribilele insinuări; și-a dat seama de imprudența comisă, dar nu și-a retras, totuși, cuvintele, deși vedea pe fața mea că îl disprețuiam enorm. Omul acela se numește Meltin.

După ce Eduard termină spusa, o paloare de moarte o desfigura pe Paulina care tremura din toate încheieturile: dispărarea cruntă ce o stăpâna o împiedica să scoată vreun cuvânt. Oare de indignare sau din cauza altui sentiment straniu era mută Paulina? Ce mister nespus o împiedica de așa de mult timp să fie sinceră cu el? Toate acele vorbe pe care ea i le spunea mereu și cărora el nu prea le-a dat atenție să fie legate, oare, de acest mister? O înspăimântătoare lumină se aprindea acum peste acel trecut și întuneca viitorul! Rămaseră astfel mult timp unul lângă altul copleșiți. Eduard se temu o clipă că Paulina îl bănuiește că nu a respins acele calomnii deșănțate și că acest sentiment pe care ea nu îndrăznea să îl spună o face să tacă acum.

– Mâine mă voi întâlni din nou cu josnicul acela de calomniator.

La aceste cuvinte abia șoptite, Paulina își regăsi puterea de a vorbi.

– Nu, se impacientă ea, nu o să-l revezi cu niciun chip. Omul acela nu e un mincinos, pentru că a spus adevărul. El a fost unul dintre cei care m-au dezonorat, celălalt e mort la Santo Domingo. Ți-am ascuns această rușine, ca să nu-ți pierzi respectul pentru mine, dar acum tocmai asta s-a întâmplat. Ar fi mai fericite pentru mine să mor. Dacă ai milă de mine și dacă mă mai iubești, te rog renunță la acest duel de care mă fac cu totul vinovată, nevrednica de mine! Te rog, nu mă lăsa să trec și prin acest supliciu! Omoară-mă, dar nu mă mai face să trec prin chinurile acestea care sunt mai presus decât toate fărădelegile! Te implor, ai milă!

Eduard nu o mai auzea de mult, era descumpănit; de s-ar fi prăbușit lumea și tot n-ar fi fost atât de siderat; totul părea să se prăbușească definitiv. Un moment, crezu că Paulina spune acele vorbe cu mintea răătăcită, de teamă ca pericolul acela să nu fie adevărat și, întrezărind această speranță, o liniști spunându-i:

– Mai ușor, mai încet! Ce vorbe fără noimă sunt astea?!

Vru s-o cuprindă în brațe, lângă inima lui.

– Nu te apropia, s-a opus ea cu o voce întunecată, nu sunt demnă de tine. Pe mine mă va îmbrățișa moartea. Doar acum îndrăznesc să-ți mai vorbesc. Te rog, lasă-mă!

Prosternat în fața ei, Eduard simțea și furie și respect îngemănate. În acea clipă, intră doamna de Verseuil; Paulina avu un cutremur când a văzut-o, apoi i-a zis:

– Doamnă, v-am urmat sfaturile și acum iată-le consecințele!

Gâtuită de emoție, Paulina îi povesti ce aflase de la soțul ei.

– Acum, urmă ea, înțelegeți ce simt, dar vă rog să mă ajutați ca să-l convingem pe Eduard să renunțe la duelul acela groaznic; este ultima mea dorință.

Ce cumplit moment trebuie să fi fost pentru doamna de Verseuil! A regretat profund sfaturile pe care i le-a dat Paulinei, dar, din dorința de a o scuza pe tânăra femeie, îi povesti lui Eduard împrejurările în care Paulina greșise și despre cum a dorit cu tot dinadinsul să i le mărturisească lui, dar că ea, binefăcătoarea ei, o împiedicase. Contele urmări cu atenție această confesiune care o îndreptătea întrucâtva pe soția lui. Când doamna de Verseuil sfârși spusa, el se întoarse spre Paulina care avea chipul desfigurat de durerea din suflet și, aruncându-se la picioarele ei, îi spuse:

– Paulina, draga mea, crezi că nu te mai iubesc?

– Tu mă iubești, știu că încă mă iubești! O, Doamne

Dumnezeule, îți mulțumesc pentru asta! Ultimele clipe ale vieții mele nu-mi vor fi înspăimântătoare, iar fiul meu va putea rosti numele mamei lui!

Deodată, se aruncă la picioarele lui Eduard, implorându-l să nu se ducă a doua zi la Havre. Drept răspuns, el îi reproșă că e în joc onoarea lui de bărbat; vedea și ea bine că este așa; s-a rugat Domnului preț de câteva momente și apoi, ridicându-se de pe genunchi, se întoarse spre conte care, văzând că zorii se revarsă, se pregăti să plece:

– Răsăritul acesta poate fi ultimul pentru noi doi, îi spuse ea. Nu mai pot trăi pentru soțul meu, dar, cel puțin, am dreptul să mor pentru el. Bindecuvântează-l pe fiul nostru! a urmat ea, arătându-i leagănul copilășului. Și eu îl pot binecuvânta pentru că știu că, în fața Domnului, păcatul meu este iertat. Pe tine, adoratul meu, îndrăznesc să te rog în genunchi să nu îți riști viața pentru mine; sunt greșelile mele și, mai cu seamă, prefăcătoria mea de neiertat care te pun în așa pericol. Tu ești bun și generos, ai milă de mine, pentru că știi cât sufăr!

Eduard voia să-i vorbească.

– Te rog, urmă ea, nu mai spune nimic, totul a fost deja rostit între noi!

În zori, Eduard plecă; Paulina, cu curajul disperării, îl însoți până la poartă ca să-i spună adio. Îngrijorată de acest calm aparent, doamna de Verseuil îi urmărea toate mișcărilor, vădit tulburată; observă cu teamă că Paulina s-a dus să se plimbe pe malul mării.

– Fiți liniștită, i-a spus tânăra femeie, nu mă sinucid! Nu e nevoie, pot muri din marea durere ce o port! Nu credeți?

Două ore lungi și apăsătoare s-au scurs astfel, poate cele mai înspăimântătoare atât pentru Paulina, cât și pentru cel ce mai avea o brumă de speranță, soțul ei. Un curier aduse un bilet de la conte pentru Paulina: „Am avut neșansa, scria el în misivă, să-l omor pe adversarul meu; oricât de vinovat ar fi fost, tot am plâns moartea lui. Voi mai rămâne câteva ore în oraș până închei afacerea asta cu duelul. Te rog mult, Paulina, să te liniștești cât mă aștepți, pentru că iubirea mea pentru tine nu a încetat.”

– Vedeți, i-a spus femeia doamnei de Verseuil, că sângele acelui om a căzut asupra mea! Eu am pricinuit moartea lui Meltin! Doamne, câte orori mă înconjoară, câte fărădelegi am făcut! Mama mea dragă, salvați-mă din coșmarul acesta!

Doamna de Verseuil, disperată și ea, încerca în zadar să liniștească sufletul Paulinei, atins de aripa morții. Îl zăriră de departe pe Eduard venind, dar Paulina nu găsi putere să-i iasă

în întâmpinare; el se apropie de ea, dar se vedea că se teme să nu-i facă reproșuri; se străduia să nu vorbească despre subiecte dureroase care-l tăiau în inimă, iar Paulina, observând temerea lui, simțea că el gândește mai multe decât spune.

– Ce e? Ce mai e acum? o întrebă el într-o zi, văzând-o schimbată tot mai mult. Nu mai sunt același pentru tine?

– Ești mai mult, îi răspunse ea, și nu mai ești același. De-altfel, vezi tu umbra asta care mă urmărește, omul acela căruia eu i-am curmat viața? Vezi tu cum viitorul nostru fericit a fost tulburat pe vecie? Vezi că ți-a pierit încrederea în mine? Eduard, lasă-mă să mor!

Contele era cel mai nefericit dintre oameni: nu putea uita greșelile Paulinei care l-au afectat așa de mult, dar nici iubirea vie ce o avea pentru femeia aceasta; nu-i putea mărturisi durerea ce o purta în suflet. Neliniștit și agitat în prezența ei, Eduard căuta să se plimbe adesea singur. Paulina nu îndrăznea să-i țină companie și rămânea lângă leagănul copilului. Când se întorcea, Eduard o regăsea plânsă; voia să-i vorbească, dar ea îl întrerupea întotdeauna; apoi, el nu mai era sigur ce voia să-i spună și începea o discuție despre altceva. Doamna de Verseuil se acuza fără încetare de sfaturile pe care i le dăduse Paulinei; ceea ce-l dispera pe conte era că soția lui îi ascunsese greșelile din trecut.

Poate că timpul ar fi făcut să renască iubirea între ei, odinioară atât de fericiți, dar, într-o dimineață, una dintre doamnele de companie ale Paulinei, veni să-i spună contelui că stăpâna ei se zvârcolise toată noaptea cu febră mare. De îndată Eduard trimise după medic, apoi se duse iute în iatacul Paulinei; o găsi delirând, chemându-l pe nume fără încetare și murmurând doar aceste cuvinte: „El nu mă mai iubește!” Nu-și putea crede ochilor ce vedea! Ce remușcări! Cât o iubea de mult în momentul acela! Nu se mai putea gândi la nimic altceva. Acolo, în fața lui era ea, iubirea vieții lui și lumina ochilor lui! Doamna de Verseuil era așezată lângă el; era mai înspăimântată decât el, căci știa bine cum o îndrumase

pe tânăra femeie și cât de mare îi era acum durerea prin care trece. Când medicul a sosit, s-a arătat foarte îngrijorat de starea Paulinei; Eduard spera ca doctorul să-i spună că e bine și încerca să-și alunge teama din suflet. Trecură trei zile, fără ca Paulina să-și revină în simțiri: vorbele pe care le spunea în delir erau tot mai înduioșătoare. Acel nume drag pe care-l tot repeta în rătăcire îi venea în minte neconținut, ideea aceea pe care o tot zicea cu aceleași cuvinte îi provocau lui Eduard o imensă durere care se întetea cu fiecă clipă în sufletul nefericitului soț. În cele din urmă, după trei zile, Paulina își reveni în simțiri; Eduard credea că a scăpat de la moarte. Paulina știa că soțul ei își făcea speranțe deșarte; știa și doamna de Verseuil.

– Dragul meu prieten, i-a spus Paulina lui Eduard, să nu-ți faci iluzia care ar putea amărî și mai mult momentul despărțirii noastre. Trebuie să ne luăm adio pentru totdeauna.

– Femeie crudă ce ești, a strigat el cu disperare, tot tu vrei să mă părăsești, tot tu mă disprețuiești pentru că am fost bun cu tine? Du-te, nu mai vreau să știu tot ce am crezut înainte de a te cunoaște! Paulina mea, ești perfectă și sublimă în ochii mei ca în zilele noastre fericite! Timpul și dragostea ți-au făcut sufletul cum e cristalul! Te rog să trăiești pentru a-ți crește fiul, trăiește ca să fii iubită de nefericitul tău soț care singur e vinovat pentru toate!

– Te rog, nu gândi așa, i-a răspuns Paulina. În ochii mei, greșelile tale nu sunt mari; prin regretele mele, au fost șterse în fața Domnului; Dumnezeu a iertat și greșelile mele, pot muri liniștită. Fericirea în iubire se leagă de sentimente mai delicate; greșelile din tinerețe și vina de a le fi ascuns de tine au făcut să pălească această fericire care ar fi trebuit să fie perfectă, fără pată. Prin moarte, voi putea redeveni demnă de tine; astfel, marea dragoste ce ți-o port ți-a fost dovedită; aceasta este ultima amintire pe care ți-o las, este tot ce a mai rămas acum, când iubirea noastră nu mai există. Vezi, Eduard, nu sunt fericită să văd că sufletele noastre se despart: ne vom reîntâlni în ceruri, dar, până atunci, chipul meu îți va rămâne în minte

așa cum am fost odinioară. Dumneavoastră, draga mea mamă, spuse ea doamnei de Verseuil, alinați-l pe Eduard și ajutați-l să-l crească pe fiul nostru. Dumneavoastră vă datorez toate sentimentele și, poate, toate calitățile care îmi fac cinste și mă alină acum.

I-au adus mamei fiul la căpătâi: printre gemetele de durere ale soțului, mângâierile copilului și lacrimile doamnei de Verseuil, tânăra femeie se stingea încet și, tot mai slăbită, își dădu și ultima suflare. Nu pot să vă descriu disperarea celor de față. Ce era viața lor fără ea? Voi spune doar că durerea și căința pentru sfaturile pe care i le dăduse au curmat viața doamnei de Verseuil la puțin timp după aceea. Eduard, pradă regretelor, tulburat peste măsură că n-a putut să-și schimbe principiile de viață cât încă mai era timp, s-a retras într-o singurătate absolută. Trăia doar pentru a-l crește pe băiat care-i era foarte drag, pentru că-i amintea de dragostea lui pentru Paulina.

Adela și Teodor

Toată averea și educația Adelei i-au fost încredințate baronului de Orville, fratele tatălui ei. Însă povara de a-și crește nepoata îl oboseau pe baron într-atâta, că s-a folosit de primul prilej pentru a se descotorosi de ea. Altminteri, era un om cumsecade, fără nazuri, dar atât de superficial, că nu și-ar fi pus în rânduială viața, chiar de-ar fi fost să își piardă toată averea. Acest fel de a fi îl făcuse să treacă drept un zănatec; nepăsarea lui o numeau zăpăceală în tinerețe și filosofie de viață la bătrânețe, însă efectele ei erau aceleași, doar că-i ziceai altfel. Baronul nu făcea nici rău, nici bine, dar, din slăbiciune, se lăsa purtat când de unul, când de altul. Nu prea își rânduia viața după morală, nu era de acord cu tot ce-i impuneau alții, nici cu ce era greu de priceput, nici cu ceea ce îi dădea de furcă sau cerea trudă. Vedea bine că-i peste puterile lui să crească o copilă; așa că a lăsat-o pe Adela la țară, până la paisprezece ani, în grija unei rude pe care o chema doamna de Orfeu. Aceasta era o femeie de vreo treizeci de ani; soțul ei o părăsise, dar ea credea cu încăpățănare că încă îl mai iubește. Fiindu-i devotată trup și suflet, nu a îndrăznit niciodată să se înstrăineze de acest sentiment, de teamă că ar putea cunoaște dorința de apropiere față de altcineva. Pioasă ca un înger, nu știa să se folosească de această calitate; de felul ei, era isteată, dar nu studiasă prea mult; gândind mereu la iubire și necitind altceva decât cărți religioase, nu-i era cunoscută lumea din afară, din cauză că nu ieșise din cea imaginată, a himerelor ei. Din acest contrast de idei fanteziste și obiceiuri religioase, s-a ivit peste ani o fire mai pe placul prietenelor decât potrivită pentru educația pupilei ei. Adela o iubea nespus. Citeau romane împreună, își spuneau rugăciunile împreună, se bucurau și se alintau împreună, iar sufletul tânăr al Adelei era mai tot timpul debordat de emoții.

Așa a fost crescută fata până la vârsta de paisprezece ani, când Adela s-a întors la baronul de Orville. Baronul i-a spus să se întorcă singură, fără vreo însoțitoare; acasă acesta îi pregătise o viață în toată bunăstarea. Pentru a-l impresiona pe baron, prietenele acestuia s-au îmbulzit în jurul tinerei fete, fiecare dintre ele îndemnând-o cum să se îmbrace. Nu i-au spus nici de bine, nici de rău, căci aceste doamne nu prea știau ce educație primise Adela, însă erau preocupate să-i cultive Adelei orgoliul, căci asta însemna să crească ele în ochii baronului. Când o femeie trecută nu este intimidată de o femeie în floarea vârstei, înseamnă că nu o consideră o amenințare. E musai ca femeia trecută să se bucure de succes într-un fel sau altul, ca să o privească cu plăcere pe cea tânără. Adela era năucită de tot ce se întâmpla în jurul ei: voia să știe mai multe despre dragoste, dar aceste doamne îi răspundeau că, dacă vrea cu adevărat să atragă privirile, nu trebuie să poarte culori prea puternice dacă este oacheșă, și nici culori prea stinse, dacă este bălaie. Adela voia să se închine lui Dumnezeu, în schimb baronul o copleșea cu glume. Ea voia să citească, dar nimeni nu-i dădea răgaz să facă asta. De fapt, doamnele acestea nu erau deloc răuvoitoare, ci, mai degrabă, frivole, căci aveau darul de a face să treacă ziua, ca și când n-ar fi fost, fără să-și bată capul cu ceva serios. Cu toate acestea, baronul era plictisit de datoria pe care o avea față de nepoată și era neliniștit de ce anume trebuia să facă.

Într-o bună dimineată, domnul de Linières, om cumsecade de felul lui, dar și cel mai puțin la minte din câți s-ar fi putut găsi în toată Franța, veni să-i spună baronului că are optzeci de mii de livre în rentă, șaiszeci de ani, o iubire nemărginită pentru nepoata lui și că ar vrea să o ia de soție în termen de opt zile, dacă se învoiește și tutorele ei. Baronul nu avu nicio obiecție de făcut la aceasta propunere și bătu palma. Adela, căreia i s-a spus totuși despre târgul făgăduit, era în culmea disperării, căci vedea bine că povestea ei de fericire fusese distrusă. Se înverșună multă vreme în refuz, cum nu te așteptai de la o fată de cincisprezece ani, dar, cu ocazia unui bal, se învoi și ea în

cele din urmă. A doua zi după nuntă, Adela îi trimise mătușii ei o scrisoare sfășietor de tristă: „Nu mai am nicio speranță. Mi-a distrus viitorul. Bucuria de a iubi nu-mi mai este slobodă; mi se va sfârși viața înainte să o fi trăit; nu-mi mai pasă de ce mi se poate întâmpla, mi-e totuna.”

La câteva zile Adela îi scrisese din nou mătușii sale: „Trebuie să-mi trăiesc viața pe care o am acum și să mă las dusă de val. Nu simt nici tristețe, nici bucurie, nu mai găsesc bucurie în visări, mă las cuprinsă de vârtej, și îmi place să pierd timpul degeaba.” Într-adevăr, Adela începuse să se dedea degrabă plăcerilor fără număr ale tinereții ei. Frumușică, isteată, gentilă, era stârnită de orgoliu și-i plăcea tot mai mult succesul de salon. Chiar dacă, deseori, era întristată de cum trecea ziua, groaza de a se găsi singură cu cel mai posac dintre soți o făcea să iasă în societate. Plăceri fără număr din lume o țineau departe de casă. Plângându-se mereu de viața pe care o ducea, ziua următoare era la fel cu cea de dinainte. Trecură astfel doi ani: niciun sentiment nu și-a făcut loc în sufletul ei, dar a învățat să trăiască cu sufletul pustiit, a învățat să se mulțumească cu plăcerile orgoliului. Cu toate că rațiunea și sufletul ei erau superioare destinului, singurăta îi era de trebuință Adelei, căci lumea o tulbura cu tumultul și nestatornicia ei, și asta o făcea să schimbe mereu lucrurile ce o înconjurau. Vederea unei priveliști de țară o făcea să viseze, dar acordurile unei viori o readuceau cu picioarele pe pământ, în oraș. Învățătura simplității despre care vorbește Rousseau se potrivea ca o mânășă unui suflet atât de tânăr și de schimbător. Totuși felul acesta firesc de a trăi nu-i solicita decât calități lăturalnice, nebăgate în seamă; stropul de vanitate, gustul pentru distracții trecătoare sunt defectele ce i le corecta viața la țară, și pe care viața de la oraș i le sporea numaidecât. Însă căldura sufletească, bunătatea, franchețea erau de neatins, iar greșelile în care aluneca cu ușurință erau consolare pentru invidioși, și le oferea prietenilor prilej de glumă totdeauna bine primită. Chipul delicat și blând, părul bălai, pielea obrazului de-un alb

sclipitor, așa cum numai în povești întâlnești, firea ei duioasă, toate erau în contrast cu nestăvilita-i poftă de viață și dădea fapturii ei un aer de modestie și de sensibilitate, care făceau pe oricine dornic să o cunoască. Deși tăia emoții puternice și avea succes răsunător în saloane, Adela era o bună soață. Nu putea suporta ridicolul. Prostul, dacă nu e și fudul, parcă nu e prost destul: soțul Adelei se mulțumea cu câteva cuvinte binevoitoare și cu rugămintea ei de a o însoți peste tot, cărora el se supunea din lipsă de ocupație.

După doi ani de căsătorie, domnul de Linières căzu la pat, bolnav. Adela îl îngriji cu dăruire; în cele din urmă, domnul de Linières trecu în lumea dreptilor. O oroare puternică puse stăpânire pe ea; avea cugetul secăt de sumbra moarte la care fusese martoră, căci era întâiași dată când se gândea la ea cu adevărat. Pierderea unui om drag ne face să simțim atâta durere, încât frica dispare în fața unui sentiment așa de puternic, și contemplăm cu indiferență sfârșitul vieții; acest gând ne trimite spre meditații filosofice și tristețe, de care inima unei femei se înspăimântă ușor. Prietenii baronului de Orville nu înțelegeau deloc sentimentele femeii, așa că Adela simți nevoia să se îndepărteze de ei. Se hotărî să-și petreacă anul de doliu lângă doamna de Orfeuil, mătușa ei iubită, la care se gândea mereu cu drag, deși doamna de Orfeuil o blamase în mai multe rânduri pentru viața libertină trăită la oraș.

La mijlocul lunii aprilie, doamna de Linières se duse la mătușa sa, doamna de Orfeuil. Era de-a dreptul încântată, căci de doi ani nu mai fusese la țară. Imaginile copilăriei i se reîntorceau în minte, cu tot farmecul lor. A fost atât de fericită să o reîntâlnească pe doamna de Orfeuil și niciodată, nicio plăcere nu i-a făcut inima să salte de bucurie, precum dulcea melancolie pe care a resimțit-o în aceste locuri minunate. Numai decît s-au rânduie toate ale zilei, cu tot ce aveau de făcut. Adela vedea că astfel viața trecea mult mai ușor și mai repede, vedea că, dacă o trăia mai intens, se gândea mai puțin la ea. În cele din urmă, mintea ei, fermecată cu totul de viața la țară, o făcu să privească viața de la oraș cu groază.

Trecuseră doar două săptămâni de când Adela se mutase la țară, când doamna de Orfeuil îi propuse să meargă împreună să o vadă pe prințesa de Rostain, al cărei castel era la două leghe depărtare. Această femeie, tare înfumurată, era cunoscută totuși pentru inteligența ei, pentru caracterul fără pată și grija deosebită pentru contele Teodor de Rostain, fiul ei, căruia îi îndreptase rătăcirile tinereții, adică datoriile și femeile. Aceste două vicii, din care mediocritatea face o și mai mare crimă, de care cârcotașii se folosesc pentru a te îndepărta de drumul succesului, îți fac mai mult rău ție decât altora, iar unele trăsături plăcute ale firii le pot fi cauză, dar și scuză.

Doamna de Linières auzise vorbindu-se despre contele de Rostain. Nimeni nu avea o mai bună reputație în ceea ce privește inteligența și gentilețea decât el. Ea știa că Teodor rupsesse orice legătură cu lumea de aproape patru luni, sfâșiat de durerea ce o simțise din cauză că fusese înșelat de amanta sa, doamna d'Etampes, o curtezană pe care o credea a lui pentru totdeauna, pe care a iubit-o cu sinceritate, dar de care s-a îndepărtat din orgoliu și cu mare durere. Se stabilise la Paris, unde trăia într-o companie nepotrivită lui, nu frecventa decât prietenii dragi, dar acesta era un subiect delicat, întrucât își risipise averea cu astfel de prieteni. Și cum părerile despre bărbați se formează ușor prin prejudecăți și, mai ales, fără a-i cunoaște, doamna de Linières își imagina că Teodor este așa cum se vorbea pe socoteala lui, dar, fiind foarte curioasă din fire, era dornică să afle dacă e așa. Îi spuse despre asta doamnei de Orfeuil care îi răspunse astfel:

– Ți s-au spus bazaconii despre contele de Rostain, însă n-au exagerat spunându-ți cât de fermecător știe să vorbească, când serios, când amuzant. Te poate fermeca prin sclipitoarea sa inteligență, dar este cel mai sensibil și mai mândru suflet pe care l-ai întâlnit vreodată. Ideile pe care le are despre orice fel de subiect sunt clare și nimic nu-l scoate din imperiul rațiunii decât băierile inimii. Poartă în cugetu-i multă veselie, iar în suflet, o profundă melancolie. Știu despre el că nu este o fire

romantică, nu trece nicicând măsura, vorbește puțin, dar simte iubirea de o mie de ori mai profund de cât ne-am putea noi imagina.

Ajunsa în acest punct al conversației, Adela deveni nerăbdătoare să cunoască un așa bărbat pe care apropiații lui îl considerau cel mai amabil dintre toți și pe care mătușa sa îl vedea foarte sensibil. Poate că și una și alta erau de trebuință cugetului și sufletului său. Nicicând nu a fost mai preocupată Adela să se facă mai plăcută. Doamna de Orfeu și doamna de Linières se duseră în vizită la castel; aici totul era aranjat cu gust și simplitate. Apropiindu-se de salon, auziră râzând în hohote două femei în vârstă, prietenele prințesei de Rostain; când deschiseră ușa salonului, îl văzură și pe fiul acesteia care povestea cu ele. Adela conversă îndelung cu cele două doamne; în acest timp, îl putea observa pe furiș și pe contele Teodor. Acesta veni să se așeze în fața ei: chipu-i avea trăsături nobile și surprinzătoare, se comporta cu demnitate și grație, avea un fel de a fi natural, dar totuși distant. Avea în privirea-i de vizător ceva trist care se transforma în clipa următoare într-o stare de voieșie ce trăda că nu era în apele lui. Doamna de Linières se strădui mult să-i placă lui Teodor, iar el îi răspundea nevrând să-i arate acest lucru, dar punând-o mereu pe tânăra femeie în valoare. În loc să-l preocupe răspunsul său, contele îl pregătea pe al Adelei, iar dacă aceasta era mai puțin inspirată când răspundea, nu era mai puțin crezută decât el.

Când vizita se sfârși, contele ceru permisiunea de a le însoți pe doamne. Făcu la fel și a doua zi, și în fiecare din zilele ce au urmat. Nicio treabă nu îl mai reținea, se dăruia trup și suflet, făcându-i neîncetat pe plac Adelei, așteptând cu nerăbdare ceasurile de vizită, arătându-și dorințele fără a vorbi despre sentimentele lui, exprimându-le uneori prin dăruire, alteori prin admirația pe care o avea față de Adela. Să o fi flatat atunci când o asculta cu încântare în timp ce ea îi vorbea? Există și o altă artă decât complimentul: e măiestria iubirii. Teodor stăpâna irezistibil acest farmec: trăia prin ceea ce iubea, își

cultiva orgoliul, lăsându-se pradă bățăilor inimii lui, acționând în pofida voinței lui, ca și cum chibzuința l-ar fi putut povățui, ca și cum Emil⁴⁰ și-ar fi purtat în gând ființa iubită spre victoria dragostei. Astfel, contele înfrumuseța nespus de mult viața aceleia pe care o prețuia, presărându-i-o cu plăceri, admirație și fericire; toate acestea i le dăruia, iar când ea pleca, el se pierdea cu firea, nu mai găsea nimic din plăcerea vieții și nici din veselia pe care i-o dăruia. Îi părea că se afundă în neant, bucuriile ce-i păreau veșnice dispăreau odată cu ea. În vremea asta, gentilețea lui Teodor nu mai era la fel, iar melancolia punea stăpânire pe el. Doamna de Linières, care începuse deja să simtă pentru conte o atracție irezistibilă, pe care ar fi vrut să o mărturisească până acum de o sută de ori, nu înțelegea tăcerea lui Rostain; el era liber, ea la fel, niciun obstacol nu stătea în calea lor. Gesturile lui, vorbele lui, privirile lui, mai cu seamă acestea, trădau o iubire nemărginită. Care să fi fost, oare, cauza tăcerii lui?

Adela voia să-i împărtășească mătușii ei sentimentele care o încercau, însă doamna de Orfeuil evita cu grijă această conversație. Într-o seară, în timp ce se plimbau, așteptându-l pe contele de Rostain, pe malul unui pâraiaș, aproape de foișorul care separa grădina de sălbăticia pădurii, Adela i se adresa doamnei de Orfeuil:

– De ce nu îmi mai vorbești despre contele de Rostain?

– Vorbim deja de o oră despre el, răspunse doamna de Orfeuil!

– Mi-ați putea explica, oare, purtarea lui de neînțeles?

– Înainte de toate, ar trebui să știi care este misterul a cărui sursă îmi e străină cu desăvârșire, spuse ea.

– Ah! buna mea prietenă, izbucni Adela în lacrimi, se vede că nu mai țineți la mine, că nu ați presimțit că-l iubesc.

Doamna de Orfeuil, emoționată de sinceritatea mărturiei nepoatei sale, îi spuse:

⁴⁰ Personajul central al tratatului despre educație, *Emil sau despre educație*, scris de Jean-Jacques Rousseau, scriitorul favorit al Doamnei de Staël din tinerețe.

– Dacă aș ști că ești demnă de iubirea lui, nu m-aș opune dragostei ce ți-o poartă.

– Sunteți potrivnică fericirii mele? Tocmai dumneavoastră? o întrebă Adela.

– Dacă ai ști, dragă Adela, ce suflet ți-a fost oferit! Câtă sensibilitate și ce gingășie! Chiar viața lui ți-o încredințează ție!

– Sunt demnă de dragostea lui prin tandrețea ce i-o arăt și prin viața în curăție pe care o trăiesc și pe care mi-ați insuflat-o dumneavoastră.

– Apreciez foarte mult acest lucru, sunt sigură că sufletul tău înflăcărat este capabil de cea mai duioasă dragoste, dar firea-ți este atât de schimbătoare, mintea așa de zvânturată, încât iubitul tău, soțul tău s-ar neliniști cu ușurință din pricina nestatorniciei inimii tale. Îl știu bine pe Rostain, este un om desăvârșit în relație cu alții, dar atât de nefericit. Lumea, care ofilește suflete, i l-a făcut pe-al lui mai neîncrezător, iar experiența de viață, fără a-l îndepărta de bucuria de a iubi, i-a arătat cât de greu se obține fericirea în dragoste.

– Mătușă, răspuse Adela, nu mă judecați după trăirea mea din timpul celor doi ani pe care i-am petrecut în lume; pe-atunci nu simțeam fiorul iubirii. Acum simt că ori voi câștiga inima lui Rostain, ori voi muri. Oare chiar e adevărat că mă iubește?

Pe când termina de rostit aceste vorbe, contele de Rostain se apropie:

– Ei bine, îi spuse doamna de Orfeuul contelui, mă dau la o parte din calea iubirii voastre; cred acum că Adela vă iubește și nu mă opun cu niciun chip destăinuirii care vă frământă sufletul de atâta vreme.

– Draga mea Adela, ascultă-mă, nu e prima oară când îți mărturisesc despre dragostea care sălășuiește înlăuntrul meu. De multă vreme bănuiești ce sentimente am, dar îngăduie ca sufletul meu să ți se deschidă pe deplin. Nu e vorba că nu te iubesc, dar mi-e teamă să mă las pradă speranței că poate

și tu nutrești aceleași sentimente față de mine. Fie ca inima dumitale să-și ia răgaz să cumpănească o clipă; îmi pun viața în mâinile dumitale; fără îndoială că aș încuviința să mă încredințez pieirii doar pentru a mă bucura o singură zi de o amăgire atât de dulce; dar clipa iluminării, clipa morții ar fi atât de crudă, încât nu m-aș simți în stare să-i înfrunt primejdia. Am căutat fericirea pretutindeni. O femeie prihănită, de care mă credeam iubit, m-a ținut în mrejele ei vreme de patru ani. Când am aflat că mi-e necredincioasă, m-am retras, am rupt orice legătură cu lumea; mi-aș fi curmat viața, dacă aș fi putut să iubesc din tot sufletul ceea ce nu prețuiam. Lucruri mărunte îmi ocupau timpul și îmi petreceam zilele fără să le regret și fără să le aștept. Părea că nu mai aveam viață în mine până să te întâlnesc. M-a copleșit gândul unei noi fericiri ce mi-a înmugurit în inimă, și am crezut că aș putea găsi în tine farmecul iubirii și-al neprihănirii; am crezut din tot sufletul că te voi iubi cu patimă, că te voi vedea liberă și că binecuvântarea căsătoriei ar sfinți legătura pe care a plăsmuit-o dragostea. Adela, trebuie să iubim, să purtăm, ca mine, pasiunea în suflet pentru a simți tresărirea pe care o stârnește o asemenea speranță; dar, de două luni de când te văd și te iubesc, mă încercă o teamă, născută doar din firea mea. Sufletul tău, Adela, este neîntinat și sensibil, iubitul tău și soțul tău ar avea toate motivele să-i fie devotat, însă asta nu este îndeajuns pentru inima mea. Deși bănuiala a pierit, neliniștea își face loc neconținut în sufletul meu. Sunt gelos, chiar suspicios. Pentru mine nu există fericire dacă o umbrește cel mai mic nor, iar închipuirile mele sunt atât de sumbre, încât cel mai neînsemnat motiv ar fi îndeajuns ca deznădejdea să mă cuprindă. Cea mai mare parte a bărbaților se preocupă să-și sporească averea ori să-și facă un nume. Eu nu aș putea fi mâhnit decât dintr-o singură pricină: înrăuirile mele interioare se regăsesc în inimă; doar din asta aș putea trăi ori muri. Dacă, într-o zi, mă vei iubi mai puțin (iertare, rogu-te, pentru îndrăzneala să cred că mă iubești deja), n-aș avea a mă plânge din cauza asta. Nu poți niciodată să reînviu dragostea

prin reproșuri, iar sufletul meu e prea sensibil și prea mândru ca să facă asta vreodată, însă m-aș stinge din cauza pierderii iubirii. Acest cuvânt pe care-l tot rostesc ar fi povestea vieții mele, iar acest spectacol ți-ar sfâșia inima, dragă Adela; pentru tine și pentru sufletul tău mă tem și de aceea îți mărturisesc toate acestea.

Această confesiune fusese rostită cu o sensibilitate solemnă care o emoționează profund pe Adela, și, lăsându-se pradă sentimentului care o încerca, spuse:

– Teodor, dragostea mea este demnă de a dumițale.

– Doamne, acesta este cel mai sacru jurământ; în preamulta mea bucurie, simt că nu mă mai pot îndoi de asta.

Lacrimi șuvoaie li se prelingeau pe obraz; Adela era nespuse de fericită. Doamna de Orfeuil le strângea mâinile împreunate. Trăiau o fericire deplină pe care fiecăruia suflet de om o poate resimți; într-un târziu, își șterseră lacrimile de pe chip și puseră la cale în detaliu cum să împlinească această mare bucurie. Adela, mai zglobie de felul ei, era preocupată mai mult de contele Teodor decât de mama lui. Această femeie înfumurată nutrea față de Adela o aversiune pe care cei doi îndrăgostiți nu o bănuiau.

Plin de încredere, Teodor se hotărî să ceară încuviințarea mamei chiar a doua zi, deși doliul Adelei nu-i îngăduia acesteia să se recăsătorească atât de curând. Prințesa de Rostain îi spuse fiului său că nu va fi niciodată de acord cu această căsătorie; el își risipise averea moștenită de la tatăl său cu prietenii și doar mama putea să-i mai dregă pierderile financiare. Teodor fu cu totul indignat de refuzul mamei; fiul respectuos de până atunci se dezlănțui, pentru prima oară, în rostirea unor reproșuri grele; plecă valvârtej din casa ei, ajunsese la doamna de Linières, în culmea furiei și a deznădejzii. Făcându-i cunoscute Adelei spusele mamei lui, aceasta îl întrebă dacă la treizeci de ani nu ar putea să iasă de sub tutela prințesei de Rostain.

– Ba da, îi răspuse Teodor, aș putea, dar averea mea depinde de ea.

– Oare bunurile mele nu sunt ele suficiente pentru amândoi?

– Ai dreptate, îi răspunse el, nu ți-aș putea mulțumi îndeajuns pentru acest imbold nobil al inimii dumitale.

Poate că Adela ar fi trebuit să-l sfătuiască pe iubitul ei să își asculte mama, dar, în acele clipe, nu cunoșteau nici unul nici altul altceva decât o iubire năvalnică. Adela încetă să o mai viziteze pe doamna de Rostain, iar contele își petrecea jumătate din zi cu stăpâna inimii sale, astfel că nespusa fericire de a fi împreună dădea savoare îndeletnicirilor celor mai neînsemnate.

Timpul stabilit pentru cununia lor se apropia; doamna de Orfeuil, singura lor confidentă, aranjă să se facă actele de trebuință pentru încheierea căsătoriei; totul trebuia făcut în cel mai mare secret, întrucât doliul Adelei, refuzul consimțământului mamei lui Teodor, purtarea indiscretă a baronului de Orville, toate îndreptăteau această precauție. Teodor, al cărui suflet zămislea atât de ușor neliniștile, acum nu avea teamă de nimic. Era sigur că stăpânește inima dragii sale Adela; în fiecare zi se ivea un nou prilej de a o iubi, de a o prețui și fiecare clipă îi părea un veac de fericire. Adela era în al nouălea cer, inima ei părea și mai emoționată decât cea a lui Teodor; ea mărturisea totul, nu ascundea nimic.

În dimineața fericitei zile, Teodor o conduse pe Adela în foisorul unde își făcuseră pentru prima dată jurămintele de dragoste.

– În această seară, în fața lui Dumnezeu și a legii, ți se va cere să-ți mărturisești dragostea; apoi o altă unire, la fel de sacră, te va face să fii a mea pentru veșnicie. Jură înaintea lui Dumnezeu, în care amândoi ne încredem, că o mai mare fericire nu poate răsări în viețile noastre decât grație Lui. Jură iubitului tău, care te adoră, că de bunăvoie își dăruiești viața lui. Eu îți jur că voi muri la picioarele tale, dacă vreodată dragostea și fericirea noastră se vor schimba. Crede, draga mea Adela, că nicicând un jurământ nu a fost atât de sincer.

– Și eu, îi spuse Adela lui Teodor, îți jur că nu voi trăi nici măcar o zi fără tine.

Niciodată iubirea nu a fost destăinuită cu atâta înflăcărare. Doamna de Orfeuul, îi întrerupse, zicându-le că preotul îi așteaptă.

– Ah, cine mai are nevoie de el? zise Teodor. Ne-am spus deja jurămintele.

Un fior de teamă puse stăpânire pe Adela: genunchii îi tremurau, ochii i se umplură de lacrimi, fericirea o copleșea. Logodnicul său o sprijinea, cu toate că el însuși era profund emoționat; fără să rostească vreun cuvânt, își împărtășiră acel fatal sau scump *da* cu întreaga lor ființă. Apoi apucară încet drumul de întoarcere la castel, înlănțuiți de dragoste, răpiți de mirajul bucuriei. Cuvintele erau de prisos, își vorbeau din priviri. Doamna de Orfeuul îi privea cu duioșie, amintindu-și cu tristețe de tinerețea ei; văzându-i, îi reveneau în minte necazurile din junețe. Soții înțeleseseră pe dată, iar gândul acesta îi făcu să rupă euforia fără vorbe a iubirii care ar fi putut dura la nesfârșit și se grăbiră să o consoleze pe doamna de Orfeuul, căci nu mai voiau să fie niciun fel de mâhnire în lume. Doamna de Orfeuul era pentru ei o persoană ca oricare alta, iar ei iubeau pe toată lumea la fel.

Astfel, prima lună din căsătoria lor o petrecură într-o atmosferă de liniște și de iubire cum rar ți-e dat să vezi. În această vreme, baronul de Orville îi scria nenumărate scrisori nepoatei sale în care îi cerea să se întoarcă la Paris. Teodor era obligat să-și împartă timpul între mama și soția sa : iarna se apropia.

Într-o zi, Adela îi propuse soțului ei să meargă la Paris să petreacă acolo trei luni. La auzul acestei propuneri, el păli ușor, șovăi o clipă, apoi îi spuse că avea dreptate, că de-o lună mama lui îi cerea să meargă în această călătorie, că o refuzase mereu, dar că acum a venit clipa să răspundă dorinței sale.

– Acest voiaj o să te întristeze, îi spuse Adela.

– Nu, deloc, îi răspunse Teodor, dacă îți face ție plăcere.

Adela nu observă paloarea de pe chipul lui Teodor, că era mai preocupată de propriile trăiri, fără să ia aminte la ale celor din preajmă. Deși îi părea rău că o lasă pe mătușa ei la țară, Adela plecă împreună cu soțul ei, de care era foarte îndrăgostită, extrem de încântată să revadă Parisul. Avea optsprezece ani. În ziua sosirii, Teodor, care-l cunoștea pe baronul de Orville, fu invitat la el la cină; când Adela își făcu apariția în salon, se auziră ropote de aplauze spre lauda frumuseții sale: viața la țară o făcuse mai frumoasă ca înainte. Curând soțul ei, ale cărui inteligență și prestanță întreceau cu mult pe cele ale parizienilor celor mai stilați, se grăbi să-și pună în valoare soția. Erau foarte galanți unul cu celălalt și fiecare cu partenerul de conversație. A doua zi, Teodor o întâmpină pe Adela care îi spuse:

– Niciodată nu am văzut atâta bună dispoziție și jovialitate ca la tine. Se vede că îți place să fii în societate: îți vine ca o mânășă.

– Draga mea Adela, îi răspuse Teodor, aceste succese mondene îmi sunt cu totul indiferente, dar, dacă ție îți plac, atunci le voi căuta mai des, dar pe mine de mult timp nu mă mai flatează.

Adela, pe care toată lumea pariziană o credea văduvă, era și bogată și frumoasă și atrăgea toate laudele mondene; cu toate acestea nu îl iubea mai puțin pe Teodor, dar dragostea pentru el nu mai era întâia ei preocupare, ci succesul la serate care, chiar dacă nu o domina, i se părea mai interesant. Nu s-ar fi dus la nicio petrecere fără să fie invitat și Teodor, dar uneori prefera să fie la bal decât să-și petreacă seara doar cu soțul ei. Lui îi datora toate succesele ei, dar le dorea mai mult și mai mult. Dacă el i se adresa în mijlocul celorlalți, ea renunța la orice discuție pentru a-i răspunde. Dacă o lăsa să danseze ori să strălucească într-o conversație, ea se lăsa sedusă de acest subiect toată seara. Nu putea trăi fără Teodor, dar putea să se distreze în absența lui. Dacă Adela și-ar fi dat seama de propria-i schimbare, în clipa următoare

s-ar fi corectat, dar ei i se părea natural să-i placă în societate, să iubească lumea, să se facă plăcută celor din jur și, crezând că și soțul ei împărtășește același sentiment, nici nu bănuia că Teodor simțea contrariul.

Prima umbră de tristețe pe care Adela o zări pe chipul lui Teodor îi provocă atâta supărare, că renunță de bună voie la succesele ei mondene, însă el nici nu vru să audă de asta. După ce căzura la învoială unul cu celălalt, Adela reîncepu să iasă în societate, iar Teodor, care o rugase să facă asta, nu îndrăzni să-i mărturisească adevărul: ar fi vrut ca Adela să se fi împotrivit mai mult și să nu accepte așa ușor să meargă din nou la baluri. Când ne impunem întâia oară să tănuim ceva față de cel pe care îl iubim, trăim un sentiment de vină pe care cu greu o putem duce. Explicațiile, reproșurile, acuzațiile lasă întotdeauna urme adânci, dar tăcerea ne roade pe dinlăuntru inima. Teodor nu mai era vesel ca înainte, tăcea și strângea în suflet toate supărările cu demnitate; Adela încercă să-l mai binedispună puțin, dar el o respinse cu indiferență, zicându-și că tot efortul ei era din vina pe care o resimte față de el. Adela se supără la rândul ei, văzând că el nu apreciază eforturile ei, și se revoltă de nedreptatea lui față de iubirea ce-i purta și, printr-o înțelegere fără cuvinte, consimțiră să petreacă mai puține clipe împreună. Niciunul nu considera că trebuie să se justifice față de celălalt: Adela era sigură că nu iubește pe nimeni altcineva decât pe Teodor, iar el nu credea că i-ar fi greșit ei cu ceva. Timpul și dragostea ce-și purtau i-ar fi readus împreună, dacă, într-o nefericită împrejurare, în inima lui Teodor, deja întristată și prea lesne dedată tulburării, nu s-ar fi strecurat gelozia.

O prietenă, pe care Adela și-o făcuse cam în pripă, îi mărturisi că s-a îndrăgostit de tânărul conte de Elmont, și o rugă stăruitor pe Adela să-l primească mai des în vizită la ea, căci numai în casa Adelei îl putea întâlni în voie pe conte. Adela, pe care treburile sentimentale o interesau întotdeauna, a fost de-acord; Teodor îl întâlnea des pe conte

în casa lor, făcând vizite soției sale. Când o întrebă pe Adela de ce îl primea mereu, ea se fâstâci, dar nu dădu în vileag secretul prietenei sale. În scurt timp, dezamăgirea ce alungă încrederea se furișă între ei: Adelei i se părea că Teodor e prea distant față de ea, iar el credea că ea nu mai are inima deschisă față de sentimentele lui, drept urmare, socoti în sine să o părăsească pentru totdeauna. Tocmai în această vreme Adela se află însărcinată.

– Doamne, se bucură ea, îl voi face să se întoarcă la mine, îmi voi răscumpăra greșelile, vom părăsi Parisul, vremurile noastre bune de odinioară se vor întoarce!

Teodor intră în camera ei, ea se grăbi spre el să-i spună marea veste, dar, văzându-l atât de glacial, vorbele i se opriră în gât: unul dintre prietenii săi, înșelat de aparențe, înfipsese pumnalul bănuielii în inima lui Teodor, spunându-i că i se pare că Adela îl iubește pe contele de Elmont. Teodor nici nu bănuia că Adela era însărcinată. Văzuse de atâtea ori cum contele de Elmont venea în vizită la soția lui când era și prietena ei de față și credea că Adela nu mai avea încredere în iubirea lui; aceste gânduri amare și ușurătatea Adelei făceau să-l doară sufletul: era convins că ea nu-l mai iubește, de aceea se hotărî pe loc și fără preget să o părăsească.

– Am primit ordin să mă prezint la garnizoana regimentului meu, îi spuse el sec. Trebuie să plec imediat, am venit să-mi iau rămas bun.

Vestea căzu ca un fulger din cer peste doamna de Rostain⁴¹.

– Oh, Doamne, pleci?

– Da, trebuie să plec.

– Și cu câtă indiferență mi-o spui!

– Ne vom vedea curând, îi spuse el și, prefăcându-se nepăsător, continuă să-i vorbească de nimicuri.

⁴¹ În textul francez, în această frază, Adela este numită doamna de Linière ; în acest moment al narațiunii, scriitoarea numește personajul feminin după numele primului soț, deși, acum, Adela este căsătorită cu contele Teodor de Rostain, deci este doamna de Rostain. Am corectat această greșeală a textului în traducere.

Adela urma să-i dea vestea ce-i unea și mai mult în dragostea lor, dar, rănită până în străfundul sufletului de indiferența lui, nu suflă o vorbă despre sarcină; se ridică încet, înaintă spre el, el spre ea și erau amândoi pe punctul să-și spună fiecare ce avea pe suflet, dar Dumnezeu știe ce imbold spre suferință îl făcu pe Teodor să păstreze tăcerea; părăsi brusc încăperea, cu un strigăt de durere:

– Adio, Adela, adio!

Ea rămase acolo, împietrită și fără grai ; fugi după el ca să-l cheme îndărăt, dar nu mai văzu decât trăsura îndepărtându-se în mare grabă; degeaba a strigat cât o țineau puterile, el n-o mai auzea. Adela se duse degrabă la casa lui, dar Teodor nu trecuse pe acolo; după aceea, trimise pe unul dintre oamenii de la curte să meargă la cazarma regimentului lui Teodor, dar el nu era acolo; căută să afle vești de pe domeniile lui, dar nu primi nicio înștiințare nici de-acolo. Înnebunită de durere și de neliniște, se duse la unchiul ei căruia îi mărturisi că s-a căsătorit și îl imploră să se ducă la prințesa de Rostain ca să afle unde e Teodor. Baronul de Orville nu înțelegea defel disperarea nepoatei sale:

– S-o fi dus într-o călătorie, îi zicea el, ce e rău în asta?

În cele din urmă, ca să-i facă pe plac nepoatei, baronul se duse la prințesă; după o oră, care Adelei i s-a părut un veac nesfârșit, s-a întors:

– Nu cred că există pe lumea asta vreo femeie mai insuportabilă la soacra dumitale, îi zise el Adelei. Ce de cuvinte grele ți-a adresat, ce de lacrimi a vărsat pentru fiul ei! Mi-a dat și un bilet.

Adela, emoționată, îl luă cu repeziciune:

„Dragă mamă,

Voi lipsi vreo două luni, iartă-mă că nu-ți spun unde sunt, dar nu vreau s-o știe nimeni. Însă promit să mă întorc; voi reveni după două luni la domeniul dumitale din vecinătatea Doamnei de Orfeuil : ori trăiesc, ori mor la picioarele tale.”

Citind biletul, Adela leșină⁴²; unchiul o ajută să-și revină în simțiri, vru s-o consoleze, dar ea se împotrivi. Nu mai putea suporta pe nimeni lângă ea, învinuia lumea întregă pentru toate greșelile și pentru toate nefericirile ei! Își puse în minte să se ducă la doamna de Orfeu: ce de amintiri dureroase, câte căinți nu avea, câte reproșuri nu i-a făcut lui Teodor! Pe toate le-a rostit în sine-și pe drum. În cele din urmă, ajunsese la castelul unde cunoscuse cândva fericirea. Deși îi trimisese înainte bilet doamnei de Orfeu, aceasta nu a venit s-o întâmpine, iar gestul acesta de indiferență din partea ei mâhni profund.

Adela intră în salon, doamna de Orfeu se ridică și o salută glacial.

– Oh, Doamne, se lamentă Adela, și de la dumneavoastră să mă aștept la muștrări?

Adela puse atâta disperare în cuvintele acestea, încât doamna de Orfeu, la rândul ei emoționată, simți nevoia să-i facă reproșuri:

– Femeie fără suflet, cu ce ți-a greșit bietul Teodor? El, care și-a unit destinul de al tău, care te-a iubit nespun, tocmai el să ajungă să fie victima superficialității tale? Citește, îi spuse ea, citește-ți pedeapsa scrisă în această scrisoare a durerii ce mi-a rupt sufletul de milă pentru el și de marea dragoste ce-ți port.

Adela, fără să mai zică vreun cuvânt, citi scrisoarea aceasta:
„Draga mea prietenă,

Totul s-a sfârșit pentru mine! O clipă de fericire, poate prea lungă pentru un muritor, mi-a luat puterea de a suporta durerea; nu-i scriu celei care mi-a pricinuit-o, departe de mine să mă plâng sau să-i reproșez ceva; Adela ar vrea să se

⁴² Gestul pare teatral, la prima vedere, mai ales că se „întâmplă” să fie mereu în preajmă cineva când leșină Adela. Episoadele de leșin sunt frecvente la personajul romantic, atât masculin, cât și feminin și se datorează trăirii intense a sentimentului pe moment, care epuizează fizic ființa biologică, sleind-o de puteri. Nu este o pierdere a cunoștinței pentru mai multe ore, în sensul medical pe care îl cunoaștem, ci, mai degrabă, o slăbiciune accentuată, manifestată prin neputința de a respira și de a se ține pe picioare. Aici, scriitoarea intenționează, de asemenea, să evidențieze fragilitatea trupului femeii.

justifice pentru ce a făcut, dar eu continui să mă iluzionez cu fericire și mă voi condamna să trăiesc. Dumneata știi bine, Adela mă cunoaște și ea la fel de bine ca dumneata: umbra unei schimbări în sufletul celei pe care o iubesc sau pierderea pe vecie a iubirii ei, pentru mine totuna-s. Iar eu mi-am dat seama de această schimbare din inima ei; n-o acuz pe Adela că m-a înșelat, știu că sufletul ei mi-este credincios și că este neprihănit; dezamăgirea mea e dureroasă, dar nu e amară. Pot continua să iubesc sufletul care mi-a pricinuit-o, dar inima mea nu mai e la fel. Poate că un alt bărbat a știut să se facă plăcut Adelei; oricum lumea și societatea pe care le frecventează au îndepărtat-o de mine, soțul ei: nu mai este Adela cea care trăia doar pentru noi. Ah, Doamnă, nu mai trebuiești fericirii ei: dacă-i așa, de ce aș mai trăi? Mă retrag în munți ca să cuget singur cu cerul și cu pământul asupra sorții mele și asupra dreptului omului de a-și sfârși existența. Dacă pot trăi fără a fi fericit, mă duc unde văd cu ochii, ca să fiu departe de toți cei dragi mie, să-mi umplu timpul și să-mi cheltuiesc energia făcând lucruri de folos altora, să-mi dedic viața semenilor mei, dar nu prietenilor mei. Și dacă nu voi avea destul curaj pentru această hotărâre, atunci mă voi întoarce să-mi sfârșesc zilele lângă dumneata și lângă mama; sper și că, poate, voi resimți nevoia să o revăd pe Adela pentru ultima dată înainte să închid ochii pe vecie. Adio, scumpa mea prietenă, adio!”

Cum să vă descriu starea în care se afla Adela?! Iar Teodor nu era acolo să-i vadă disperarea! Doamna de Orfeuil nu mai putea îndura s-o știe așa și începu pe îndată s-o consoleze, dar Adelei nimic nu-i mai putea alina suferința, voia cu orice chip să plece, voia să și rămână, nu mai cuteza să spere nimic, dar alunga din gânduri teama că totul s-a sfârșit. Nu putea lua nicio hotărâre, nu mai era sigură de nimic, durerea copleșitoare îi frânșese orice strop de curaj. Era lesne să-ți dai seama că remușcările îi sfâșiau sufletul și că porneau din dorința arzătoare de a se destănuși în fața soțului ei. Doamna

de Orfeu nu îndrăzne să o încurajeze să meargă să îl vadă din nou pe Teodor, căci cunoștea prea bine profunzimea sentimentelor lui; el promisese totuși să se întoarcă peste două luni. Cum s-au scurs zilele acelea numai Adela știa! Nefericirea ei profundă au făcut-o din nou demnă de bărbatul ei! Cât de lesne sentimentele dureroase izvorâte din inimă șterg pieritele urme ale bucuriilor și ale vanității! Pe Adela nimic n-o putea clinti să spere. Există nenorociri pe lumea asta, de pildă moartea, pe care nu ni le putem imagina dinainte, pentru că nu știm nimic despre ele.

Într-o zi, pe când Adela și Doamna de Orfeu se plimbau pe drumul care duce la castelul familiei de Rostain, au văzut niște țărani care se întorceau triști de la Curte. Doamna de Orfeu îi întrebă de ce sunt abătuți.

– Doamne! răspunseră ei, dacă ați ști cât de mult s-a schimbat tânărul nostru stăpân.

– Tânărul vostru stăpân?!

– Da, contele Teodor.

La auzul acestor cuvinte, Adela leșină pe loc. O purtară pe brațe înapoi la castel, dar nu bine și-a revenit în simțiri, că se și aruncă la genunchii doamnei de Orfeu:

– Ah! imploră ea, duceți-vă, duceți-vă degrabă la el! spuneți-i toată taina mea, duceți-i să citească scrisorile care îi dovedesc că prietena mea îl iubea pe contele de Elmont și că singura mea greșeală a fost să tănuiesc acest secret! Spuneți-i cu de-amănuntul disperarea pe care ați văzut c-o îndur de două luni încoace! Destăinuți-i totul, dar nu și despre copilul pe care îl port în pântec, că, dacă Teodor nu mai vrea să știe de mama copilului lui, atunci amândoi trebuie să pierim. Dezvinovați-mă în fața lui, obțineți-mi iertarea! Ah! Duceți-vă acum, întoarceți-vă degrabă, gândiți-vă la starea în care sunt, așteptând!

– Voi face ce mi-ai spus, făcu doamna de Orfeu, iertarea ta nu e departe; acum va da crezare sentimentelor tale; cât e de demnă inima ta de inima lui! Ai înțeles de la oamenii aceia că Teodor e mult schimbat?

– Li s-o fi părut țăranilor... Teodor o fi fost mai neglijent în îmbrăcăminte ...Draga mea, duceți-vă în graba mare la el!

Doamna de Orfeuil plecă de îndată, dar, vreme de trei ore cât a lipsit, Adela o așteptă cu sufletul la gură: abia mai putea respira, inima sta să-i sară din piept; cu fiecare clipă, la fiecare zgomot emoția o copleșea peste puterile ei. În cele din urmă, doamna de Orfeuil se întoarse; pradă simțămintelor puternice, Adela nu îndrăzni să o întâmpine. Când intră, doamna de Orfeuil avea un aer atâta de reținut că Adela, văzând-o, se înfioră ca de vestea cea mai sumbră; totuși nevoia de a auzi veștile era mai puternică și asta o ținea în viață.

– Teodor te iartă, spuse doamna de Orfeuil, și te iubește încă, dar este foarte bolnav.

– Slavă cerului că m-a iertat, acum pot muri împăcată. Când voi putea să-l văd?

– Te roagă fierbinte să mai aștepti câteva zile.

– În ce stare e, cât e de bolnav?

Adela puse întrebarea asta cu atâta presimțire în suflet, că doamna de Orfeuil se gândi că trebuie să o asigure că totul este bine. Adela nu i-a mai răspuns nimic, dar rămase mult timp dusă pe gânduri. Pe la ora două după miezul nopții, o rugă pe mătușa ei să se retragă, pretextând că ar vrea să se culce. Cum se crăpă de ziuă, se duse cu trăsura la castelul familiei de Rostain, mitui un grădinar care a lăsat-o să se ascundă într-un loc retras din grădină, unde mama lui Teodor obișnuia să ia micul dejun dimineața. Deși ardea de dorința de a afla vești despre stăpânul lui, Adela nu l-a întrebat nimic pe grădinar despre Teodor: de o mie de ori și-a înghițit vorbele care-i veneau șuvoi pe limbă ; ascunsă-n grădiniță, ea putea observa totul, fără să fie văzută.

Era un timp așa frumos afară ! Pe la vreo zece dimineața, o văzu pe doamna de Rostain apropiindu-se: avea ochii umflați de plâns și era trasă la față. Peste vreun sfert de oră, văzu venind un om, ca o umbră de firav, sprijinindu-se de doi însoțitori; venea încet, cu pas clătinat de slăbit ce era; întâi, Adela nu l-a

recunoscut sau, mai degrabă, nu-și credea ochilor, îi părea că nu-i aievea, ca și cum voia să evite o lovitură direct în inimă; apoi, cum îi auzi glasul atât de drag în urechi, îl recunosc pe Teodor, scoase un țipăt și leșină pe loc. Zgomotul acesta atrase atenția însoțitorilor contelui de Rostain: se duseră în grabă spre marginea parcului, o purtară pe brațe pe Adela leșinată, punând-o la picioarele lui. Ce uimire fără seamăn pe Teodor și pe mama lui!

De îndată ce Adela își deschise ochii, doamna Rostain strigă cu furie:

– Piei din ochii mei, tu care mi-ai ucis fiul! Femeie fără inimă, care te și numești soția lui!

La aceste cuvinte, Rostain își adună toate puterile și, pe un ton răspicat, spuse:

– Mamă, nu vorbi așa cu ea, că e în joc viața mea și respectul meu pentru dumneata. Doamne, ce e cu mine?! Parcă n-aș fi eu!

– Du-te, îi zise mamă-sa, du-te să mori la picioarele ei! Asta e tot ce-și dorește. Adio și n-am cuvinte!

Adela nu înțelegea nimic din vorbele ei. Cu ochii ațintiți pe Rostain, încerca să vadă câtă viață mai avea în el, în trupul împutinat de boală. Rămași singuri, tăcerea îi cuprinse pe amândoi, dar, de îndată, Adela își puse sufletul în palmă, vorbind grăbit și pasional: se dezvinovăța, sărutându-i genunchii, nu vorbea decât despre dragostea ei, spunându-i mereu cum soarta-i depinde iubirea și de iertarea lui.

– Vai, Adela, draga mea, îi răspunse Teodor, văd și înțeleg acum că inima mea a fost nedreaptă cu tine; cred din tot sufletul că ești fără vină și îmi fac doar mie reproșuri amare că nu suntem fericiți.

– Nenrocirea noastră zici, exclamă ea, dar oare viitorul n-ar putea-o îndrepta? Această dragoste care ne unește, acest copil pe care îl port în pântecul meu....

– O, cerule mare! Un copil! O să fii mamă?

– Sunt însărcinată.

– Doamne Dumnezeule! nu se mai abținu el, ce ți-am făcut de vrei să mă legi cu tot dinadinsul de viață? Lasă-mă să mor...

Sfârșind aceste vorbe, se prăbuși secătuit de o durere cumplită. Adela chemă îndată după ajutor: veni ră degrabă, dar Doamne! ce le-a fost dat ochilor Adelei să vadă: însemnele morții și slăbiciunea de pe urmă erau pe fața lui! Alarmată de strigătele Adelei, doamna de Rostain alergă și ea, dar o respinse cu dispreț pe Adela.

– Doamnă, spuse ea, vă veți căi de nedreptatea pe care mi-o faceți acum, veți vedea că îl iubesc.

Teodor, revenindu-și în fire, văzu groaza din privirile tuturor.

– Draga mea mamă, spuse el, las-o pe Adela să stea cu mine, căci nu pot trăi fără ea. Acuma aș vrea să vorbesc puțin cu doctorul care mă îngrijește.

Contele a fost dus în castel, Adela îl urma tăcută, doar oftatul din greu îi trăda sfâșietoarea durere din suflet; chipu-i era ca de gheață. Doctorul intră în camera lui Teodor, apoi ieși, dar Adela stătea tot la ușă, neclintită; se opri în dreptul femeii, îi luă mâna într-a sa, în semn de compătimire.

– Lăsați-mă, spuse ea. Știți cine l-a omorât, de fapt? Eu sunt aceea, plecați de la mine!

Apoi Rostain o chemă pe mamă-sa care, plină de furie, trecu prin fața Adelei, dar, după puțin timp, femeia ieși cu ochii plânși.

– Intră la el, se adresă ea Adelei, vrea să te vadă: du-te să vezi ce ai făcut!

– Doamnă, voiesc să mai trăiesc doar un ceas, îngăduiți-mi-l!

Adela intră în camera lui Rostain și, ferindu-se a-l privi în ochi, se așeză lângă el.

– Draga mea Adela, îi spuse, rog acest suflet atât de curajos și atât de sensibil să mă asculte cu atenție. Ți-am greșit mult, fantezia mea cea rătăcită m-a convins că nu mă mai iubeai, în timp ce inima ta bătea încă pentru mine. Suferința m-a făcut

să-mi simt sfârșitul aproape: întorcându-mă în aceste locuri dragi, eram sigur că mă voi stinge curând. Nu îți ascund că prezența ta, tandrețea și acest dar al iubirii noastre au dat naștere în sufletul meu la regrete și la remușcări chinuitoare. Dar, din nefericire, firul vieții mele nu mai poate fi înnădit și, crezând că aș putea singur să te învăț cum să trăiești după ce nu voi mai fi, am vrut eu însumi să-ți dau de știre de moartea mea.

La care Adela i-a răspuns:

– Crezi că asasina care ți-a înfipt pumnalul în inimă îți va supraviețui? Crezi că nu te voi răzbuna?

– Nu, draga mea Adela, vei respecta copilul a cărui mamă vei fi; va trebui să păstrezi această imagine a unui soț care ți-a fost drag: vei da copilul mamei mele, pentru că nu vrei să mor pe de-a întregul, ci vrei ca amintirea mea să rămână în inima ta, iar trăsăturile mele să le vezi în copilul tău; tu nu vei comite această crimă și nu-mi vei face parte de așa durere mare.

La auzul acestor cuvinte, Adela căzu profund pe gânduri și își spuse în sine: „Copilul lui trebuie să îmi fie sfânt. Asta poate cruța viața lui Teodor, îi poate amâna moartea”. Ridicându-se, Adela se jură:

– Teodor, în fața Domnului îți făgăduiesc că voi răspunde cu capul de copilul nostru.

– Ah, draga mea Adela, dacă juri că îi vei da naștere, că te vei îngriji cu totul de el, că îl vei crește, pot să mor liniștit.

– Nu, făcu Adela cu o voce fermă și întunecată, neclintită în singura-i hotărâre luată, nu; am promis doar să-i dau viață, este tot ce va primi de la mine.

– Ce vrei să faci, Adela? Dragă mea, chiar voiești să iau cu mine în mormânt aceste temeri sfâșietoare?

– Suflete fără milă, se oțărî ea, când m-ai părăsit pentru totdeauna și când ai făcut să curgă prin venele tale otrava care ne omoară acum, inima ta a avut milă de mine? Îmi răpești ceea ce iubesc, e o crimă de care mă fac vinovată eu însămi, și vrei, cu toate acestea, să-ți supraviețuiesc? Iertare, zise ea

căzându-i în genunchi, iartă-mă și du-te, nu vei mai auzi din gura mea plânsetele-mi dureroase. Asta-i soarta mea! Dar întrebă-ți inima și ea îți va destăinui de ce și cât sufăr și oprește-te din a-mi porunci să trăiesc după tine!

Cum sfârși de rostit aceste cuvinte, doamna de Rostain intră: Teodor i-a încredințat cu hotărâre pe soția și pe fiul lui. Nefericita mamă, sfârșită de durere, nu mai putu să scoată niciun cuvânt: pornirile-i rele și duioșia, cusururile-i și calitățile, toate erau uitate înaintea ochilor. Adela, cu ochii țintă la Teodor, trecea prin chinurile morții odată cu el, abia mai putea sufla, părea că se stinge. Îl văzu pälind brusc.

– Teodor! strigă cu disperare.

– Adela, pune-mi mâna pe inimă: ea n-a bătut decât pentru tine. Amintește-ți că nu ai nicio vină, nu uita că îți las în grijă pe fiul și pe mama mea! Adio și nu mă uitați!

Își puse capul pe pieptul Adelei și se stinse. Doamna de Rostain chemă după ajutor; cei veniți voiră să se apropie de trupul neînsuflețit, dar Adela îndepărta cu un gest pe toți cei care dădeau să se apropie. Cei din jur încercau din răsuputeri să o smulgă din acea situație teribilă.

– Nu, a spus ea, nu vă atingeți de el! Vedeți bine că a vrut să moară la pieptul meu.

Cât a fost ziua de lungă nu se mișcă defel de lângă el, cerând din când în când să i se dea câte ceva de-ale gurii; mânca cu grijă, deși era tare îndurerată. Doamna de Orfeuil veni să o implore să-l lase pe mort ca să-l îngroape:

– Curând, i-a spus doamna de Orfeuil, nu-i vei mai cunoaște chipul.

– Este adevărat, răspunse Adela, nu e bine să lăsăm să se vadă obrazu-i descompus de boală. Care i-a fost ultima dorință?

– A dorit ca mormântul să-i fie făcut în părculețul în care v-ați revăzut. Acolo unde ar fi vrut să trăiască, acolo să i se odihnească oasele.

– Avea întru totul dreptate să aleagă așa, răspunse Adela, voi merge în fața cortegiului sfânt.

– Tu?

– Da, eu.

– De ce cauți să-ți frângi inima?

– Nu, draga mea, aceste gânduri îmi dau putere să merg înainte. Lăsați asta în seama mea, vreau să trăiesc; copilul pe care-l port în pântec are dreptul să se nască! Trebuie să-mi stăpânesc inima ce stă să-mi sară din piept de durere. Duceți-vă și întrebați-o pe doamna de Rostain dacă prezența mea îi este de nesuferit încă.

Doamna de Orfeu se întoarse să-i spună că mama lui Teodor o va primi fără mânie. Pentru prima dată, Adela păși în fața ei fără teamă: o vedea că încearcă să-și ascundă cu disperare oroarea pe care i-o provoca prezența Adelei.

– Nu vă mai obosiți, doamnă, să mascați disprețul față de mine, îi spuse ea, nimic nu poate spori durerea sufletului meu în situația în care mă aflu. Ura dumneavoastră se va risipi curând. Promiteți-mi că vă veți iubi nepotul, chiar de eu sunt a sa mamă. Este tot ce citez să sper.

La început, calmul Adelei o supăra pe doamna de Rostain, dar, privind-o mai cu atenție, observă că avea pe chip ceva atât de sumbru și atât de solemn, încât, cuprinsă de emoție, privirea i se înduioșă, vocea i se înmuie; Adela nu și-a dat seama de toate acestea, ci, cufundată din nou în reverie, părăsi încăperea și coborî în grădină. Ajungând în părculețul unde era mormântul, Adela se cutremură, dar, făcându-și curaj, îl chemă pe grădinar și îi spuse:

– Veți face mormântul foarte simplu. Asta-i vrerea lui Teodor. Pe acest mormânt veți așeza două urne.

– Două?

– Da, două. El ar fi îngăduit acest lucru, pentru că m-a iertat.

În acea zi îndurerată a înmormântării, Adela conduse cortegiul cu un curaj de nedescris. Când acesta s-a oprit în fața mormântului, Adela tresări și, plecându-se pe genunchi, se rugă îndelung; se ridică de pe genunchi și, adresându-se doamnei de Orfeu, zise:

– Duceți-mă înapoi la castel, nu mai pot!

Ajunsa acasă, căzu greu bolnavă la pat. Îi spuse mătusei sale:

– Mă aflu în grija dumneavoastră. În durerea în care mă aflu, moartea ar fi o binecuvântare pentru mine, dar știți bine că trebuie să trăiesc pentru a-mi ține făgăduiala. Chiar trebuie.

Grija doamnei de Orfeu și promisiunea făcută lui Teodor au salvat-o de la moarte. Doamna de Rostain a îngrijit-o cu răbdare, Adela îi era recunoscătoare, dar n-a arătat-o prea mult; era cufundată mai tot timpul într-o reverie din care nu părea să iasă decât pentru a mulțumi uneori, rece. Vreme de patru luni, cât a mai durat sarcina, o vedeai adesea singură, scriind mult, mergând neîncetat la mormântul soțului ei, vorbind puțin și căutând să îndepărteze de la sine orice frământare, ba chiar orice sentiment. Se întreținea cu doamna de Rostain doar cât era nevoie: se vedea că nu voia să se facă iubită de ea, ci doar dorea să o vadă pe mama lui Teodor mai fericită și mai întremată.

În cele din urmă, într-o seară, Adela simți că o cuprind durerile facerii. Doamna de Orfeu era cu ea; Adela, pentru prima dată, icni de durere.

– Oh! Dumnezeule, suspină, mi-a venit sorocul!

Doamna de Orfeu nu înțelese la început, dar apoi pricepu starea femeii. În lungile ore de chinuri ale nașterii, Adela nu lăsa să se vadă vreun semn de suferință. Era atât de îngândurată, că parcă sufletu-i era deja desprins de trup. Moașele erau înspăimântate că, pe cât erau zvârcolirile facerii de mari, pe atâta era de liniștită privirea ei. Cum a născut, a cerut de îndată să-și vadă copilul și, luându-l cu mâinile-i tremurătoare, strigă:

– Teodor, oh, dragul meu Teodor, mi-am ținut promisiunea! Apoi, într-o clipită, fără să-și dea seama cineva, înghiți câteva pastile de opium pe care le ținea ascunse la căpătâi. Ieși din langoarea în care era de patru luni și le rugă pe doamnele de Rostain și de Orfeu să se apropie de patul ei.

– Durerea pe care o port în mine de patru luni ar fi fost de ajuns pentru a-mi pune capăt zilelor, dar am avut parte de un ajutor care mi-a venit mai degrabă decât mă așteptam. Vreau să vi-l spun.

Cele două femei începură să plângă.

– Nu mă jeliți, că de mult timp nu mai trăiesc pe dinlăuntru. Inima mea nu mai cunoaște niciun sentiment, nu m-am mai atașat de nimeni și de nimic, sufletul meu s-a împietrit. Dragi mame, dacă mai păstrați amintirea Adelei, cea de dinaintea pierderii lui Teodor, dacă mi-ați iertat greșeala, pe care din nesăbuiță am făcut-o, aveți grijă de copilul pe care vi-l las! Greșelile și nefericirea au grăbit sfârșitul sufletului și al spiritului meu. De aceea, vreme de patru luni m-am gândit doar la moarte și am judecat viața fără iluzii și fără înfrumusețări. Să-i citiți copilului meu ce i-am lăsat scris, să-i vorbiți des despre tatăl lui, pe mine să mă asculte, dar pe el să-l urmeze. Iar dacă greșelile mele îl vor întoarce împotriva mea, fie ca nefericirea și moartea mea să răscumpere oroarea pe care o va fi simțit pentru mine.

Pentru încă puțin timp ea a mai vorbit fără tremur în glas și fără teamă de moarte. În meditațiile sale profunde a vorbit despre Dumnezeu, despre moarte și despre viitor, și nimic din ce-i era drag sufletului nu a ocolit până în clipa în care ideile-i s-au amestecat. Atunci începu să bălmăjească numele lui Teodor, al mamei ei, al copilului și al prietenei; după câteva ore, își dădu sufletul: moartea a izbăvit-o de suferință. Adela a fost îngropată lângă soțul ei, așa cum și-a dorit și cum dragostea ei a meritat. Doamna de Rostain și doamna de Orfeuil nu s-au mai despărțit, legate de aceeași părere de rău și de aceeași vrere: pe copilașul Adelei l-au crescut împreună; educația strictă dată de una, împletită cu educația duioasă dată de cealaltă au desăvârșit acest copil născut din dragoste și din nefericire.

Povestea vieții
Doamnei Jane Gray

Doamna Jane Gray⁴³ a fost nepoata de unchi a regelui Henric al VIII-lea, din partea bunicii ei, Maria, sora regelui și văduva lui Ludovic al XII-lea⁴⁴. Jane Gray se căsătorise cu lordul Guilford, fiul ducelui de Northumberland⁴⁵. Acesta din urmă a obținut de la Eduard, fiul lui Henric al VIII-lea, succesiunea la tron a lui Jane ca moștenitoare directă prin testamentul din 1553, în defavoarea Mariei și a Elisabetei⁴⁶. Mama celei dintâi era Caterina de Aragon, dar intoleranța convingerilor sale catolice o făcea să se teamă de protestanții englezi. În ceea ce-o privește pe Elisabeta, legitimitatea fiicei Anei de Boleyn putea fi contestată. Ducele de Northumberland

⁴³ Lady Jane Grey (născută în 1537, la Bradgate Park, aproape de orașul Leicester – executată prin decapitare în 12 februarie 1554) domnește în regatul Angliei cu ceva mai mult de o săptămână în iulie 1553 ; de aceea a fost numită „regina de nouă zile”. Ea este fiica cea mare a lui Henry Grey, al treilea marchiz de Dorset, și a soției lui, Lady Frances. Pe linia mamei, Jane și cele două surori ale ei erau nepoatele regelui Henric al VIII-lea și descendentele Casei regale a Tudorilor. Tatăl lor era descendent al Elisabetei Woodville, soția lui Eduard al IV-lea.

⁴⁴ Fiul lui Charles d’Orleans și al Mariei de Clèves, a treia sa soție. Ludovic al XII-lea s-a născut în 1462, dar la vârsta de trei ani și-a pierdut tatăl.

⁴⁵ Jane dorea să se căsătorească cu Edward Seymour (1539-1621), conte de Hertford, fiul cel mare al Lordului Protector și vărul regelui. În același timp, mama Janei poartă negocieri de căsătorie cu ducele de Northumberland, John Dudley, doritor și acesta să-l căsătorească pe fiul său, Guilford, cu Jane. Domnișoara este foarte nemulțumită de mariajul propus, pentru că nu-i plăcea deloc familia Dudley. Lady Frances, mama sa, o „convinge” pe fată (se pare că a și lovit-o), iar căsătoria se celebrează în 25 mai 1553.

⁴⁶ Jane Gray a obținut drept de succesiune la tronul Angliei, după ce regele Eduard al VI-lea, predecesorul său, le-a declarat ilegitime pe cele două fete ale lui Henric al VIII-lea, Maria și Elisabeta, întrucât voia cu tot dinadinsul să evite ca țara să fie condusă de o regină catolică. Eduard a eludat legea engleză, dezmoștenind-o pe Maria. Regele nu avea decât șaisprezece ani când a murit, era născut în același an cu Jane, singura sa rudă protestantă.

a pus în evidență toate aceste rațiuni de Stat în fața regelui Eduard al VI-lea. Deoarece Doamna Jane Gray nu considera că dreptul ei la tron era legitim, a refuzat inițial să dea curs testamentului făcut de Eduard. Totuși, la insistențele soțului ei pe care îl iubea mult și asupra căruia ducele de Northumberland avea o mare influență, a încuviințat acest lucru, deși, până la urmă, hotărârea s-a dovedit nefastă. Jane Gray a domnit nouă zile sau, mai degrabă, socrul ei, ducele, s-a folosit de numele ei pentru a domni în această vreme.

Maria, fiica cea mare a regelui Henric al VIII-lea, a de-tronat-o pe Jane Gray, deși partizanii Reformei s-au opus domniei Mariei. Caracterul neîndurător și răzbunător al Mariei a ieșit la iveală prin uciderea ducelui de Northumberland, a fiului acestuia, Guilford, și a nevinovatei Jane Gray. Aceasta nu avea decât optsprezece ani când a murit, însă numele-i era deja faimos datorită cunoașterii profunde a limbilor clasice și moderne – sunt păstrate scrisori de-ale ei în latină și în greacă ce arată aptitudini intelectuale rar întâlnite la cineva de vârsta ei⁴⁷.

Era o persoană de o cucernicie desavârșită, care își trăise viața cu blândețe și în demnitate. Mama⁴⁸ și tatăl său au insistat mult, amândoi deopotrivă, să accepte Coroana Angliei, cu

⁴⁷ Lady Jane, deși foarte tânără la data morții, s-a bucurat, în scurta ei viață, de o reputație foarte bună între aristocrații vremii. Specialiștii în istoria Angliei o prezintă ca un spirit luminat, știutoare de multă carte, erudită a secolului al XVI-lea. Din copilărie învață limbile latină și greacă, precum și dogmele protestantismului, este inițiată în limbi moderne.

⁴⁸ Copilăria lui Jane Gray a fost marcată de o mamă extrem de exigentă cu fiica ei. Lady Frances încearcă să o călească pe Jane pentru eventuala implicare în lumea politică a vremii: îi arată puțină afecțiune, pretinde supunere fără rezerve, adesea o maltratează. Lipsită de manifestarea afecțiunii materne, tânăra fată se consacră studiului, puțin încrezătoare, de-altfel, în forțele proprii. În 1546, când Jane nu are decât zece ani, devine, din dorința părinților, pupila reginei Catherine Parr, ultima soție a regelui Henric al VIII-lea. Atenția și afecțiunea pe care i le arată Catherine îi permit lui Jane să se dezvolte la adevăratul potențial.

toate că Jane s-a împotrivit mult. În ziua încoronării⁴⁹, mama însăși i-a ținut hermina regală. Tatăl a încercat să retrezească pentru fiica lui conștiința partizanilor ei, în vremea când ea era în lanțuri și deja condamnată la moarte de mai multe luni. Acesta a fost pretextul de care s-au folosit detractorii lui Jane Gray pentru a grăbi executarea sentinței. Ducele de Suffolk a pierit la scurt timp după fiica lui.

Scrisoarea pe care o s-o citim este posibil să fi fost scrisă în februarie 1554. Ce e sigur, însă, e că, în acea vreme, premergătoare morții, Doamna Jane Gray a purtat din închisoare o vie corespondență cu prietenii și cu părinții; până în ultima clipă a vieții, nu și-a dezmințit spiritul filosofic și convingerea religioasă.

Lady Jane Gray către distinsul învățat Aylmers⁵⁰:

„Dumitale îți datorez, vrednicul meu prieten, învățăturile religioase, această viață întru credință ce va dăinui în veșnicie. Ultimele mele gânduri îți sunt adresate dumitale în această încercare cumplită la care soarta m-a condamnat. Trei luni s-au scurs de când regina a semnat sentința de condamnare la moarte pentru mine și pentru soțul meu, ca pedeapsă de

⁴⁹ La patru zile după moartea lui Eduard al VI-lea (petrecută în 6 iulie 1553), ducele de Northumberland o proclamă pe Jane regină a Angliei. Ea alege să trăiască în Turnul Londrei unde obișnuiau monarhii să petreacă perioada dintre ascensiunea la putere și încoronare. Lady Jane Grey refuză să-i acorde soțului ei, Guilford Dudley, titlul de rege, propunându-i, în schimb, titlul de duce de Clarence.

⁵⁰ Edward Aylmer sau Almer (1516 – 1574?) din Denbigh and Gresford, Denbighshire, a fost un politician irlandez. Fiul cel mic al lui John Almer, om de arme la Curtea lui Henric al VIII-lea Tudor. A fost judecător de pace, ales al ținutului Denbighshire din 1543 până la moartea sa; între 1552-53, 1557-58 și 1570-71 a funcționat în structurile de apărare civilă ca High Sheriff al ținutului Denbighshire. A fost ales Membru al Parlamentului Angliei (MP) ca reprezentant al aceleiași ținut în 1555. S-a căsătorit cu Dorothy, fiica lui Sir George Calverley of Lea, Cheshire. Împreună au avut cinci fii și trei fiice. Fiul său cel mare, William Almer, a devenit după el membru al Parlamentului Angliei ca reprezentant al ținutului Denbighshire.

a fi domnit nouă zile⁵¹, de a fi purtat pe cap această coroană de spini ce m-a dat morții. Îți mărturisesc deschis: m-am gândit că Maria intenționa să mă sperie prin această sentință, dar n-am crezut că voia să-mi verse sângele care e de aceeași sorginte nobilă cu al ei. Socoteam că tinerețea mea era de ajuns să mă dezvinovățească, nemaipunând la socoteală că m-am împotrivit mult timp încoronării nefaste la care am fost constrânsă. Doar profundul respect ce-l purtam socrului meu, ducele de Northumberland, a putut să mă împingă la greșeala pe care am săvârșit-o. Dar nu-ți scriu aceste rânduri ca să-mi învinuiesc vrăjmașii, ei sunt doar instrumentul voinței Domnului, ca orice în această lume; eu trebuie să chibzuiesc doar trăirile mele. Închisă în acest turn, trăiesc doar din ce simt, iar crezul meu moral și religios e nutrit din luptele care se dau înlăuntrul meu.

Ieri, prietenul nostru, Asham⁵², pe care îl știi și dumneata, a venit să mă viziteze și, la început, prezența lui mi-a făcut vădită plăcere; el mi-a trezit în suflet amintirea orelor atât de plăcute și rodnice pe care le-am petrecut împreună studiind anticii. Nu voiam să-i vorbesc decât despre acești învățați iluștri, trecuți în neființă, ale căror scrieri au deschis drum nesfârșitelor mele cugetări. Dumneata îl știi pe Asham, e serios și calm. Se bizuiește pe înțelepciunea bătrâneții pentru a îndura suferințele vieții. Într-adevăr, bătrânețea unui înțelept nu-i firavă și nici necoaptă, întrucât încercările și

⁵¹ În 10 iulie 1554, Ducele de Northumberland plănuiește să o aresteze pe prințesa Maria pentru a nu afla prea multe despre cauza nobilă pe care el o servește: să o înscăuneze pe nora sa, Lady Jane. Informată la timp de intențiile ducelui, Maria se retrage în castelul Framlingham din regiunea Suffolk. În doar nouă zile, reușește să mobilizeze bună parte din aristocrația englezi și să se întoarcă victorioasă la Londra, în 19 iulie 1554. Parlamentul este constrâns să o recunoască pe Maria ca regină legitimă a Angliei. Primul lucru pe care îl face noua regină este să o închidă pe Jane Grey și pe soțul acesteia în Turnul Londrei, apoi poruncește executarea ducelui de Northumberland, în 21 august 1553.

⁵² Roger Ascham este tutorele verișoarei lui Jane Gray, Elisabeta Tudor. În textul original, numele lui Ascham este ortografiat „Asham”. Am păstrat această grafie în traducere.

credița o întăresc; când timpul care-i rămâne e scurt, îi e de ajuns o ultimă efortare pentru a ajunge la capăt. Aceste clipe ale sfârșitului îmi sunt mai aproape mie decât unui bătrân, iar suferințele pe care o să le-ndur în aceste ultime zile vor fi chinuitoare.

Asham mi-a dat de veste că regina a îngăduit să iau o gură de aer curat și să mă plimb în grădina închisorii; nu-ți pot descrie bucuria care m-a cuprins și care a fost așa de mare, că bietul nostru prieten n-a cutezat la început să mi-o tulbure. Am coborât împreună și m-a lăsat pentru câteva momente să mă bucur de acest colț de natură de care n-avusesem parte de câteva luni. Era una din acele zile de sfârșit de iarnă, care vestesc primăvara. Nu știu dacă vremea frumoasă sau presimțirea întoarcerii primăverii mi-a stârnit imaginația: copacii își întindeau spre soare ramurile încă neînfrunzite, dăduse colțul ierbii, câteva flori timpurii păreau că vestesc prin mireasma lor armonia naturii renăscute în toată splendoarea ei. Vântul adia așa blând, că-mi părea că aud glasul lui Dumnezeu în suflarea aceea nevăzută și puternică ce-mi reda viața cu fiecare clipă. Viața! Doamne, ce cuvânt! Până azi vedeam viața ca pe un drept al meu, iar acum îi trăiesc ultimele bucurii, ca și când m-aș despărți de un prieten drag.

Împreună cu Asham m-am plimbat pe malul Tamisei și am poposit în pădurea încă dezgolită care urma să dea frunză curând. Sub oglindirea razelor de soare, talazurile apei păreau poleite. Însă cu toată această strălucire ca de sărbătoare, în unduirile apei resimțeam ceva trist și melancolic. Le-am contemplat îndelung și cu greu m-am împotrivit să nu cad pradă visărilor al căror farmec nespun mă desprindea de lumea reală. Asham mi-a citit gândurile; mi-a luat mâna într-a sa pe neașteptate, mi-a scaldat-o în lacrimi, rostind:

– O, draga mea prietenă care, pe vecie, vei rămâne regina mea! De ce trebuie să fiu eu sortit să-ți dau de veste nenorocirea ce te pândește? Tatăl dumitale i-a strâns pe toți susținătorii cauzei politice pentru a se împotrivi Mariei. Această regină

hulită pe bună dreptate de toți este înverșunată împotriva dragostei și a prețuirii pe care le stârnesc numele dumitale nobil.

Hohotele de plâns l-au împiedicat să mai vorbească.

– O, vrednicul meu prieten, continuă! i-am spus. Amintește-ți de acei înțelepți visători care au privit cu ochi neșovăielnici moartea chiar și a celor dragi lor. Ei știau de unde venim și încotro ne îndreptăm și asta le era de-ajuns.

– Totuși, zise el, sentința dumitale va fi împlinită: vei fi executată. Eu ți-am adus ajutorul care a dezrobit mulți oameni de vază de la proscierea dictată de tirani.

Acest lord înțelept, drag mie din tinerețe, mi-a întins cu mâna tremurândă otrava cu care ar fi vrut să mă salveze, chiar cu prețul vieții sale, în ciuda primejdiei ce-l păștea. Mi-am amintit atunci de câte ori am admirat împreună pe înțelepții antici care au ales să-și pună capăt zilelor și m-am cufundat adânc în gânduri, ca și când toate învățăturile creștine s-ar fi stins dintr-odată înlăuntrul meu, iar șovăiala a pus stăpânire pe mine ca pe un om slab din fire căruia îi vine greu să se împotrivescă chiar și celei mai simple ispite. Asham îngenunche în fața mea. Avea tâmpilele ninse și plecate; acoperindu-și ochii cu o mână, cu cealaltă mi-a întins licoarea morții, pe care el însuși mi-o preparase. Am îndepărtat cu blândețe această mână și, recăpătându-mi liniștea sufletească prin rugăciune, am găsit puterea să-i răspund astfel:

– Asham, știi cu câtă plăcere am citit împreună cu dumneata din filosofii și poezii Greciei și-ai Romei; frumusețile neobișnuite ale viersului lor, vigoarea neprefăcută a sufletelor lor vor rămâne pe veci fără pereche. Societatea, așa cum e ea rânduită în zilele noastre, e înșesată de frivolități și de vanități ieftine. În ziua de azi nu-i rușine să trăiești fără să cugeți, fără să cauți să descoperi minunățiile acestei lumi, care au fost create să-l învețe pe om adevăruri evidente și trainice. Cei din vechime aveau o societate mult mai măreață ca a noastră, pentru că și-au clădit-o singuri, dar ceea ce cuvântul revelat

a pus în sufletul creștinului e mai presus de om. De la idealul în artă până la regulile de bună purtare, totul trebuie să se raporteze la credință, iar scopul vieții este să ne călăuzim pașii spre viața veșnică. Dacă m-aș lăsa pradă nefericirii care mi-a fost sortită, n-aș întări deloc, prin exemplul meu, speranța celor pe care soarta mea ar trebui să-i înduioșeze. Cei din vechime își înnobilau sufletele prin admirarea propriilor forțe, în vreme ce creștinii au un Martor și în fața Lui trebuie să trăim sau să murim; anticii voiau să preamărească omul, pe când creștinii văd mărturia lui Dumnezeu pe pământ; cei din vechime socoteau prima între virtuți moartea eliberatoare de sclavie, creștinii pun mai mare preț pe devotamentul față de Providență. Fapta și răbdarea își au, fiecare, vremea ei. Ne folosim de vrerea noastră atâta vreme cât îi slujim pe alții și ne desăvârșim pe noi înșine. Când soarta, însă, ne provoacă prin felurite încercări, a da dovadă de curaj înseamnă să accepți această provocare, căci a înfrunta destinul e mai demn de om decât a-l ocoli. Sufletul privește înlăuntru la forțele-i nebănuite; orice gest firesc exprimat ar fi mai uman decât resemnarea.

– Nu voi căuta cu niciun chip, răspunse Asham, să pun la îndoială fermitatea de neclintit a părerilor dumitale. Îmi fac griji doar de suferința la care soarta te condamnă: o vei putea îndura? Această așteptare a execuției, a zilei morții, nu-i mai presus de puterile dumitale? Dacă ți-ai pune capăt zilelor, n-ar fi oare mai puțin dureros pentru dumneata?

I-am răspuns:

– Trebuie să lăsăm ca suflarea dată de Dumnezeu să părasească singură trupul în care a locuit cândva. Mântuirea începe dinainte de mormânt, când, prin propria voință, ne desprindem de mrejele lumii acesteia. În acele clipe de dinaintea sfârșitului, trăirile interioare ale sufletului sunt atât de plăcute, că întrec orice închipuire. Izvorul viilor trăiri din noi e liber de orice încătușare a acestei lumi, iar Domnul desăvârșește în noi destinul vieții veșnice.

– Dar, reluă Asham, de ce să dai prilej dușmanilor dumitale, reginei aceleia crude și supușilor ei josnici, să se bucure de spectacolul nedemn...

Dar nu putu să-și termine spusa. I-am răspuns:

– Dacă m-aș sustrage, fie chiar și prin sinucidere, acestei execuții dictate de furia reginei, i-aș stârni orgoliul și n-aș mai fi un prilej de căință pentru regină. Cine știe în care vreme și căruia dintre semenii mei aș putea fi un exemplu de urmat? Cum să judec eu însămi locul pe care faptele mele trebuie să-l ocupe în istoria țării? Luându-mi viața, ce exemplu aș da eu oamenilor? Doar pe acela că mi-a fost groază de o moarte violentă și că, din orgoliu, am evitat supliciu. Dar îndurând această soartă prin puterea ce mi-o dă credința, aș fi cheazășie corăbiilor înfrânte de furtună, ca mine, dându-le și mai multă încredere în învățătura creștină ce m-a călăuzit.

– Poporul, spuse Asham, îi consideră vinovați pe toți cei pe care îi vede pierind de moartea criminalilor.

– Minciuna, i-am răspuns, îi poate înșela pe unii oameni vreme de câțiva ani, dar adevărul triumfă întotdeauna peste secole și națiuni. Virtutea rămâne de-a pururi și tot ce am făcut în și pentru numele ei va ajunge la marele Adevăr, oricât de slabi am fost noi în timpul vieții. Nu-mi va fi rușine să îndur pedeapsa celor vinovați, fiindcă tocmai nevinovăția mea mă cheamă la judecată. Această inocență a mea ar fi maculată, dacă aș săvârși acest act de violență. Și aceasta nu e ceva prin ea însăși, ci prin tulburarea împăcării pe care sufletul o resimte când se apropie de ceruri.

– Doamne, ce poate fi mai violent ca această moarte însângerată? se înverșună prietenul nostru.

I-am răspuns :

– Sângele martirilor nu e oare un balsam pentru rănilor nefericiților?

– Această moarte, reluă el, săvârșită de oameni, prin satârul criminal, pe care un călău păgân va cuteza să o ridice asupra capului încoronat al Maiestății Voastre, ce e!?

– Prietene, i-am spus, chiar dacă în ultimele mele clipe voi fi onorată ca regină, asta nu înseamnă că îmi va fi mai puțin frică. Moartea poartă ea, oare, o diademă pe palida-i frunte? Nu vine ea întotdeauna cu eterna-i coasă? Dacă tot ne conduce spre neant, merită să ne măsurăm cu această umbră? Dacă dincolo de acest vâl de tenebre e chemarea lui Dumnezeu, atunci fără îndoială că lumina va răzbate prin întuneric și că cerul ni-i ascuns de închipuiri deșarte.

– Cum, nu știți, zise cu o voce sugrumată acest pieten pe care altădată l-am văzut atât de calm, nu știți că supliciiul acesta poate fi dureros și prelungit de-o mână nepricepută?

– Taci, i-am spus, știu asta, dar acest lucru nu se va întâmpla.

– De unde vă vine încredințarea asta?

– Din chiar slăbiciunea mea, i-am răspuns. Întotdeauna mi-a fost teamă de durerea fizică, iar eforturile mele de curaj spre a o înfrunța au fost zadarnice. Prin urmare, sunt încredințată că voi fi cruțată de așa caznă, căci sunt multe binecuvântări ascunse, date creștinului, chiar și-atunci când crede că-i cel mai nenorocit; ceea ce simțim a fi peste puterile noastre nu ni se întâmplă aproape niciodată. În mod obișnuit, cunoaștem firea omului doar din exterior; ceea ce se întâmplă în el însuși nu încetează să ne uimească iar și iar de-a lungul vremurilor. Lipsa credinței l-a făcut pe om superficial și mult prea încrezător în cele ce se văd: în împrejurări și în noroc. Adevărata comoară a gândirii și a imaginației deopotrivă constă în legătura inimii omului cu Creatorul său: aici își află răspunsuri presimțirile, previziunile, minunile; tot ceea ce filosofii antici au crezut că ține de natură nu era decât o oglindire a ceea ce era în sufletul lor, fără să o știe.

Apoi, o vreme, eu și Asham am tăcut. Un gând neliniștit nu-mi dădea pace și eram atât de tulburată că nu îndrăzneam să-l dezvălui.

– Dumneata l-ai văzut pe soțul meu? l-am întrebat.

– Da! mi-a răspuns Asham.

– I-ai cerut și lui sfatul asupra propunerii pe care mi-ai făcut-o mie?

– Da! îmi răspunse Asham din nou.

– Te rog, nu spune nimic, l-am rugat. Dacă părerea lui Guilford și conștiința mea nu sunt una, pe care dintre cele două puteri o voi considera îndreptățită?

– Lordul Guilford, îmi zise Asham, nu și-a dat cu părerea asupra hotărârii pe care trebuie să o luați Domnia Voastră. În ceea ce-l privește însă, hotărârea de a pieri pe eșafod e dârză.

– O, dragul meu prieten, am exclamat, îți mulțumesc că mi-ai lăsat șansa de a alege. Dacă aș fi știut mai devreme hotărârea luată de Guilford, n-aș mai fi avut atâta caznă în suflet, căci dragostea pentru el mi-ar fi fost de ajuns să mă las condusă spre ceea ce îmi poruncește credința. Cum aș putea să nu împărtășesc soarta soțului meu?! Cum aș putea să fiu cruțată de vreuna din suferințele lui?! Cum ar putea ca pașii lui spre moarte să nu fie aidoma alor mei?!

Asham a înțeles atunci deplin că eram de neclintit în hotărârea mea. A plecat de la mine trist și gânditor, dar mi-a promis că va mai veni să mă viziteze. Câteva ore mai târziu, Feckenham⁵³, capelanul reginei, a venit să mă înștiințeze că ziua execuției a fost stabilită pentru vineri⁵⁴; mai erau doar cinci zile până atunci. Îți mărturisesc fără ocoliș: îmi părea că nu mai știu ce simt, într-atât m-a îngrozit vestea că ziua supliciului fusese

⁵³ John Feckenham, capelan catolic, era în slujba reginei Maria. El nu reușește să o convertească pe Lady Jane la catolicism, dar totuși îi rămâne alături în ultimele zile de viață ale acesteia.

⁵⁴ La început, regina Maria a avut intenția de a-i cruța pe Lady Jane și pe soțul ei. Revolta protestantă condusă de Thomas Wyatt (ianuarie 1554) a făcut-o să-și schimbe părerea, consiliată fiind și de miniștrii ei să facă acest lucru. Lady Jane și Sir Guilford Dudley nu fuseseră implicați direct în această frondă, dar consilierii reginei o împing să o execute pe „regina de nouă zile” pentru a descuraja escaladarea politică a acestui conflict religios, la început. Revolta are ca sursă imediată căsătoria reginei Maria cu viitorul rege catolic al Spaniei, Philippe al II-lea; protestanții cer ca Lady Jane să fie reîntronată regină, iar printre insurgenți se numără ducele de Suffolk, tatăl lui Jane. În acest context, semnarea condamnării la moarte pentru cei doi soți este inevitabilă.

aleasă. Am încercat să-mi ascund tulburarea, dar fără îndoială că Feckenham și-a dat seama de acest lucru, căci s-a grăbit să profite de moment și să mă amăgească cu un târg: să-mi scap viața, lepădându-mi religia. Vezi dumneata, scumpul meu prieten, cum Domnul Dumnezeu m-a ajutat și în clipa aceea, căci din trebuința de a respinge târgul acela înjositor pentru mine, mi-am recăpătat curajul pe care îl pierdusem. Prelatul⁵⁵ Feckenham a vrut să intre cu mine în polemici pe care le-am respins, atrăgându-i atenția că, dată fiind situația în care mă aflam, judecata-mi era tulburată și că nu am de gând ca acum, în ghearele morții, să mă îndoiesc de adevăruri de care eram convinsă pe deplin în vremea în care sufletu-mi era netulburat. A încercat să mă înspăimânte, spunându-mi că nu ne vom mai vedea nici aici pe pământ și nici în ceruri, deoarece credința mea mă îndepărtează de Împărăția lui Dumnezeu.

– Dacă v-aș crede, mi-ați pricinui mai multă groază decât călăii mei ! i-am răspuns. Credința pentru care se jertfește omul este întotdeauna cea adevărată pentru inima lui. Argumentele rațiunii sunt șovăielnice, când e vorba de astfel de învățături grele, dar eu împărtășesc dogma sacrificiului și în aceasta cred cu tărie.

Această convorbire cu prelatul Feckenham mi-a înălțat sufletul mâhnit: Dumnezeu mi-a dat chiar în ceasul acela ceea ce Asham voia pentru mine: o moarte voită. Nu-mi luam singură viața, dar refuzam să trăiesc, iar eșafodul pe care alesesem singură să-mi dau viața îmi părea același cu

⁵⁵ În textul sursă apare termenul „docteur” cu sensul de „docteur de la Loi” pentru care există opțiuni de traducere în românește cu „prelat, fin cunoscător al Bibliei, înaltă față bisericească, doctor în teologie”. În *Noul Testament* apare un context similar în *Evanghelia după Luca* 2:46-47 : „Au bout de trois jours, ils [ses parents] le [Jésus] trouvèrent dans le Temple, assis au milieu des *docteurs*, les écoutant et les interrogeant. Tous ceux qui l’entendaient étaient frappés de son intelligence et ses réponses.” Cele două versete au fost traduse cu : „După trei zile, L-au găsit în Templu, șezând în mijlocul învățătorilor, ascultându-i și punându-le întrebări. Toți care-L ascultau rămăneau uimiți de priceperea și răspunsurile Lui.” (Sublinierea ne aparține).

altarul ales de victimă. Renunțarea la viața pe care n-o poți răscumpăra decât cu prețul conștiinței tale e singurul fel de suicid îngăduit omului credincios.

Odată încredințată că mi-am făcut datoria, am cutezat să mă bizuiesc pe curajul meu, dar curând dragostea mea de-a trăi, pe care mi-am reproșat-o uneori, în vremea fericită a vieții mele, a reînviat în inima-mi încercată. Asham a venit din nou să mă vadă a doua zi și ne-am plimbat iar pe malul Tamisei, mândria ținutului nostru drag. Am încercat să reiau subiectele obișnuite de conversație, am recitat câteva fragmente din frumoasele cânturi ale *Iliadei* și din Vergiliu pe care, cândva, le studiasem împreună. Poezia-i făcută să ne înalțe spiritul printr-un nobil entuziasm; amalgam fascinant de gândire cu imagini, de natură cu suflet, de armonie a graiului cu trăiri evocate, poezia ne seduce prin puterea de a simți și admira. Și aceste plăceri nu mai sunt acum pentru mine! Am readus în discuție scrierile cele mai încifrate ale filosofilor. Asham îl vede pe Platon ca un suflet predestinat creștinismului. Dar și el, ca majoritatea filosofilor antici, sunt prea mândri de facultățile intelectuale ale ființei umane și se bucură într-atâta de capacitatea omului de a gândi, că dorințele lor nu mai țintesc deloc spre o altă viață. Ei sunt convinși că pot s-o retrăiască prin elanul contemplației interioare. Odinioară și eu mă dedam celor mai nobile plăceri, meditând asupra cerului, a geniului și a naturii. La gândul acesta, o nechibzuită părere de rău după viață a pus stăpânire pe mine. Îmi închipuiam viața în culori vii față de care lumea viitoare părea fără rost și lipsită de farmec.

Oare, îmi spuneam, amintirea veșnică a acestor trăiri merită înlănțuirea de temeri și de speranțe care reînnoiește cu atâta forță cele mai tandre sentimente de afecțiune?! Dezvăluirea secretelor universului va avea vreodată același farmec inefabil ca misterul care le învăluie? Certitudinea va dobândi ea, oare, faima amăgitoare a îndoielii? Adevărul în strălucirea sa ar putea da tot atâtea bucurii ca goana după

descoperirea lui? Tinerețea, speranța, amintirea, obiceiurile, ce s-ar alege de toate, dacă timpul ar sta în loc? În sfârșit, ce dar mai frumos ca iubirea ar putea oferi Dumnezeu, în toată măreția Sa, creației zămislite?

Am hulit grăind aceste temeri, dragul meu prieten, și mărturisesc asta cu umilință. Asham, care în întâlnirea din ajun, părea mai puțin pios ca mine, mi-a contrazis curând strigătul răzvrătit de durere. Îmi zise:

– Nu trebuie să te folosești de faptele bune ale Binefăcătorului ca să-i pui la îndoială puterea. Cine v-a dat viața asta după care vă pare rău? Și dacă bucuriile acestea știrbite vă par așa de neprețuite, de ce le credeți pierdute? Sigur că imaginația noastră poate plăsmui ceva mai bun decât pământul acesta pe care trăim, dar dacă aceasta dă greș, se cuvine, oare, să credem că Dumnezeu este un creator neputincios să zămislească o a doua Creație mai frumoasă ca prima?

Acest gând curat m-a făcut să-mi adun mințile și m-am rușinat de rătăcirea spre care mă împinsese teama de moarte. O, prieten drag, e atât de greu să pătrunzi acest gând, căci prăpăstii tot mai adânci se deschid sub hăurile lui. Peste patru zile⁵⁶ viața mea se va sfârși, chiar și-această pasăre ce brăzdează văzduhul va trăi mai mult ca mine, eu voi fi-n pământ. Aceste obiecte lipsite de viață care mă-nconjoară vor rămâne neclintite, dar din mine nu va rămânea nimic, poate doar amintirea-mi în sufletul prietenilor mei. Mister de nepătruns al spiritului care-și sfârșește alergarea aici pe pământ! Dacă mâna poate ține frâiele cailor carelor, totuși mintea nu poate câștiga niciun minut în fața morții! Iartă-mi slăbiciunea, sfătuitoarul meu întru credință! Cu dumneata, care ai ținut la mine din tot sufletul, mă voi vedea în ceruri. Mai auzi-voi oare glasul atât de emoționat care-mi vorbea de bunul Dumnezeu? Ochii mei, admira-vor ei chipul dumitale înțelept?

⁵⁶ La momentul acela, regina Maria pusese deja să fie închis ducele de Suffolk, tatăl lui Jane, sub vina de a fi participat la revolta condusă de Thomas Wyatt. Ducele va fi executat în 19 februarie 1554, la o săptămână după Lordul Guilford Dudley.

Guilford, dragul meu soț! Chipul tău nobil e în sufletul meu zi și noapte; te-oi regăsi eu printre îngerii pe care-i întrupai pe pământ? Dar ce spun eu?! Sufletul-mi vlăguit nu poate să-și dorească dincolo de mormânt decât întoarcerea la viața de acum.

(Joi)

Soțul meu a cerut să mă vadă azi pentru ultima oară. I-am refuzat această clipă în care bucuria și disperarea ar fi fost una. Mi-e teamă să nu-i par prea resemnată. Dumneata mă știi acum: sufletul meu își dorește prea mult fericirea și nu voiam să-mi pierd din nou nădejdea. Părinte al meu, mă înțelege? Oare sacrificiul acesta n-a ispășit el totul? Acum nu mă mai tem că viața mi-e prea dragă.

(În dimineața execuției)

Dragul meu părinte, l-am văzut! Înainta spre eșafod cu un pas atât de hotărât, încât ai fi crezut că el e comandantul plutonului care-l însoțea. Guilford a ridicat ochii spre celula mea, apoi spre înalături. I-am înțeles gândul: își continua drumul spre veșnicie. La cotitura drumului care duce spre locul unde moartea ni-i pregătită pentru amândoi, el s-a oprit o clipă să mă mai vadă o dată. Privirile lui au binecuvântat-o pe cea care i-a fost alături și la bine și la rău: și pe tron și pe eșafod.

(O oră mai târziu)

Mi s-au adus rămășițele pământești ale lui Guilford sub ferestrele turnului⁵⁷. Un liștoliu i-acoperea trupul decapitat: prin pânda morții se vedea ceva cumplit! Dacă nu mi s-ar fi hărăzit și mie aceeași soartă, care pământ ar fi putut duce imensa mea durere? O, Doamne, părinte al meu, cât de

⁵⁷ Cadavrul decapitat al Lordului Guilford Dudley a fost lăsat în incinta Turnului Londrei ca să poată fi văzut de la fereastra celulei unde se afla încarcerată Jane. Soțul ei a fost executat public în dimineața zilei de 12 februarie 1554.

neagră și urâtă mi-e acum lumina zilei! O, sfântă moarte! Și viața și moartea au fost lăsate de Domnul pe pământ! Moarte, tu-mi ești acum înger păzitor, căci prin tine îmi găsesc pacea!⁵⁸ Dumnezeuul meu m-a pecetluit pentru Împărăția Lui! Pregătindu-mă pentru întâlnirea cu soțul meu⁵⁹, Dumnezeu nu mi-a cerut nimic peste puterile mele; de aceea îmi încredințez fără teamă sufletul în mâinile Tatălui.⁶⁰

⁵⁸ Cf. Psalmul lui David *Miserere mei Deus* („O, Dumnezeule, ai milă de mine !”) pe care Lady Jane l-ar fi recitat pentru ultima oară chiar pe eșafod.

⁵⁹ La ordinele reginei, executorii sentinței au dus-o pe tânăra văduvă până la Tower Green – întinderea de gazon din incinta Turnului Londrei -, pentru a fi decapitată, departe de privirile scrutătoare ale publicului larg. Era o procedură care se aplica doar persoanelor cu sânge regal. Pe eșafod, Lady Jane a fost pusă în genunchi, și-a legat ea însăși ochii cu banderola neagră, apoi a rostit rugăciunea adresată lui Dumnezeu de iertare a călăului.

⁶⁰ Lady Jane citează ultimele cuvinte ale lui Isus Christos înainte de a muri crucificat, așa cum apare relatat în *Evanghelia după Luca* 23:46 : „Tată, în mâinile Tale Îmi încredințez duhul!”. Jane și soțul ei, Sir Guilford Dudley, sunt înmormântați în capela cu hramul Sfântul Petru din incinta Turnului Londrei.

Tabel cronologic

1764

Bancherul Jacques Necker din Geneva (născut în 1732, fiul unui avocat și profesor de drept la Universitatea din Geneva) se căsătorește cu Susanne Curchod (născută în 1737, fiica unui pastor elvețian protestant din Crassier, din apropiere de Lausanne).

1766

Se naște la Paris Anne-Louise-Germaine Necker. Părinții elvețieni au ținut cu tot dinadinsul ca fiica lor să se nască la Paris, deși nu aveau reședința acolo, ci s-au mutat doar în acest scop.

1776

Mama este cunoscută în epocă pentru salonul celebru frecventat de marile personalități din lumea literelor, a politiciii, a artelor. O educă pe fetiță într-un spirit riguros, supraîncărcându-i, uneori, programul cu lecturi din autori contemporani sau din clasici; îi impune să facă teme și conspecte în exces, ceea ce pe tânăra fată o epuizează și, la indicația medicului, tânăra Germaine călătorește cu părinții în Anglia.

1777

Tatăl, Jacques Necker, este numit Director General al Finanțelor Franței, sub Ludovic al XVI-lea.

1781

Jacques Necker demisionează; în locul său este numit Jean-François Joly de Fleury (deține această funcție cheie în Franța între 1781-1783), urmat de Henri Lefèvre d'Ormesson (1783-1784, șapte luni), apoi de Charles Alexandre de Calonne (1784-1787). Toate aceste personaje politice, extrem de influente ale vremii, vor apărea aspru infierate în eseurile și în memoriile Doamnei de Staël de mai târziu: *Zece ani de exil și Considerații asupra Revoluției franceze*.

1784

Jacques Necker cumpără castelul și domeniul de la Coppet (în cantonul de Vaud, Elveția) care va deveni adăpostul familiei în multele vremuri de restriște care vor urma. Este căminul familial spre care Doamna de Staël se va întoarce mereu cu drag și nostalgie, care va avea o încărcătură afectivă aparte pentru scriitoare, întrucât tatăl ei își va petrece bătrânețile liniștite aici; romanciera Doamna de Staël aici va găsi refugiu în exilul pe care i-l va impune Napoleon și, tot aici la Coppet, va crea cenaclul literar și politic numit de critică *Le Groupe de Coppet*. Castelul și reputația sa culturală pe care Germaine i-o dă îi va aduce apelativul de Doamna de la Coppet.

1785

Germaine ține un jurnal intim. Regăsim în paginile acestuia un portret făcut tatălui său, pe care îl apreciază foarte mult.

1786

După mai multe încercări ale mamei de a o căsători pe tânăra Germaine (cu Edward Gibbon, apoi cu sir William Pitt le Jeune) și de a contracta o partidă de succes (la care fata se opune cu vehemență, arătând că relația mamă-fică nu a funcționat niciodată decât în sens autoritar), se căsătorește cu cu Eric-Magnum, baron de Staël-Holstein (în 14 ianuarie

1786), ambasador al monarhiei suedeze la Paris. Nu îl iubește, dar îi preferă compania protectoare și inteligentă, deși este cu șaptesprezece ani mai mare decât ea (în anul căsătoriei, Germaine are douăzeci de ani, iar Eric are treizeci și șapte).

La puțin timp după nuntă, noua Doamnă Ambasador deschide salonul literar și politic în Paris, pe Rue Du Bac la numărul 97, unde familia și-a stabilit reședința (este, fapt, sediul Ambasadei suedeze la Paris).

Scrie piesa de teatru *Sophie sau sentimentele ascunse*, publicată în 1790. Tot acum scrie prima versiune a *Scrisorilor despre Jean-Jacques Rousseau, omul și scriitorul*, precum și trei nuvele cu intrigă amoroasă: *Mirza sau scrisoarea unui călător*, *Povestea vieții Paulinei și Adela și Teodor*, ce vor fi publicate în 1795.

1787

Doamna de Staël naște o fetiță, pe care o numește Gustavine (după numele bunicului suedez, tatăl lui Eric, Mathias Gustav Staël von Holstein). Copila moare doi ani mai târziu.

Scrie *Jane Gray*, tragedie în versuri, în cinci acte, publicată în 1790.

1788

Tatăl său, Jacques Necker, este rechemat de regele Ludovic al XVI-lea în postul de Ministru al finanțelor în Franța.

Germaine se îndrăgostește de Louis-Marie, conte de Narbonne cu care începe o relație extraconjugală de durată.

Publică Scrisori despre *Jean-Jacques Rousseau, omul și scriitorul*, reeditate de mai multe ori în Franța și în străinătate.

1789

Necker este exilat în 11 iunie. În 30 iunie este rechemat și i se face o primire fastuoasă de către Rege la Primăria Parisului. Revenirea glorioasă a tatălui este trăită cu intensitate de tânăra femeie, ea însăși o răsfățată a saloanelor pariziene.

Este martora evenimentelor din zilele de 5 și 6 octombrie de la Versailles. Implicarea directă în Revoluția franceză îi va oferi datele necesare pentru elaborarea eseului *Considerații despre principalele evenimente ale Revoluției franceze*.

1790

Îl naște pe Auguste, primul ei fiu (tatăl băiatului este Louis de Narbonne, deși primește numele de Staël-Holstein).

Publică *Elogiu adresat domnului De Guilbert*.

Scrie două tragedii în versuri: *Montmorency* și *Rosamonde*.

Necker demisionează din funcția de ministru de finanțe și se va retrage pe domeniul său de la Coppet.

1791-1793

Salonul Doamnei de Staël este dintre cele mai frecventate și disputate la Paris. Personalități politice puternice și controversate ale vremii își dau întâlnire aici: la început, iacobinii o acuză că îi primește pe regaliști, pentru ca, mai târziu, regaliștii să-i impute că îi preferă pe iacobini.

1792

Doamna de Staël, Louis de Narbonne și Pierre-Victor Malouët propun Regelui Ludovic al XVI-lea și Reginei Marie-Antoinette, captivi împreună cu copiii lor, un plan de evadare.

Naște pe cel de-al doilea fiu al ei, Albert, la Rolle, în Elveția (tatăl lui este Louis de Narbonne, dar primește numele de Staël-Holstein).

1793

În august publică în Elveția și în Anglia *Considerații despre procesul Reginei* (în Franța o publicație cu un astfel de subiect era oprită prin lege).

În octombrie este executată prin ghilotinare Regina Marie-Antoinette.

Îl cunoaște pe Adolph-Ludvig Ribbing cu care va începe o relație extraconjugală care va dura până în 1795.

1794

Publică povestirea *Zulma* și *Reflecții despre pace adresate domnului Pitt și francezilor*.

Moare Susanne Necker, mama sa.

Îl cunoaște pe Benjamin Constant care, la început, frecventează salonul ei ca literat și cu provocatoare subiecte de discuții, apoi îi devine prieten apropiat și devotat. Cu trecerea anilor, Benjamin Constant a devenit marea sa iubire.

1795

Publică *Scieri alese* (culegere de texte).

Tipărește *Reflecții despre pacea interioară*, dar rămâne o ediție nedifuzată.

Este emis împotriva ei primul ordin de exil de către Directorat; prin urmare, este nevoită să părăsească Franța pentru a se stabili în Elveția unde rămâne până în 1796.

1796

Publică despre *Influența pasiunilor asupra oamenilor și a popoarelor*.

1797

Revine în Franța.

O naște pe Albertine, fiica ei unică, la Paris.

Pe 6 decembrie îl întâlnește prima oară pe Napoleon cu care, de-a lungul anilor, va mai avea întâlniri, dar nu dintre cele mai plăcute. Celebră este cea în care cei doi își acordă întâietate la trecerea dintr-un salon în altul, la o reuniune. Napoleon i-ar fi spus primul: „-Passez, Beauté!” Răspunsul din partea ei nu întârzie, la fel de mușcător: „- Comme votre gloire, Majesté!”

1800

Publică eseu revoluționar *Despre literatură*.

1802

Moare soțul ei, baronul Eric de Staël-Holstein de care se separase cu mult timp înainte, dar de care nu divorțase. În tot acest răstimp au purtat o interesantă corespondență.

Publică romanul *Delphine*.

Tatăl său, Jacques Necker, publică *Opinii despre politică și finanțe*.

1803

Cade în dizgrația lui Napoleon care dă ordin să fie exilată definitiv. Începe mult durerosul său exil care va dura aproape doisprezece ani.

În octombrie Doamna de Staël pleacă spre Germania, însoțită de Benjamin Constant. Pentru câteva luni se stabilește la Weimar unde îi întâlnește pe romanticii confrați germani Friedrich Schiller, Johann Wolfgang von Goethe, Christoph Martin Wieland. Cenaclurile literare ale Grupului de la Coppet al cărei lider este Germaine de Staël ține ședințe itinerante în timpul exilului german al Doamnei de la Coppet.

1804

La Weimar familia ducală, Karl-August Mare Duce de Saxa-Weimar-Eisenach și soția sa, Louisa de Hesse-Darmstadt, o primește cu care cinste.

Călătorește la Berlin unde îi întâlnește pe frații Schlegel împreună cu care organizează câteva ședințe ale cenaclului literar al Grupului de la Coppet (în exil).

Curtea regală prusacă de la Berlin o primește cu mare fast și onoruri: Friedrich Wilhelm al III-lea și Regina Louise.

În toamnă este încă în Germania când află de moartea tatălui ei drag. Se întoarce în grabă la Coppet unde își petrece următoarele luni, inventariind, clasificând și triind

manuscrisele lui Jacques Necker pe care le va publica mai târziu, prefațate de ea: *Despre viața și opera domnului Necker*.

În decembrie pleacă în Italia, unde îl întâlnește pe poetul Vincenzo Monti.

1805

În Italia călătorește la Roma, Veneția, Milano, Florența.

În vară se întoarce din Italia și, în încercarea de a se apropia de Paris pentru a se stabili acolo, rămâne mai multe săptămâni în apropiere de Capitală: Auxerre, Rouen pe domeniul lui de Castellane, pentru ca, în final, să se întoarcă la Coppet, în Elveția.

Începe să scrie romanul *Corina sau despre Italia*.

Refuză cererea în căsătorie a lui Benjamin Constant.

În decembrie, la Coppet și, în paralel, la Geneva, încep sezoanele teatrale organizate de Germaine de Staël: la castelul familiei pune în scenă piese de teatru clasice (de pildă, *Méropé* de Voltaire sau *Phèdre* de Racine), dar și piese create de ea.

1806-1807

La castelul de la Coppet reunește în jurul ei elita intelectuală a vremii. Organizează discuții-dezbateri referitoare la devenirea politică a Europei și a Franței; dezbate și teme literare privitoare la noul curent în arte: romantismul; pune în scenă piese de teatru din autori diferiți, de multe ori interpretând ea însăși roluri principale sau secundare; organizează spectacole de operă; scrie asiduu la marile sale cărți pe care le va publica mai târziu.

Din ianuarie până în aprilie 1806 își stabilește reședința la Geneva unde pune în scenă și joacă piese de teatru într-o clădire centrală (situată în la Place du Molard), special amenajată și închiriată pentru acest scop.

În aprilie 1807 publică romanul *Corina*.

Scrie drama *Geneviève de Brabant*.

În toamna lui 1807 călătorește din nou în Germania.

1808

Călătorește la Viena. Îl cunoaște și leagă o strânsă prietenie care va dura până la sfârșitul vieții cu Prințul de Ligne căruia îi va prefața scrierile.

Se întoarce la Coppet unde începe lucrul la eseul *Despre Germania* și scrie piesa de teatru *Sunamita*.

1809

Lucrează intens la eseul *Despre Germania*.

Continuă seria ședințelor cenaclului literar și politic de la Coppet.

La începutul verii, revine în Franța, încearcă din nou să se apropie de Paris, cu gândul de a se stabili în Capitală; se instalează în așteptare pe domenii de pe Valea Loarei, situate la mai mult patruzeci de leghe de Paris, atât cât avea îi era permis, conform ordinului emis de Napoleon: prima dată la Lyon, unde asistă la spectacolele lui Talma; apoi se instalează în castelul Ray-de-Saône, în Bourgogne-Franche-Comté, apoi în castelul Chaumont-sur-Loire, în castelul Fosse-Sèche, pe valea Loarei.

În toamnă, se reîntoarce la Coppet, fără să fi putut ajunge la Paris: continuă sezonul teatral cu punerea în scenă a altor piese de teatru în care Germaine joacă rolul principal sau secundar.

1810

Publică eseul *Despre Germania*, dar cartea este interzisă și pusă la index de regimul napoleonian: este arsă întreaga ediție ieșită de sub tipar.

În toamna 1810, Napoleon o somează să părăsească Franța în douăzeci și patru de ore. Motivul real este publicarea eseului amintit, considerat anti-francez, deci o carte periculoasă pentru stabilitatea politică a sistemului Împăratului francez.

Îl cunoaște pe John Rocca, un tânăr ofițer elvețian, care avea cu vreo douăzeci de ani mai puțin ca ea, cu care trăiește o nouă aventură.

1811

Scrie tragedia *Sapho* și se documentează pentru proiectata epopee *Richard Inimă-de-Leu*.

Începe să-și scrie memoriile: *Zece ani de exil*.

1812

Îl naște pe Louis-Alphonse Rocca, al cincilea copil al său.

În mai plănuiește marea evadare în Anglia, pentru a nu fi arestată și încarcerată de Napoleon. Face un vast ocol prin Europa centrală, în Imperiul Habsburgic, trecând prin Polonia ocupată, ajunge în Rusia (Moscova și Sankt-Petersburg), trece în Suedia, la Stockholm.

În iulie și la începutul lui august, se află la Moscova. Pușkin va publica în 1836 un *Fragment inedit din memoriile unei Doamne ruse* în care va evoca trecerea Doamnei de Staël prin Rusia țaristă a începutului de secol.

În august se îndreaptă spre Capitala Imperiului țarist, la Sankt-Petersburg. În timpul acestei șederi, Doamna de Staël se întâlnește cu intelectuali de seamă ai Europei care își găseau refugiu în Imperiul țarist, apărându-se de furia lui Napoleon Bonaparte care-i considera indezirabili pentru Franța: Ernst Moritz Arndt, Ferdinand Christin, Jacques-Augustin Galiffe etc.

Începe să lucreze la vastul său op *Considerații despre Revoluția Franceză*.

1813

Ca urmare a răsunătorului succes pe care îl are cartea sa *Despre Germania*, în Anglia, Doamna de Staël, ajunsă la Londra, este primită cu mare fast. Eseul a fost publicat la Londra în primăvara acestui an, în ediția a II-a, după ce prima ediție fusese arsă și interzisă în Franța.

Îl cunoaște pe lordul George Gordon Byron într-unul din saloanele literare londoneze frecventate. Îl invită în cenaclul ei literar de la Coppet, invitație pe care poetul englez o va onora în anii ce vor veni.

Publică eseul *Considerații despre suicid*.

Acțiunile sale politice anti-napoleoniene, dar nu anti-franceze, sunt din ce în ce mai susținute în cercurile politice înalte de la Londra.

În urma unui duel (iulie 1813), moare Albert, al doilea fiu al ei, ofițer în armata suedeză: este devastată de durere (luni de zile nu poate scrie nimic).

1814

În mai Napoleon abdică, iar Alianții⁶¹ (Imperiul Austriac, Anglia, Prusia, Imperiul Țarist, Regatul Suediei) ocupă Parisul.

Doamna de Staël se poate întoarce, în sfârșit, la Paris, după un exil de aproape doisprezece ani. Oricât și-a dorit răsturnarea de la putere a lui Napoleon, înțelege că prețul plătit de francezi este prea mare: Parisul este ocupat de străini.

Ca odinioară, este răsfățata cercurilor literare și politice ale Capitalei franceze: întâlnește ambasadori și miniștri, generali și suverani, întrucât are o activitate politică susținută.

Petrece vara la Coppet, însoțită de multe personalități din înalte cercuri engleze (cenaclul de la Coppet are, în acești ani, o componentă politică mai pronunțată față de cea literară din anii anteriori).

Toamna se reîntoarce la Paris.

1815

În martie, în timpul celor o sută de zile de revenire la putere a lui Napoleon (les Cent-Jours), Doamna de Staël se refugiază, temătoare pentru viața ei și a familiei, la Coppet.

Politic, este susținătoarea dinastiei Bourbonilor, după înfrângerea finală a lui Napoleon.

Călătorește în Italia cu Albertine, fiica mult iubită, la Pisa.

⁶¹ Aceste Puteri europene vor organiza Congresul de la Viena (18 septembrie 1814-9 iunie 1815) care a avut ca scop principal reinstaurarea în Europa a ordinii conservatoare existente înaintea izbucnirii Revoluției Franceze.

1816

La sfârșitul iernii, o căsătorește pe Albertine (care are acum nouăsprezece ani), la Pisa, cu ducele de Broglie, ministru de Externe și al Instrucțiunii publice sub domnia regelui Louis-Phillipe Ier, apoi ambasador al Franței la Londra.

Călătorește primăvara în Italia, la Florența, apoi se întoarce să petreacă vara la Coppet unde se întâlnește cu George Gordon Byron care participă adesea la ședințele cenaclului literar de la Coppet.

În toamnă (10 octombrie) se căsătorește în secret cu John Rocca.

1817

În 21 februarie suferă un atac cerebral în urma căruia rămâne paralizată. În 14 iulie moare după o suferință de câteva luni. Avea cincizeci și unu de ani. Este înmormântată pe domeniul de la Coppet, alături de părinții ei.

1818

Fiul ei, Auguste de Staël, publică vastul eseu *Considerații despre Revoluția franceză* care, deși terminat, nu a mai avut răgazul necesar pentru a fi publicat cu corecturile făcute de autoarea lui.

1820

August de Staël îngrijește publicarea memoriilor mamei sale, *Zece ani de exil*.

Apare ediția în șaptesprezece volume ale *Operele complete*.

Arborele genealogic NECKER-STAËL

Susanne
CURCHOD
1737-1794

Jacques NECKER
1732-1804

Germaine-Anne-
Louise NECKER
1766-1817

Erik-Magnus de
STAËL
căsătorie 1786-1802

Albert de ROCCA
căsătorie 1816-1817

Gustavine de
STAËL
1787-1789
(născută din
căsătoria cu Erik de
Stael)

Auguste de STAËL
1790-1827
(născut din căsătoria
cu Erik de Stael)

Alphonse de
STAËL
1792-1813
(născut din căsătoria
cu Erik de Stael)

Albertine de
STAËL
1797-1838
(născută din
căsătoria cu Erik de
Stael)

Louis-Alphonse de
ROCCA
1812-1842
(născut din căsătoria
cu Albert de Rocca)

Descendente ale familiei de Staël intrate în aristocrația românească

Lucrările genealogice ale lui Arnaud Chaffanjon, *Madame de Staël et sa descendance* (Paris, 1969), a lui Rosalynd Pflaum, *La famille Necker. Madame de Staël et sa descendance* (Paris, 1969) și, respectiv, a lui Ghislain de Diesbach, *Madame de Staël* (Perrin, 1983) aduc în discuție descendenții Doamnei de la Coppet.

Din prima căsătorie cu baronul Erik-Magnus de Staël-Holstein (1786-1802), din a doua căsătorie cu Albert-Jean-Michel de Rocca (1816-1817) și din legăturile sale amoroase, Anne-Louise-Germaine Necker a avut cinci⁶² copii: trei băieți și două fete. Prima din ele, moartă la doi ani (1787-1789) nu a avut, evident, descendenți; a doua, Albertine, se căsătorește în 1816 cu ducele de Broglie, ministru de Externe și al Instrucțiunii publice sub domnia regelui Louis-Phillipe Ier, apoi ambasador al Franței la Londra. Primul lor copil, o fată pe nume Louise de Broglie (1818-1882), se căsătorește cu unul din conții ilustrei familii d'Haussonville, una din ramurile căreia era familia Le Marois. Originile acestei familii, după Regis Valette, în lucrarea sa *Catalogue de la noblesse française* (1989, 125), erau în Normandia (Briquebec), iar titlul nobiliar de conte este obținut în 1808 și confirmat în 1814. Unul din conții acestei

⁶² Gustavine de Staël (1787-1789), Auguste de Staël (1790-1827), Albert de Staël (1792-1813), Albertine de Staël (1797-1838), Louis-Alphonse de Rocca (1812-1842).

familii, Jean Léonor Emmanuel Marie Le Marois⁶³ (1895-1978), se căsătorește cu Maria Filipescu (1891-1960), al treilea copil al politicianului român Nicolae Filipescu⁶⁴. Dinspre tată, Jean Le Marois aparține aristocrației napoleoniene, întrucât este a cincea generație cu descendență directă din Napoleon Bonaparte. Din căsătoria cu Jean Le Marois, Maria Filipescu a avut două fete⁶⁵: Ariana, căsătorită cu marchizul Charles-Étienne de Villaines, și Laetitia, care devine soția unui general din armata rusă, Nicolas (Nikolai) Tychmenev. Ariana și Laetitia au avut, la rândul lor descendenți, copiii și nepoți care continuă, pe linie feminină, posteritatea Doamnei de la Coppet.

Societatea de studii staëliene

În 1929 contesa Jean de Pange, născută de Broglie, descendentă directă a Doamnei de Staël, prin Albertine căsătorită cu ducele de Broglie, decide să fondeze o societate care să reunească cercetători care să se ocupe de studiul vieții și operei ilustrei sale ascendente. La vremea aceea, gândirea și scrierile celei mai importante scriitoare ale secolului al XIX-lea erau uitate, intrate într-un con de umbră.

⁶³ Jean-Léonor-Emmanuel-Marie Le Marois este nepotul deputatului Jean Polydore Le Marois. Jean-Léonor a fost autor de romane și piese de teatru, critic literar și poet al secolului al XIX-lea; este unul din fondatorii Teatrului *Gramont*.

⁶⁴ Nicolae Filipescu (1862-1916) a fost un important politician român. La numai treizeci de ani înființează ziarul „Epoca”, la care colaborează, printre alții, Ion Luca Caragiale, Alexandru Vlahuță, Titu Maiorescu, Barbu Ștefănescu-Delavrancea. În februarie 1893, Nicolae Filipescu este ales primar al Bucureștiului. În timpul mandatului său, Capitala se modernizează cu tramvaie electrice, din 1894. A fost căsătorit cu Maria Blaramberg cu care a avut cinci copii: Grigore, Constantin (Dinu), Maria, Ella (Elena), Ioana (Jeanette).

⁶⁵ Despre aceste două fete vorbește scriitoarea Sanda Stolojan în *Jurnalele pariziene*, publicate în 1996, respectiv în 2007: *Nori peste balcoane: Jurnal din exilul parizian*, trad. din franceză de Micaela Slăvescu, revizuită de Sanda Stolojan, București, Humanitas; *Amurg senin: jurnal din exilul parizian 1997-2001*, trad. din franceză de Sanda Stolojan și Dana Petrișor.

Madame de Pange reușește să stârnească interesul cercetătorilor, al profesorilor universitari, mai cu seamă al comparațiștilor, și să organizeze reuniuni, colocvii, sesiuni de comunicări științifice în Franța, la Paris, la început, apoi și în alte țări (Elveția, Belgia, Italia, Germania, Austria), având ca subiecte centrale operele Doamnei de Staël.

Caietele staëliene – Les Cahiers staëliens – este prima publicație a acestei societăți de studiu, care apare și azi, la aproape o sută de ani de la înființarea societății. În paginile acestei reviste de prestigiu sunt publicate eseuri, comentarii, articole, studii critice, recenzii, polemici cordiale, semnate de cercetători avizați ai operei staëliene și ai scriitorilor Grupului de la Coppet, dar și de tineri critici.

Activitățile acestei societăți se îmbogățesc și se diversifică odată cu organizarea unui colocviu internațional la Coppet (o dată la patru ani) cu subiecte ce vizează opera scriitoarei și a membrilor cenaclului său literar (Necker, Benjamin Constant, Prosper de Barante, Simonde de Sismondi, frații Schlegel etc.). Primul colocviu a avut loc în 1966, cu ocazia bicentenarului nașterii lui Germaine-Anne-Louise Necker, devenită Doamna de Staël, colocviu care a avut ca temă *Madame de Staël et l'Europe*. Nume mari ai criticii franceze și mondiale au onorat de fiecare dată acest colocviu cu intervenții, comunicări și conferințe plenare de prim rang: Jean Starobinski, Georges Poulet, Roland Mortier, Jean Fabre, Simone Balayé, Lucia Omacini, Jean-Daniel Candaux, Marielle Vianello Bonifacio, Etienne Hofmann, Chantal Thomas, John Isbell, Kurt Kloocke, Guislain de Diesbach, Françoise Tilkin, Paul Geyer, Jacques Godechot, Béatrice Didier, Michel Winock, Stéphanie Genand, Blandine Poirier, Gérard Gengembre, Jean Goldzink, Solovieff, Georges etc.

Ultimul colocviu (al doisprezecelea) a avut loc în anul 2022 cu tema *Le Groupe de Coppet et la religion*, la Göttingen, 9-11

noiembrie 2022. Actele colocviilor sunt publicate, de regulă, în editurile universităților cu care societatea colaborează în organizarea colocviilor.

Site-ul societății de studii staeliene (www.stael.org) foarte atractiv și modern, oferă multe informații cu privire la aceste inițiative științifice de calibru.

Bibliografie selectivă

1. Ediții critice de referință ale operelor Doamnei de Staël

- Œuvres Complètes de Madame la Baronne de Staël-Holstein*, Bruxelles, Louis Haumann et Ce, Libraires, 1830, XVII volumes.
Essai sur les fictions, Druck und Verlag von Georg Reimer, 1896.
Correspondance générale, Texte établi et présenté par Béatrice Jasinski, Paris, JJ Pauvert, puis Hachette, puis Klincksiek, 1960 et ss (VI volumes allant jusqu'en 1809).
- Madame de Staël, Don Pedro de Souza, *Correspondance*, Préface, introduction, commentaires et notes par Béatrix d'Andlau, Gallimard, 1979.
- Des circonstances actuelles qui peuvent terminer la Révolution et des principes qui doivent fonder la République en France*, édition critique par Lucia Omacini, Droz, Genève, 1979.
- Corinne ou l'Italie*, édition présentée, établie et annotée par Simone Balayé, collection *Folio Classique. Texte intégral*, Gallimard, 1985.
- Réflexions sur le procès de la reine par une femme*, présentation de Monique Cottret, Presses du Languedoc, Max Chaleil Éditeur, 1994.
- Dix années d'exil*, édition critique par Simone Balayé et Marielle Vianello Bonifacio, Fayard, 1996.
- Réflexions sur le procès de la reine*, texte choisi et préface de Chantal Thomas, Paris, Mercure de France, 1996.
- Œuvres de jeunesse*, présentation et notes de Simone Balayé, texte établi par John Isbell, Paris, Desjonquères, 1997.

- De l'Allemagne*, chronologie et introduction par Simone Balayé, Paris, GF Flammarion, 2 volumes, 1999.
- De la Littérature*, édition établie par Gérard Gengembre et Jean Goldzink, Paris, GF Flammarion, 1999.
- Considérations sur la Révolution Française*, introduction, bibliographie, chronologie et notes par Jacques Godechot, Paris, Tallandier, 2000.
- Delphine*, présentation et notes par Béatrice Didier, 2 volumes, GF Flammarion, 2000.
- De l'influence des passions sur le bonheur des individus et des nations*, suivi de *Réflexions sur le suicide*, préface de Chantal Thomas, Paris, Éditions Payot et Rivages, 2000.
- Œuvres complètes, série I. Œuvres critiques, tome II. De la littérature et autres essais*, sous la direction de Stéphanie Genand, Paris, Honoré Champion, 2013.
- STAËL, Auguste de, *Correspondance. Lettres à sa mère (1805-1816)*, présentées et annotées par Othenin d'Haussonville et Lucia Omacini, Paris, Honoré Champion, 2013.

2. Monografii și exegeze despre Doamna de Staël (selectiv)

2.1. Volume

- ANDLAU, Béatrix de, *Madame de Staël*, Coppel, 1985.
- BALAYÉ, Simone, *Histoire de l'œuvre. Madame de Staël, Dix années d'exil*, Paris, Fayard, 1996.
- BALAYÉ, Simone, *Madame de Staël. Écrire, lutter, vivre*, Genève, Droz, 1994.
- BALAYÉ, Simone, *Madame de Staël. Lumières et liberté*, Klincksieck, 1979.
- BALAYÉ, Simone, *Les carnets de voyages de Madame de Staël. Contributions à la genèse de ses œuvres*, Genève, Droz, 1971.
- BOUÉ, Pilar Andrade, *Mme de Staël (1766-1817)*, Madrid, Ediciones del Orto, collection *Biblioteca de mujeres*, 2002.
- BOWMAN, Frank, *Le Christ des barricades, 1789-1848*, Paris, Cerf, 1987.

- CLAMARASCHI, Enzo, *Voltaire, Madame de Staël, Balzac*, Paris, Librairie Nizet, 1977.
- CLAIBORNE, John, *The Birth of European Romanticism : truth of propaganda in Staël's De l'Allemagne*, University Press, 1994.
- DIDIER, Béatrice, *Madame de Staël*, Paris, Ellipses, Collection *Thèmes et études*, 1999.
- DIESBACH, Guislain de, *Madame de Staël*, Paris, Librairie Académique Perrin, 1983.
- DUBÉ, Pierre, H., *Bibliographie de la critique sur Madame de Staël (1789-1994)*, Genève, Droz, 1998.
- GARRY-BOUSSEL, Claire, *Statut et fonctionnement du personnage masculin chez Madame de Staël*, Champion, 2002.
- GENAND, Stéphanie, *L'Abécédaire de Germaine de Staël*, Paris, Éditions de l'Observatoire, 2023.
- GUTWIRTH, Madelyn, *Madame de Staël, novelist, the emergence of the artist as woman*, University of Illinois press, 1978.
- LARG, David Glass, *Madame de Staël. La seconde vie (1800-1807)*, Genève, Slatkine, 1974.
- LÉVÊQUE, Laure, *Lectures d'une œuvre : Corinne ou l'Italie de Madame de Staël. Poétique et politique*, Paris, Editions du Temps, 1999.
- LUPPÉ, Robert, *Les idées littéraires de Mme de Staël et l'héritage des Lumières (1795-1800)*, Librairie Philosophique J. Vrin, 1969.
- MAC NAIR, Wilson, R., *Madame de Staël et ses amis. 1766-1817*, traduction de G. Roth, Payot, 1934.
- MORTIER, Pierre, *La Poétique des ruines en France. De la Renaissance à Victor Hugo*, Genève, Droz, 1974.
- MORTIER, Roland, *Clartés et ombres des Lumières*, Genève, Droz, 1969.
- OMACINI, Lucia, *Madame de Staël, Benjamin Constant et le groupe de Coppet*, Lausanne, 1982.
- OZOUF, Mona, *Les mots des femmes : essai sur la singularité française*, Gallimard, 1999.
- PELLEGRINI, Carlo, *Il Gruppo cosmopolita di Coppet*, Firenze, F. Le Monier, 1938.
- PFLAUM, Rosalynnd, *La famille Necker. Madame de Staël et sa descendance*, traduction de l'anglais par Delphine Marchac, préface de la Comtesse Jean de Pange, Paris, Librairie Fischbacher, 1969.

- PHALÈSE, Hubert de, *Corinne à la page*, Nizet, 1999.
- POIRIER, Blandine, *Osez (re)lire Staël. 25 extraits pour penser le monde moderne*, Paris, GF Flammarion, 2024.
- SOLOVIEFF, Georges, *Madame de Staël. Thématique et actualité*, Klincksieck, 1974.
- SOURIAU, Ève, *Madame de Staël et Henri Heine. Les deux Allemagnes*, Paris, Didier, 1974.
- WINOCK, Michel, *Madame de Staël*, Paris, Fayard, 2010.

2.2. Volume collective (selectiv)

- BALAYÉ, Simone (dir.), *L'Éclat et le silence : Corinne ou l'Italie de Mme de Staël*, Paris, Champion, 1999.
- BERLINGER, Marianne ; HOFMANN Anne (dir.), *Le Groupe de Coppet et l'histoire. Actes du VIIIe Colloque de Coppet*, Château de Coppet, 5-8 juillet 2006, Institut Benjamin Constant, Genève, Slatkine, 2007.
- BURNAND, Léonard ; POISSON Guillaume (dir.), *Comment sortir de l'Empire ? Le Groupe de Coppet face à la chute de Napoléon*, Genève, Slatkine, 2016.
- DELON, Michel ; MÉLONIO, Françoise, (dir.), *Madame de Staël*, Actes du colloque de la Sorbonne du 20 novembre 1999, Presses de l'Université de Paris – Sorbonne, 2000.
- DIAZ, José-Luis, (dir.), *Madame de Staël. L'âme se mêle à tout*, Actes du colloque d'agrégation de la Société des études romantiques et dix-neuviémistes, les 26-27 novembre 1999, Paris, Sedes, 1999.
- DIDIER, Béatrice ; NEEFS, Jacques (dir.), *Sortir de la Révolution. Casanova, Chénier, Staël, Constant, Chateaubriand. Manuscrits de la Révolution*, Presses Universitaires de Vincennes, 1994.
- ERNST, Anja; GEYER, Paul (dir.), *Des images de l'Allemagne venues de Coppet : De l'Allemagne de Madame de Staël fête son bicentenaire*, Hildesheim, Zurich, New York, 2015, Actes du IXe colloque de Coppet, *Les deux Allemagnes de Mme de Staël : pour le bicentenaire de De l'Allemagne*, Bonn, 4-6 octobre 2010.
- GILLI, Marita (dir.), *Les limites de siècles. Lieux de rupture novatrice depuis les temps modernes*, Actes du colloque international organisé par l'Université de Franche-Comté, les 29-31 mai 1997, Presses Universitaires Franc-comtoises, 1998.

- HOFMANN, Etienne (dir.), *Benjamin Constant, Madame de Staël et le Groupe de Coppet*. Actes du deuxième Congrès de Lausanne et du troisième Colloque de Coppet, 15-19 juillet 1980, Oxford-Lausanne, The Voltaire Foundation-Institut Benjamin Constant, 1982.
- HOFMANN, Etienne ; DELACRÉTAZ, Anne-Lise (dir.), *Le Groupe de Coppet et la Révolution française*. Actes du quatrième colloque de Coppet, 20-23 juillet 1988, Lausanne-Paris, Institut Benjamin Constant-J. Touzot, 1988.
- MARCHAL, Roger (dir.), *Vie des salons et activités littéraires de Marguerite de Valois à Madame de Staël*, Actes du colloque international de Nancy, 6-8 octobre 1999, Nancy, Presses Universitaires de Nancy, 2001.
- PERCHELLET, Jean-Pierre (dir.), *Un deuil éclatant du bonheur : Corinne ou l'Italie, Madame de Staël*, Orléans, Paradigme, 1999.
- PLANTÉ, Christine (dir.), *Une mélodie intellectuelle : Corinne de Germaine de Staël*, Montpellier, Université Paul Valéry, 2000.
- ROUGEMONT, Martine de (dir.) *Madame de Staël et le théâtre*, Paris, Honoré Champion, 1999.
- SZMURLO, Karyna; CUIILLÉ, Tili Boon (dir.), *Staël's philosophy of the passions: sensibility, society and the sister arts*, Bucknell University Press, 2013.
- SEILLAN, Jean Marie (dir.), *Lectures de Corinne ou l'Italie de Germaine de Staël*, Journée d'études et actes réunis par, Université de Nice-Sophia Antipolis, 2000.
- TILKIN, Françoise (dir.), *Le Groupe de Coppet et le monde moderne. Conceptions – Images – Débats*. Actes du VIe Colloque de Coppet, Liège, 10-12 juillet 1997, Genève, Droz, 1998.
- *** *Cahiers Staëliens* nos. 1-73, nouvelle série, publiés par la Société des études staëliennes (ultimul număr Johanna Lenne-Cornuez et Charlotte Simonin, *Staël et la philosophie, Cahiers staëliens*, n°73, Paris, Garnier, 2023).
- *** *Madame de Staël et l'Europe*, Actes du Colloque de Coppet, Klincksieck, 1970.
- *** *Le Groupe de Coppet*, Actes du deuxième colloque de Coppet, Genève, Slatkine, Paris, Champion, 1977.
- *** *Le groupe de Coppet et l'Europe 1789-1830*, Actes du Ve Colloque de Coppet, Paris, J. Touzot, 1994.

****Coppet, creuset de l'esprit libérale : les idées politiques et constitutionnelles du groupe de Madame de Staël*, Colloque de Coppet, 15-16 mai 1998, Presses universitaires d'Aix-en-Provence et Paris, Economica, 2000.

****Il Gruppo di Coppet e il viaggio/ Le Groupe de Coppet et le voyage, Liberalismo e conoscenza dell'Europa tra Sette e Ottocento*. VIIe Colloque de Coppet. Firenze, Olschki, 2005.

2.3. Web-site

www.stael.org (section bibliographie).

3. Contribuțiile noastre la studiile staëliene

3.1. Teza de doctorat

MALIȚA, Ramona, *Madame de Staël et le processus du changement des canons littéraires*, elaborată între 2001-2005, coordonată de Prof. univ. dr. Maria Vodă-Căpușan, susținută la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca.

3.2. Volume

MALIȚA, Ramona, *Madame de Staël. Le changement des canons littéraires*, Timișoara, Mirton, 2006, colecția *Byblos*, ISBN 978-973-6619878.

MALIȚA, Ramona, *Le Groupe de Coppet. Un atelier de la construction / déconstruction des canons esthétiques*, Timișoara, Mirton, 2007, colecția *Byblos*, ISBN 978-973-5202910.

MALIȚA, Ramona, *Le Groupe de Coppet. Un ouvroir de la construction / déconstruction des canons esthétiques*, la seconde édition revue et annotée, Éditions Universitaires Européennes, Saarbrücken, 2011, ISBN 978-613-1-55762-0.

3.3. Volum de traducere și ediție critică

Doamna de Staël. Eseuri (traducere, comentarii, note, tabel cronologic și prefață de Ramona Malița, Cluj-Napoca, Dacia, 2004, seria *Eseu*, ISBN 978-973-35-18197.

3.4. Articole și studii

- ❖ „Madame de Staël et le changement du canon littéraire” în *Aurora. Revistă de cultură editată de ASLA* (Academia de Științe, Literatură și Arte), filiala Oradea, nr. 12/2001, Oradea, Cogito, pp.242 -247, ISSN 1221-4280.
- ❖ « Le Canon romantique : formation et fonctionnement chez Madame de Staël » în *Analele Universității din Oradea. Filologie. Limbi și literaturi*, Tom IV, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2001, ISSN 1221-7588.
- ❖ „Eseurile staëliene” în *Analele Universității din Oradea. Filologie. Limbi și literaturi*, Tom IV/2002, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2002, ISSN 1221-7588.
- ❖ „Doamna de Staël, eseist” în *Analele Universității din Oradea. Filologie. Limbi și literaturi*, Tom IV, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2001, pp. 126-131. ISSN 1224-7588.
- ❖ « Destaëlovski eseji k mnostranskem branju Gospe De Staël » [Les essais staëliens. Pour une lecture polygonale de Madame de Staël] tradus în slovenă de Jelka Kernev Štrajn în Darja Pavlič (ed.) *Primerjalna Knizevnost*, editată de Slovene Comparative Literature Association, Ljubljana, Slovenia, nr. XXVI/2/2003, pp. 43-64, ISSN 0351-1189.
- ❖ « Les essais staëliens ou de la théorie canonique appliquée » în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Philologia*, XLVIII, 2/2003, pp.89 – 106. ISSN (print): 1220-0484, ISSN (online): 2065-9652, ISSN-L: 2065-9652.
- ❖ « *Un des modèles intellectuels romantiques : Madame de Staël* » în Morel, Pierre (coord.), *Parcours féminins. L'Intellectuelle. En hommage à Elena Prus*, ULIM, Chișinău, Foxtrot, 2009, pp. 158-170, ISBN 978-9975-934-61-9.
- ❖ « Chronotopies des mémoires : dix années d'exil de Madame de Staël » în Gheorghiu, Andreea; Malița, Ramona (éd.), *Agapes francophones 2008. Études de lettres francophones*, coll. Byblos, Timișoara, Mirton, 2009, ISBN 978-973-52-0642-0, pp. 43-58.
- ❖ « *Dix années d'exil* ou de l'exil enrichissant : les mémoires staëliens » în Gheorghiu, Andreea; Malița, Ramona (éd.), *Agapes francophones 2009. Études de lettres francophones*,

- coll. Byblos, Timișoara, Mirton, 2009, ISBN 978-973-52-0362-0, pp.11-25.
- ❖ « Pertinence de Madame de Staël pour l'esprit des traductions du XXIe siècle » în G. Lungu-Badea; A. Pelea; M. Pop (éds.), *(En)Jeux esthétiques de la traduction. Éthique (s) et pratiques traductionnelles*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2010, pp.101-116.
 - ❖ « Du modèle intellectuel romantique ou Madame de Staël et les préfaces romantiques » în Alic, Liliana (éd.), *Continuité et modernité du français. Le discours dans tous les sens*, Brașov, Transilvania Presses Universitaires, 2010, ISBN 978-973-598-673-5, pp. 205-220.
 - ❖ « De l'Allemagne, un silence puni et un livre pilonné » în *Synergies Pologne*. Revue du GERFLINT, no. 8/2011, Elzbieta Gajewska; Salah Mejri (éds.), Éditions Gerflint – Sylvains les Moulins, France, pp. 29-39, ISSN 1774-7988.
 - ❖ « De l'histoire d'un esprit vainqueur : Germaine de Staël » în *Analele Universității de Vest din Timișoara; Seria Științe Filologice*, nr. XLIX/2011, Timișoara, Editura Universității de Vest, pp. 98-110, ISSN 1224-967X.
 - ❖ « Madame de Staël, une Suisse pour les Français ? Les atouts de la femme francophone » în Anne Pauzet et Sophie Roch-veiras (dir.), *Cahiers du CIRHiLL* no. 36/numéro thématique *Femme en francophonie*, vol.1 : Écriture et littérature, Paris, L'Harmattan, 2012, pp. 127-145, ISSN 1269-9942.
 - ❖ « La réforme de l'art théâtral chez Madame de Staël ou comment se révolter par la création » în *Literaport. Revue annuelle de littérature francophone*, no.1/2014/numéro thématique *La Révolte*, Anna Ledwina (éd.), Opole, Pologne, pp. 125-139, ISSN 2392-0637.
 - ❖ « Le roman staëlien Corinne ou l'Italie – un cas de transgénéricité? » în *Literaport. Revue annuelle de littérature francophone*, no.2/2015/ numéro thématique *La transgression dans la littérature française et francophone*, Anna Ledwina (éd.), Opole, Pologne, pp. 31-40, ISSN 2392-0637.
 - ❖ « De l'Allemagne, un « ouvrir » de la formation des canons esthétiques et littéraires du romantisme » în Ernst, Anja; Geyer, Paul (dir.), *Des images de l'Allemagne venues de Coppet :*

De l'Allemagne de Madame de Staël fête son bicentenaire, Hildesheim, Zurich, New York, 2015, pp. 264-277.

- ❖ « Le courage de la peur ou comment vivre sous l'empire (napoléonien ?) de la crainte quotidienne. Le cas de Madame de Staël » în Katarzyna Gadomska et Krzysztof Jarosz (ed.), *Romanica Silesiana* no.11/tome 1/2016, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 2016, pp. 163-178, ISSN 1898-2433.
- ❖ « La traduction – un exutoire indispensable à la littérature ? Madame de Staël, théoricienne de la traduction » în Mateoc, Teodor (coord.), *55 de ani de filologie orădeană. 1963-2018*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2018, pp. 207-215. ISBN 978-606-10-1987-8.
- ❖ « Madame de Staël ou le plaidoyer pour une vie seconde : le théâtre » în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Dramatica*, LXV/2/2020, pp. 39-56.
- ❖ « Le Chronotope de la mémoire dans le conte *Zulma* de Madame de Staël » în *Quaestiones Romanicae* IX/tom 2/2022, Timișoara, EUV, p. 35-44. ISSN 2457-8436.

3.5. Studii cu trimiteri spre opera staëliană

- ❖ « Les canons littéraires. Perspectives théoriques du XXe siècle » în Ioan Țepelea; Cornel Antal (eds.), *The 27th Annual Congress of the American Romanian Academy of Arts and Sciences (ARA)*, volume II, Polytechnic International Press, Montreal, 2001, pp. 1214-1218, ISBN 2-553-01024-9.
- ❖ „Din nou despre canon” în *Familia*, seria a V-a, noiembrie – decembrie 2002, anul 38 (138) nr. 11-12 (445-446), pp. 42-45.
- ❖ « Les écoles littéraires romantiques: Le Groupe de Coppet » în Arjoca-Ieremia, Eugenia; Gheorghiu, Andreea; Malița, Ramona (dir.), *Les Journées de la Francophonie 2006-2007. Études de langue et de littérature françaises et francophones*, coll. *Byblos*, Timișoara, Mirton, 2008, pp. 19-34, ISBN 978-973-52-0312-2.

- ❖ « Du chronotope sociologique ou qu'est-ce que la construction identitaire ? » în Yolanda-Mirela Catelly (éd.), *Limbă, Cultură și civilizație. Noi căi spre succes*, București, Editura Politehnica Press, 2009, pp. 365-370, ISSN 2067 – 1628.
- ❖ « Sur les batailles canoniques ou les 'merveilleuses aventures' du canon esthétique » în *Quaestiones Romanicae VI /1*, Szeged, JatePress, 2018, pp.369-380, ISSN 2457-8436.
- ❖ „Chronotop powiesci i jego awatary” în Țaran Andreici, Mața; Uscatu, Miliana (dir.), *O viață dedicată cercetării și identității etnice. Volum omagial dedicat Prof. univ. dr. Mihai Radan*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2019, pp. 267-278. ISBN 978-973-1257006.
- ❖ « 'Lecture d'un tableau' pour déchiffrer les canons esthétiques du romantisme littéraire ? Interférence(s) littérature-peinture » în *Quaestiones Romanicae VIII /1*, Szeged, JatePress, 2020, pp. 461-470. ISSN 2457-8436.

Indice de nume

A

ANDLAU, Béatrix de, 187, 188
ARAGON, Caterina da, 155
ARNDT, Ernst Moritz, 179
ASCHAM, Roger, 158, 191
AUSTEN, Jane, 24
AYLMER, Edward, 157

B

BAKTIN, Mihail, 28
BALAYÉ, Simone, 185, 187, 188,
190
BENOIST, Alain de, 23
BERLINGER, Marianne, 190
BERNADOTTE, Prinț al Suediei,
21
BIZET, Georges, 57
BLARAMBERG, Maria, 184
BOLEYN, Anne, 155
BONAPARTE, Napoleon, 172,
175, 176, 178, 179, 180, 184
BONIFACIO, Marielle Vianello,
185, 187
BOUÉ, Pilar Andrade, 188

BOUFFLERS, Stanislas de, 13
BOWMAN, Frank, 188
BROGLIE, Louise de, 181, 183,
184
BURNAND, Léonard, 190
BYRON, George Gordon, 179, 181

C

CALONNE, Charles Alexandre
de, 172
CAMARASCHI, Enzo, 189
CANDAUX, Jean-Daniel, 185
CARAGIALE, Ion Luca, 184
CHAFFANJON, Arnaud, 183
CLAIBORNE, John, 189
CLEVES, Maria de, 155
CONSTANT, Benjamin, 175, 176,
177, 185, 189, 190, 191
COTTRET, Monique, 187
CUILLÉ, Tili Boon, 191
CURCHOD, Susanne, 10, 171

D

DELON, Michel, 190

- DIAZ, José-Luis, 190
DIDIER, Béatrice, 185, 187-190
DIESBACH, Ghislain de, 183
DIESBACH, Guislain de, 185, 189
DIOP, Cheikh Anta, 75
DUBÉ, Pierre H., 189
DUDLEY, Guilford, 155-157, 164,
167-169
DUDLEY, John, 155
- E
- EDUARD al IV-lea, 155
EDUARD al VI-lea, 155-157
ERNST, Anja, 190, 194
- F
- FABRE, Jean, 185
FECKENHAM, John, 164, 165
FILIPESCU, Maria, 184
FILIPESCU, Nicolae, 184
FLEURY, Jean-François Joly de,
172
FRANCE, Marie de, 18
Friedrich Wilhelm al III-lea, 176
FURET, François, 35
- G
- GALIFFE, Jacques-Augustin, 179
GARRY-BOUSSEL, Claire, 189
GENAND, Stéphanie, 185, 188,
189
GENETTE, Gérard, 36, 50
GENGEMBRE, Gérard, 185, 188
GEYER, Paul, 185, 190, 194
GIBBON, Edward, 172
GILLI, Marita, 190
- GODECHOT, Jacques, 185, 188
GOETHE, Johann Wolfgang von,
176
GOLDZINK, Jean, 185, 188
GRAY, Jane, 9, 21, 44, 153, 155-
158, 173
GREY, Frances, 155, 156
GREY, Henry, 155
GUSTAV al III-lea, 9
GUTWIRTH, Madelyn, 189
- H
- HENRIC al VIII-lea, 155, 156
HOFMANN, Anne, 190
HOFMANN, Etienne, 191
HUBERT, Marie-Claude, 38
HUGO, Victor, 14, 189
- I
- ISELL, John, 185, 187
- J
- JASINSKI, Béatrice, 187
- K
- KLEIST, Heinrich Wilhelm von,
22
KLOOCKE, Kurt, 185
- L
- LARG, David Glass, 189
LE MAROIS, Jean-Léonor-
Emmanuel-Marie, 183, 184
LÉVÈQUE, Laure, 189

- LIOURE, Michel, 38
 LOUIS-PHILLIPE Ier, 181, 183
 LUDOVIC al XII-lea, 155
 LUDOVIC al XVI-lea, 9, 171, 173,
 174
 LUPPÉ, Robert, 189
- M**
- MAC NAIR, Wilson R., 189
 MAIORESCU, Titu, 184
 MALOUËT, Pierre-Victor, 174
 MARCHAL, Roger, 191
 MCLAUGHLIN, Fiona, 14
 MÉLONIO, Françoise, 190
 MERLEAU-PONTY, Maurice, 35
 MILETIC-ORUCEVIC, Tanja, 28,
 29, 30
 MONTCOND'HUI, Dominique,
 33
 MONTI, Vincenzo, 177
 MORTIER, Pierre, 189
 MORTIER, Roland, 185, 189
- N**
- NARBONNE-LARA, Louis-Marie-
 Jacques-Amalric, 21, 173, 174
 NECKER, Germaine-Louise-Anne,
 9, 10, 171, 183, 185
 NECKER, Jacques, 171-177,
 NEEFS, Jacques, 190
- O**
- OMACINI, Lucia, 185, 187, 188,
 189
 ORLEANS, Charles de, 155
- ORMESSON, Henri Lefèvre de,
 172
 OZOUF, Mona, 189
- P**
- PANGE, Jean de, 184, 185, 189
 PARR, Catherine, 156
 PELLEGRINI, Carlo, 10, 189
 PERCHELLET, Jean-Pierre, 191
 PEREC, Georges, 34
 PFLAUM, Rosalynd, 183, 189
 PHALÈSE, Hubert de, 190
 PHILIPPE al II-lea, 164
 PITT LE JEUNE, William, 172
 PLANTÉ, Christine, 191
 POIRIER, Blandine, 185, 190
 POULET, Georges, 185
- R**
- RACINE, 43, 177
 RIBBING DE LEUVEN, Adolphe
 Louis, 21
 ROCCA, John, 178, 181
 ROCCA, Louis-Alphonse de, 179,
 183
 ROUGEMONT, Martine de, 191
 ROUSSEAU, Jean-Jacques, 127,
 131, 173
- S**
- SCEPI, Henri, 33
 SCHILLER, Friedrich, 176
 SEILLAN, Jean Marie, 191
 SEYMOUR, Edward, 155
 SISMONDI, Simonde de, 185

- SOLOVIEFF, Georges, 185, 190
SOURIAU, Ève, 190
STAËL VON HOLSTEIN, Erik-
Magnus de, 9, 10, 176, 183
STAËL VON HOLSTEIN,
Mathias Gustav, 173
STAËL, Albert de, 21, 183
STAËL, Albertine de, 183, 184
STAËL, Gustavine de, 173, 183
STAËL-HOLSTEIN, Auguste, 21,
44, 180, 183, 188
STAROBINSKI, Jean, 185
STOLOJAN, Sanda, 184
SZMURLO, Karyna, 191
- Ș
- ȘTEFĂNESCU-DELA VRANCEA,
Barbu, 184
- T
- THOMAS, Chantal, 185, 187, 188
TILKIN, Françoise, 185, 191
- TROYES, Chrétien de, 18
TUDOR, Elisabeta, 158
- U
- UBERSFELD, Anne, 38
- V
- VALETTE, Regis, 183
VILLAINES, Charles-Étienne de,
184
VLAHUȚĂ, Alexandru, 184
VOGEL, Henriette, 22
VOLTAIRE, 177, 189, 191
- W
- WIELAND, Christoph Martin,
176
WINOCK, Michel, 185, 190
WYATT, Thomas, 164, 167

Imprimat la
Tipografia Universității de Vest din Timișoara
Calea Bogdăneștilor nr. 32A
300389, Timișoara
E-mail: editura@e-uvv.ro
Tel.: +40 - 256 592 681